

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника
Факультет історії, політології та міжнародних відносин
Кафедра історії України та методики викладання історії

ДИПЛОМНА РОБОТА

на здобуття другого (магістерського) рівня вищої освіти

на тему:

«Військово-політична та бойова діяльність ОУН 1929–1939 рр.»

Студентки 2 курсу, групи СОІз-2м
напряму підготовки (спеціальності)
014.03 «Середня освіта (Історія)»

Ковалюк Марії Миколаївни

Керівник:

кандидат історичних наук, доцент

Міщук Андрій Іванович

Рецензент:

доктор історичних наук, професор

Пилипів Ігор Васильович

Національна шкала: _____

Університетська шкала: _____

Оцінка ECTS: _____

Анотація

**Ковалюк М.М. Військово-політична та бойова діяльність ОУН 1929-1939 рр.
Івано-Франківськ, 2024. 134 с.**

На основі опрацьованих джерельних та історіографічних матеріалів у дипломній роботі охарактеризовано ключові аспекти створення, розвитку та діяльності ОУН, надано оцінку її впливу на формування національної самосвідомості українців. У роботі систематизовано джерельну базу, висвітлено історіографію теми, проаналізовано військову доктрину та бойові акції організації, зокрема замаху, експропріації, діяльність у Карпатській Україні.

Під час дослідження визначено маловідомі аспекти ідеологічних концепцій, стратегії та тактики ОУН, виявлено її вплив на соціокультурні процеси, а також у руйнуванні поширених стереотипів щодо діяльності організації. Особливу увагу приділено методиці використання матеріалів дослідження у шкільній освіті для розвитку компетентнісного підходу та виховання національно свідомих громадян.

Результати дослідження сприятимуть поглибленню історичної пам'яті, розумінню українського національно-визвольного руху та використанню його досвіду для зміцнення сучасної державності. Робота має практичне значення для істориків, педагогів і дослідників, а також може бути корисною у формуванні сучасних підходів до вивчення історії України.

Ключові слова: ОУН, військово-політична діяльність, національно-визвольний рух, бойові акції, військова доктрина, ідеологічні концепції, Карпатська Україна, міжвоєнний період, національна самосвідомість, українські націоналісти, історична спадщина, виховний потенціал.

ЗМІСТ

Вступ.....	4
Розділ I: Джерела та історіографія.....	5
1.1. Стан наукової розробки теми.....	9
1.2. Джерельна база дослідження.....	17
Висновки до розділу 1.....	23
Розділ II: Створення ОУН. Військова доктрина.....	26
2.1 Організація ОУН: основні концепції створення та розвитку бойових груп.....	26
2.2 Підготовка та вишкіл кадрів.....	31
Висновки до розділу 2.....	42
Розділ III: Військово-політична і бойова діяльність ОУН 1929-1939 рр.	44
3.1 Бойові акції ОУН: замахы, експропріації, нелегальні переходи польсько-чехословацького кордону.....	44
3.2 ОУН і Карпатська Україна.....	51
3.3. Воєнно-політична діяльність українських націоналістів березень-вересень 1939 рр.	58
Висновки до розділу 3.....	62
Розділ IV: Методика використання матеріалів дослідження у шкільній та позашкільній роботі вчителя.....	65
4.1 Військово-політична та бойова діяльність ОУН 1929-1939 рр.: компетентнісний підхід та інноваційні технології.....	65
4.2 Виховний потенціал.	80
Висновки до розділу 4.....	85
ВИСНОВКИ.....	87
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	90
ДОДАТКИ.....	100

ВСТУП

Актуальність теми дослідження відзначається не лише історичною значимістю цього періоду для України, а й його суттєвим впливом на формування національного ідентитету та політичних установ у сучасному контексті. Дослідження ролі Організації Українських Націоналістів у період між воєнних років не лише розкриває історичні аспекти становлення української державності, але й показує комплексні політичні, соціокультурні та військові виклики, які мають важливе значення для сучасної національної пам'яті, розуміння політичного розвитку та взаємозв'язку з іншими національними та міжнародними суб'єктами. Аналіз цього періоду необхідний для глибокого розуміння сучасних викликів, збереження історичної правди та сприяння конструктивному національному діалогу, зокрема щодо формування української державності в умовах політичної нестабільності та зовнішніх тисків.

У сучасних реаліях розбудови української державності та становлення громадянського суспільства особливого значення набуває об'єктивне вивчення і неупереджений аналіз історичного минулого. Вивчення ідеологічних засад і практичного досвіду українського визвольного руху ХХ століття є важливим для пошуку ефективних шляхів розвитку країни.

Протягом кількох десятиліть боротьба українських націоналістів залишалася одним із ключових проявів прагнення народу до відновлення національної державності. Проте й досі значна частина громадян України сприймає діяльність Організації Українських Націоналістів (ОУН) та Української Повстанської Армії (УПА) через призму упереджень, розглядаючи її як злочинну. Тому дослідження цих тем має не лише наукове, а й суспільно-політичне значення. Завдання істориків полягає в розкритті маловідомих фактів минулого та формуванні його об'єктивного образу.

Актуальність цієї теми зумовлена необхідністю висвітлення малодосліджених аспектів історії українського визвольного руху та подолання стереотипів, що сформувалися як у наукових, так і суспільних

колах. Аналіз воєнної стратегії й політичної діяльності ОУН у міжвоєнний період сприяє глибшому розумінню ідеології, стратегії та тактики, які рух і УПА застосовували у 1940-х–1950-х роках, що зробило його одним із наймасовіших та найтриваліших опорів тоталітарним режимам комуністів і нацистів. На жаль, українська історіографія досі не має ґрунтовних узагальнень щодо діяльності націоналістичних організацій у міжвоєнний період, тому ця проблема потребує детального вивчення для заповнення наявних прогалів.

Додатково, важливість вивчення військових аспектів діяльності ОУН(Б) у 1940–1942 роках зростає через її значення для сучасної розбудови української державності та формування силових структур, зокрема Збройних сил України. Аналіз багатого історичного досвіду ОУН(Б) у плануванні, організації збройних сил, розробці воєнної доктрини, мобілізаційних планів і підготовки населення до виконання військових завдань може стати корисним для сучасних українських силових інституцій, сприяючи впровадженню кращих практик з військової теорії та практики, напрацьованих націоналістами.

Вивчення військової діяльності ОУН(Б) також має великий виховний потенціал, оскільки воно демонструє численні приклади свідомої самопожертви націоналістами в ім'я ідеалів свободи та незалежності української держави. Ці приклади можуть стати важливими для формування справжнього патріота, відданого захисника інтересів свого народу.

Мета і завдання дослідження:

Метою дослідження є глибоке осмислення та розкриття ключових аспектів діяльності Організації Українських Націоналістів у визначений період історії.

Конкретні завдання дослідження можуть включати:

1. З'ясувати стан наукової розробки проблеми, визначити джерельну базу дослідження.

2. Висвітлити обставин, що передували створенню та розвитку ОУН у 1929-1939 рр.

3. Проаналізувати ідеологічні концепції ОУН та визначити основні принципи і цінності.

4. Розглянути військові дії та операції, які проводила ОУН, їхні цілі та результати.

5. Простежити вплив діяльності ОУН на формування національної самосвідомості українців.

6. Проаналізувати вплив історичної спадщини ОУН на сучасні події та процеси в Україні.

7. Розкрити методологічні засади використання матеріалів дослідження на уроках історії України.

8. Активізувати виховний потенціал теми у сучасних умовах.

Об'єктом дослідження є військово-політична та бойова діяльність Організацій Українських Націоналістів 1929 – 1939 рр.

Предметом дослідження є створення та структуру ОУН, ідеологічні засади, політичні та військові заходи, взаємодію з іншими силами, вплив на соціальні та культурні процеси 1929 – 1939 рр. в контексті формування національної самосвідомості дітей та молоді.

Хронологічні межі дослідження охоплюють період з 1929 року, коли була заснована Організація Українських Націоналістів (ОУН), до початку Другої світової війни у 1939 році. Нижньою межею є 1929 рік, оскільки саме тоді на установчому конгресі у Відні було сформовано організацію, яка стала ключовим елементом українського визвольного руху міжвоєнного періоду. Верхньою межею визначено 1939 рік – рік початку Другої світової війни, що суттєво вплинув на діяльність ОУН та її роль у національно-визвольній боротьбі.

Територіальні межі охоплюють регіони, на яких здійснювалася активна діяльність ОУН у міжвоєнний період, зокрема Західну Україну, яка тоді перебувала у складі Польщі, а також території Закарпаття, що входили

до складу Чехословаччини, та Галичини. Також до уваги взято діяльність на території Карпатської України, яка стала одним із важливих центрів боротьби у 1939 році.

Методологічною основою дослідження є дотримання принципів об'єктивності, історизму, всебічності та системності. Під час дослідження застосовано як загальнонаукові, так і специфічні історичні методи, зокрема аналізу, синтезу, узагальнення, порівняння та інтерпретації. Особливу увагу приділено аналізу архівних документів, свідчень очевидців, а також наукової та публіцистичної літератури, що дозволило систематизувати факти, уточнити хронологію подій і забезпечити неупереджене їх осмислення.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у комплексному аналізі військово-політичної діяльності ОУН у міжвоєнний період з акцентом на її бойові акції, військову доктрину та ідеологічні концепції. У дослідженні розкрито маловідомі аспекти підготовки і вишколу кадрів ОУН, розглянуто вплив її діяльності на національну самосвідомість українців та проаналізовано взаємодію ОУН із іншими національно-визвольними рухами. Робота вносить вклад у зруйнування поширених стереотипів щодо діяльності організації, показуючи її багатогранність та значущість для національно-визвольного руху.

Ці висновки відкривають нові можливості для подальших досліджень історії українського визвольного руху, сприяють формуванню національної пам'яті та використанню цього досвіду у сучасних умовах розбудови української державності.

Практичне значення отриманих результатів виникло у глибшому розумінні військово-політичної та бойової діяльності Організації Українських Націоналістів у період з 1929 по 1939 рік, що може служити основою для подальших досліджень та аналізу історичних процесів національно-визвольного руху в Україні. Отримані висновки також можуть мати важливі наслідки для розуміння взаємозв'язків між політикою, соціумом та військовою діяльністю в контексті формування національної

ідентичності та боротьби за незалежність. Розкриття цих аспектів може мати практичне застосування для політичних аналітиків, істориків та дослідників, а також взяти участь у формуванні форми минулого для сучасного суспільства.

Апробація результатів дослідження. Ковалюк М. Військово-політична та бойова діяльність ОУН 1929-1939 рр. POLITIA. Вісник наукових робіт молодих вчених. Івано-Франківськ, 2024. Випуск № 8. С.23-33.

Структура та обсяг дослідження обумовлені її метою та завданнями. Робота побудована за проблемно-хронологічним принципом і складається зі вступу, 4 розділів, висновків до кожного розділу та загальних висновків, списку використаних джерел, який містить 117 позицій та додатків (5 позицій).

РОЗДІЛ 1

ДЖЕРЕЛА ТА ІСТОРИОГРАФІЯ

1.1. Стан наукової розробки теми

Стан наукового дослідження щодо теми військово-політичної та бойової діяльності Організації Українських Націоналістів (ОУН) від 1929 до 1939 року є різноманітним і досить значним. Існує значна кількість наукових праць, присвячених цій темі, які охоплюють різні аспекти діяльності ОУН протягом зазначеного періоду.

Дослідження з цієї теми розглядають різні аспекти військово-політичної діяльності ОУН, включаючи організаційні аспекти, такі як створення військових частин, стратегії та тактики бойових дій, взаємовідносини з іншими політичними силами та урядами, аналіз конфліктів та повстань, а також вплив ОУН на політичну та соціальну ситуацію в Україні у зазначений період.

Націоналістичний рух в Україні у ХХ столітті став об'єктом численних досліджень. Лише в період із 1945 по 2002 роки було видано 127 збірників документів і матеріалів, опубліковано 557 монографій, 548 статей у наукових виданнях, 26 розділів у колективних монографіях і навчальних посібниках, а також 1075 статей у газетах і журналах. Крім того, на цю тему захищено 32 дисертації [43].

Історіографія поділяється на українську (радянську, діаспорну, сучасну) та іноземну. До української відносяться праці, створені в Україні в радянський період, після здобуття незалежності, а також дослідження українських науковців за кордоном. Іноземна історіографія охоплює роботи авторів із інших країн.

Одним із потужних засобів імперської асиміляції підкорених народів було відторгнення їхньої національної пам'яті. За часів тоталітарного комуністичного режиму історію України викладали крізь призму «славних подвигів трьох братніх народів», а все, що не вписувалося у цю партійну концепцію або суперечило їй, було заборонено. Через ідеологічні

спотворення об'єктивне освітлення та аналіз різних аспектів українського націоналістичного руху практично були неможливими. Праці радянських дослідників зазвичай не мали наукового характеру, були поверхневими та пропагандистськими. Написані переважно у формі гострих памфлетів, вони призначалися сформуванню у читача негативне уявлення про діяльність ОУН і УПА [65]

Втім, часто історики не могли провести вільне наукове дослідження, а отже й глибоко та об'єктивно проаналізувати явища і події. З усього масиву літератури цього періоду можна виділити праці Віталія Чередниченка [82], Володимира Трощинського [77] та кандидатську дисертацію Ю. Киричука [45], в яких історію націоналістичного руху висвітлено з дотриманням наукових принципів, хоч і в них домінує радянська пропаганда.

Після проголошення незалежності України вітчизняні історики почали активно досліджувати історію національно-визвольного руху. Проте воєнно-політичній діяльності ОУН досі приділяється дуже мало уваги, і більшість праць досліджують її у загальному контексті історії Західної України 1930-х років. Серед цих досліджень є кілька важливих, які відзначаються методологічними підходами до аналізу національного фактору в політичній історії українського народу, розуміння витоків та розвитку визвольного руху і формування світогляду молоді міжвоєнного періоду.

Професор Михайло Швагуляк [83] вніс значний внесок у вивчення польсько-українських відносин міжвоєнного періоду. Основуючись на широкій джерельній базі, він дослідив діяльність українських політичних партій та розкрив наслідки окупаційної політики польської влади на західноукраїнських землях і її вплив на воєннополітичну і пропагандивну діяльність ОУН.

Опубліковано значну кількість монографій, присвячених діяльності громадських організацій і товариств на західноукраїнських землях у міжвоєнний період. У цих дослідженнях розглядається співпраця цих об'єднань з ОУН та взаємні організаційні та ідеологічні впливи. Наприклад,

роботи Богдана Савчука [70], Галини Білавич [31], Олександра Сича [73], Богдана Трофим'яка [76], Романа Ковалюка [47] збагачуються новим фактографічним матеріалом. Проте варто відзначити, що деякі дослідники можуть переоцінювати вплив ОУН на інші українські організації та товариства, оскільки їхні висновки ґрунтуються на матеріалах польської поліції, яка часто трактує діяльність українських організацій як антидержавну, спираючись на припущення та доноси.

Дослідження Петра Шкраб'юка [84] привертає увагу до цікавих фактів співпраці греко-католицьких священиків, зокрема митрополита Андрея Шептицького, з ОУН. Він описує їхню реакцію на замах на польських чиновників, а також на українців, які співпрацювали з владою і поліцією.

Великий внесок у дослідження національно-визвольного руху зробив львівський історик та фольклорист Григорій Дем'ян. У своїх більше ніж сотні праць він розкриває нові аспекти діяльності ОУН і УПА, а також невідомі сторінки історії осіб. Один із його визначних творів – «Повстанський мартиролог» [9] – це довідник, що містить короткі біографічні відомості про учасників і симпатиків націоналістичного руху зі Сколівщини. У монографії «Українські повстанські пісні» [41] Дем'ян описує, як ОУН використовувала пісні у воєнно-політичній пропаганді у 1930-х роках. Його твір «Генерал УПА Олекса Гасин – «Лицар»» [42] відображає участь Олекси Гасина у військово-політичній та видавничій діяльності ОУН. У своїх працях Дем'ян використовує велику кількість нових джерел, таких як документи, спогади та пісні.

Значною для нашої проблематики є монографії київського історика Анатолія Кентія [5], який вніс нові джерела в науковий обіг – документи Проводу ОУН, листи, що містять важливі відомості про різні аспекти військово-політичної роботи Організації. Проте, джерела стали слабким місцем цих досліджень, оскільки автор обмежився документами із т. зв. «Празького архіву» та ЦДАГО України, не використовуючи фонди архівів західноукраїнських областей. Це обмеження у джерелах може призвести до

неповної картини діяльності ОУН, а, відповідно, до недостатньо обґрунтованих висновків.

Окрему групу в українській історіографії становлять нариси і статті, які присвячені військово-політичній діяльності провідних діячів ОУН. У сучасних монографічних дослідженнях Олександра Сича [74], Василя Шпіцера і Володимира Мороза [86], Лесі Онишко [59], Олександра Кучерука [51], Олександра Панченка [62], Михайла Ковальчука [48], Христини Овад [58] висвітлено військову і громадсько-політичну діяльність лідерів визвольного руху, їхній внесок у справу здобуття української державності.

Серед інших українських істориків важливе місце належить професору Миколі Вегешу, який активно вивчає діяльність ОУН у Карпатській Україні (1938-1939). У своїх ранніх статтях [35] він обмежувався окремими аспектами воєнно-політичної діяльності ОУН у цьому регіоні. Проте у наступних дослідженнях він вже висунув власне бачення та оцінку ролі ОУН у державотворчих процесах на Закарпатті в 1938-1939 роках [35]. Микола Вегеш ґрунтовно проаналізував заходи з мобілізації західноукраїнської громади на допомогу Закарпаттю, участь членів ОУН у формуванні Карпатської Січі, допомогу Проводу українських націоналістів (ПУН), надану уряду на чолі з Августином Волошиним. Він також описав проведені в Галичині судові процеси над членами ОУН, затриманими під час нелегального перетину польсько-чеського кордону [36].

Проте варто зауважити, що деякі твердження і висновки Миколи Вегеша є неоднозначними та дискусійними, вимагаючи подальшого вивчення залученням нового масиву джерел. Дослідник не враховує організаційних процесів всередині ОУН, які істотно впливали на ставлення її керівництва до формування української державності на Закарпатті, а, відповідно, на тактику Організації.

Тією ж проблематикою займалися у своїх статтях Олександр Пагіря [61] та Олександр Ситник [72]. Вони досліджували участь ОУН у формуванні Карпатської Січі, обороні Карпатської України, організації фінансової та

дипломатичної допомоги уряду А. Волошина. Костянтин Бондаренко проаналізував ставлення українського політикуму 1930-х років до подій, пов'язаних з утворенням Карпатської України, а також звернувся до питання відносин між ПУН та урядом Карпатської України в еміграції. Видавничо-пресова діяльність ОУН розглянута у двох монографіях – Б. Ревери та О. Стасюк – вони мають узагальнюючий характер та залучають новий масив джерел [69; 75].

Багато фактографічного матеріалу про воєнно-політичну діяльність ОУН знаходимо у статтях М. Кугутяка [50], К. Науменка [56], Б. Галайка [38], І. Патриляка [63] та ін.. Проблемам військово-політичної, бойової і експропріаційної, видавничо-пропагандивної діяльності ОУН у 1930-х рр. у Західній Україні присвячена ціла низка статей Посівнич М. [65]. Основою для їх написання стали до того часу не введені в науковий обіг документи з Державного архіву Львівської області та Центрального державного історичного архіву України у місті Львові.

Роботи Андрія Попока [66] мають значну історіографічну цінність для дослідження воєнно-політичної діяльності членів ОУН у Маньчжурії (Китай), оскільки вони розкривають раніше невідомі факти з громадського, культурного та релігійного життя української діаспори на Далекому Сході. Практично всі члени ОУН працювали там у ролі громадсько-політичних діячів, виконуючи організаційні завдання підпільно.

Діяльність ОУН на початку Другої світової війни у контексті українсько-польських відносин розглянуто у працях Олександра Кучерука [51], Тараса Гривула [40], Володимира Мороза [55].

Глибокий аналіз проблем визвольного руху міститься в дослідженнях науковців української діаспори. В роботах Івана Лисяка-Рудницького, Михайла Сосновського, Івана Світа, Степана Галамая проаналізовано витоки та історичну роль націоналізму в Україні, простежено розвиток українського визвольного руху й формування його програми [65].

Історик Петро Мірчук є одним із найактивніших дослідників національно-визвольних змагань. У своїй книзі «Нарис історії ОУН» [54] він розглядає етапи становлення Української Військової Організації (УВО) та Організації Українських Націоналістів (ОУН). Використовуючи фактографічний матеріал, доступний у еміграції, Мірчук освітлює ключові політичні події у Західній Україні, зокрема, активний політичний та збройний опір УВО-ОУН польській окупаційній владі. Автор використовує велику кількість джерел, таких як відозви, підпільні видання, матеріали та інструкції, а також витяги з української й іноземної періодики, некрологи провідних діячів. Це додає цінності його праці, особливо у порівнянні з публіцистичним характером більшості діаспорних видань. Однак, варто відзначити, що розвідка Мірчука має й свої недоліки. Він свідомо уникає гострих тем і суперечливих моментів в історії ОУН, зокрема теми стосунків між крайовим та еміграційним Проводом, об'єднання УВО та ОУН тощо.

У третьому виданні книги автора Петра Мірчука були виправлені деякі недоліки, зокрема, автор лише фіксував факти про невдачі Організації, не аналізуючи їхніх причин. У новому виданні до основного тексту додано докладні примітки, які пояснюють недостатньо висвітлені питання, а також статті, біографічний довідник про членів УВО-ОУН, хронологію та бібліографію. Книга також доповнена сучасним науковим апаратом і ілюстраціями.

У своїх трьох монографіях Петро Мірчук намагався скласти політичні портрети видатних діячів ОУН, проаналізувати їхні характери, суспільно-політичні погляди та з'ясувати роль у формуванні воєнно-політичної доктрини ОУН. Його опоненти критикували за компліментарний стиль, але це можна пояснити тим, що ці праці були спрямовані на широку аудиторію української еміграції та виконували роль «пропагандистських стандартів» для сучасників. Незважаючи на це, ці монографії містять цінний фактографічний матеріал і пропонують аналіз епохи. До негативних рис можна віднести «законспірованість» та «приховування» цікавих фактів з

історії ОУН. Автор обрав не розкривати всю правду про національно-визвольний рух з огляду на безпеку його учасників, які жили в СРСР.

Праці Володимира Косика [49] мають велику наукову та фактографічну цінність, оскільки вони дозволяють провести аналіз внутрішніх процесів в ОУН та їхній вплив на військово-політичну діяльність, а також українсько-німецькі відносини в контексті міжнародної політики Третього Райху.

Український національно-визвольний рух активно досліджують зарубіжні історики. Найбільші здобутки належать польській історичній науці – комуністичній і посткомуністичній. Яскравим прикладом польської комуністичної історіографії є дослідження Антона Щесняка та Веслава Шоти [89], в якому викладено фактографічний матеріал та охарактеризовано військово-політичну діяльність ОУН у 1930-х рр.

У сучасній Польщі найґрунтовнішими є роботи Романа Висоцького [95], який досліджує діяльність ОУН у Польщі в 1929-1939 рр. Особливу увагу автор приділяє процесам розвитку Організації, формуванню її структур, творенню ідеології та програми, видавничій і пропагандивній роботі. Його розвідки цінні насамперед широким використанням документів із польських і українських архівів.

У працях Ришарда Торжецького [98] проаналізовано причини діяльності ОУН проти Польщі та її початкову орієнтацію на Німеччину. Ці дослідження розкривають фактори, що впливали на взаємини між ОУН і Польщею, а також динаміку їхніх взаємовідносин.

Крім того, важливий масив досліджень сучасних науковців аналізує роль національних меншин в історії міжвоєнної Польщі. Ці дослідження спрямовані на розуміння впливу національних меншин на політичні та соціокультурні процеси в країні. У чеській і словацькій історіографіях також розглянуто військово-політичну діяльність ОУН у загальних рисах, зокрема в праці Міхала Шмігеля [85]. Ці дослідження допомагають зрозуміти контекст і взаємовідносини між різними національними групами в Центральній Європі у міжвоєнний період.

У західній історіографії українського національно-визвольного руху діяльності ОУН у 1930-х рр., на жаль, також приділено недостатньо уваги. Це слід пояснювати передовсім обмеженим доступом західних дослідників до архівів СРСР та його сателітів. Інший фактор – недостатня зацікавленість західних істориків. Як певну спробу написати історію ОУН слід відзначити працю Франциски Брудер «Здобути Українську державу або загинути в боротьбі за неї!» Організація українських націоналістів (ОУН). 1929-1948. На жаль, авторка у роботі попала під значний вплив радянських пропагандистських матеріалів, які вона ретельно не проаналізувала і не зіставила з іншими джерелами, тому її твердження та висновки не витримують наукової критики [88].

І з найбільш сучасного в українській історіографії найґрунтовнішою працею, в якій всебічно розглянуто цю проблему, є монографія Миколи Посівнича [65]. Однак, деякі висновки дослідника є вельми суперечливими. «Военно-політична діяльність ОУН спрямовувалася проти політики окупаційної влади, а не титульних націй як таких», – твердить він [65]. Проте, як буде з'ясовано далі, самі керівники ОУН уважали інакше, проповідуючи боротьбу з ворожими націями в цілому. Важко повністю пристати й на іншу тезу автора: «ОУН застосовувала терор як засіб самооборони» [65, с. 270]. Видається, М. Посівнич занадто довіряє пропагандистським матеріалам УВО і ОУН.

Згідно з проведеним оглядом літератури, можна зазначити, що військово-політична діяльність ОУН у 1929-1939 роках, за винятком деяких аспектів, не отримала достатнього освітлення в українській та зарубіжній історичній науці. У наявних дослідженнях відчутний брак комплексного підходу до проблеми та аналізу усіх доступних джерел.

З іншого боку, часто автори обмежуються загальними узагальненнями стосовно цілого феномену, уникаючи докладного розгляду його окремих аспектів.

1.2. Джерельна база дослідження

Історія боротьби Організації українських націоналістів (бандерівців) (ОУН(Б)) за незалежність України залишила значний документальний слід. У наш час доступ до таких матеріалів забезпечується через численні онлайн-архіви, ресурси наукових бібліотек та тематичні дослідження, опубліковані в інтернеті.

Історія боротьби ОУН(Б) за незалежність України та втілення своїх політичних ідеалів залишила значний документальний слід. У сучасний час в Національному архівному фонді України можна знайти значну кількість матеріалів, які розкривають історичний феномен українського націоналізму, зокрема в роки Другої світової війни. Серед них документи, що стосуються ОУН(Б) та її військових формувань, які відображають процес створення національних збройних сил, організаційно-розпорядчі матеріали, інструкції, звіти та інше. Також в архівах збереглися матеріали радянських партійно-державних та військових органів, що відображають боротьбу проти ОУН(Б) у всіх аспектах, а також документи, які відображають політику окупаційної німецької влади стосовно ОУН(Б) та її збройних формувань у 1941–1942 роках [63].

Найбільш об'ємну колекцію архівних документів з історії ОУН(Б) зберігають центральні архіви України. Серед них Центральний державний архів вищих органів влади і управління України (ЦДАВО України), Центральний державний архів громадських об'єднань України (ЦДАГО України) та Державний архів Служби безпеки України (ДА СБУ). Найбільша кількість документів, пов'язаних з досліджуваною проблематикою, знаходиться в ЦДАВО України.

Деякі фонди, зазначені вище, насправді містять матеріали, що стосуються лише діяльності Української Повстанської Армії (УПА) та датуються періодом після 1942 року, що виходить за межі хронологічного рамки нашого дослідження. Проте фонди 3833, 3836, 4620, КМФ–8, 4628 та

3838 містять документи, що стосуються історії ОУН в період 1940–1942 років. У цих фондах знаходяться оригінальні документи ОУН, представлені різними рівнями керівництва, від провідників С. Бандери, Я. Стецька, Р. Ярого та членів Українського Державного Правління до звітів окремих районних провідників ОУН(Б) і навіть окремих підпільників, а також матеріали німецької та радянської влади [63].

Документи по нашій темі можна поділити на шість підгруп. Перша підгрупа включає директивно-аналітичні документи, такі як вказівки, директиви, інструктивні матеріали та накази Революційного Проводу, Головного Військового Штабу або Крайової Екзекутиви ОУН(Б), які стосуються дій проти Червоної Армії та НКВС у червні–липні 1941 року. Друга підгрупа включає матеріали, що стосуються агітаційної роботи ОУН(Б) щодо формування власної української армії, такі як відозви, звернення та листівки, підготовлені Крайовою Екзекутивою для стимулювання масового вступу до оунівських збройних формувань. Третя підгрупа, яка має значний обсяг матеріалів, включає біографічні дані та автобіографії окремих членів Організації, часто складені для оунівської Служби Безпеки, що може бути цінним джерелом інформації з багатьох менш відомих аспектів проблематики.

До четвертої підгрупи документів належать матеріали німецької військової розвідки, які стосуються передвоєнної співпраці з ОУН. До п'ятої підгрупи входять німецькі трофейні оперативні звіти щодо ситуації в окупованих землях України. А до шостої підгрупи належать радянські розвідувальні документи, що стосуються діяльності ОУН.

Використані у дослідженні документи дали змогу реконструювати плани Революційного Проводу, спрямовані на організацію антирадянського збройного повстання на території Західної України з моменту нападу Німеччини на СРСР. Також вдалося встановити масштаби та розмах націоналістичного збройного виступу в червні-липні 1941 року. Завдяки звітам районних провідників ОУН(Б) дослідники змогли отримати цікаву

інформацію з історії Української народної міліції та Національної революційної армії. Автобіографія бійця ДУН В. Харкова, написана спеціально для оунівської СБ, пролила світло на проблему участі бійців «Нахтігалю» в масових убивствах єврейського та польського населення України в липні 1941 року [63].

Один із ключових ресурсів – цифровий архів Центру досліджень визвольного руху (CDVR), який надає доступ до оцифрованих документів, включаючи накази, звіти, листівки та інші матеріали, пов'язані з діяльністю ОУН(Б). Наприклад, документи, доступні через платформу «Електронний архів українського визвольного руху», висвітлюють не лише внутрішню організацію руху, але й стратегію та тактику боротьби з німецькою окупаційною владою та радянськими репресивними структурами (доступно на (<https://avr.org.ua>)).

До джерельної бази також входять спогади безпосередніх учасників подій. Наприклад, автобіографії бійців ОУН(Б) та Української народної міліції, опубліковані в таких виданнях, як «Спомини українських повстанців», доступні через онлайн-бібліотеки, допомагають реконструювати атмосферу того часу.

Крім того, використано матеріали із сайту Інституту історії України НАНУ, зокрема дослідження про український національно-визвольний рух у роки Другої світової війни, які містять посилання на первинні документи та статистику.

Документи можна умовно розподілити на кілька груп:

1. Стратегічні та директивні матеріали, такі як накази та інструкції керівних органів ОУН(Б), що визначали ключові напрямки боротьби в умовах німецької окупації.

2. Агітаційні документи, зокрема відозви та листівки, які містяться у цифрових архівах CDVR та розповсюджувалися для залучення нових членів до лав організації.

3. Біографічні дані, включаючи спогади учасників, опубліковані в спеціалізованих онлайн-виданнях.

4. Німецькі оперативні звіти, доступні через ресурси Державного архіву України. Ці звіти висвітлюють погляд німецької окупаційної адміністрації на діяльність ОУН(Б).

5. Радянські звіти та оперативні матеріали, які опубліковані на порталі «Реабілітовані історією».

Зокрема, цифровий архів CDVR надав можливість дослідити структуру та організацію антирадянських виступів, зокрема в червні–липні 1941 року. Такі матеріали, як звіти районних провідників ОУН(Б), дозволили уточнити масштаби участі націоналістів у створенні Української народної міліції.

Всі інші опубліковані джерела з історії ОУН(Б) можна поділити за місцем видання на дві підгрупи. Перша група включає збірники, видані на Заході, чи складачі яких мали пряме відношення до Організації, а друга - документальні праці, опубліковані в Україні після незалежності.

До опублікованих у діаспорі документів, що мають значення для нашого дослідження, слід віднести такі: брошуру «Політична програма й устрій ОУН», збірник «ОУН у світлі постанов Великих Зборів, Конференцій та інших документів з боротьби 1929–1955 рр.», а також пастирські послання Преосвященного Владика Полікарпа і митрополита Андрея Шептицького у зв'язку з проголошенням Акту від 30 червня 1940 року. Брошура «Політична програма й устрій ОУН» має велике значення, оскільки є першим офіційним виданням документів Революційного проводу після розколу ОУН у лютому 1940 року. В ній подана відредагована і допрацьована стара програма колишньої єдиної Організації, а також можна знайти перші важливі натяки на посилення мілітаризації ОУН(Б) та розробку масштабних планів військового будівництва.

Збірник «ОУН у світлі постанов Великих Зборів, Конференцій та інших документів з боротьби 1929–1955 рр.» заслуговує на увагу, хоча він, на жаль, не є повністю вичерпним. У ньому відсутні спеціальні інструкції для

оунівських підпільників на території УРСР, завдання для бандерівської СБ, а також протоколи і постанови Першої конференції ОУН(Б). Деякі матеріали можуть здатися деформованими, наприклад, «Акт» від 30 червня 1941 року втратив свій третій параграф, який містив подяки Гітлеру та висловлював надію на подальшу співпрацю.

Пастирські послання предстоятелів українських церков мають велике значення, оскільки вони висловлювали загальні настрої західноукраїнської інтелігенції та духовних лідерів народу стосовно питання створення незалежної української держави. Враховуючи високий ступінь релігійності західноукраїнського суспільства на початку 1940-х років, можна припустити, що звернення духовних лідерів мало великий пропагандистський та агітаційний успіх.

Цікаво, як з документів, що опубліковані після проголошення незалежності України, можна отримати новий погляд на історію ОУН(Б), особливо на її діяльність у період з 1940 по 1942 роки. Здається, що багато цінних документів із цього періоду залишаються за межами публічного доступу. Тим не менш, згадані збірники і публікації в «Українському історичному журналі» та інших виданнях відкривають нові можливості для дослідження цієї складної частини історії.

Збірник «ОУН-УПА в роки війни», який підготував В. Сергійчук, здійснив крок вперед, пропонуючи широкий спектр документів з 1941-1942 років, особливо стосується діяльності ОУН(Б). Тим не менш, є деякі прогалини у покритті військового аспекту діяльності ОУН(Б) у цьому періоді [11].

Ці документальні матеріали, хоч і можуть бути неповними, проте вони розширюють наше розуміння тогочасних подій і надають нові підстави для дослідження військової діяльності ОУН(Б) у 1940-1942 роках. Збірник документів «Національне примирення чи конфронтація?» має суттєві прогалини в покритті подій, особливо в період з 1940 по 1942 роки. Ці вади

можуть ускладнити спроби розуміти діяльність ОУН(Б) та її взаємодію з іншими факторами того часу.

Це свідчить про необхідність критичного підходу до використання документальних джерел і проведення досліджень з урахуванням їхньої повноти та об'єктивності. Додаткові джерела та аналіз можуть допомогти заповнити прогалини та отримати більш повне уявлення про історію тогочасних подій.

Збірник «Українське державотворення. Акт 30 червня 1941» має значний потенціал для розуміння історії ОУН(Б) у період з 1940 по 1943 роки. Проте виявлені недоліки, зокрема в опублікованих Інструкціях, що відсутня найважливіша частина «Вказівки на перші дні організації державного життя», створюють необхідність коригування інформації, що міститься в цьому документі.

Спогади та щоденники учасників подій відіграють важливу роль у відтворенні історії тогочасних подій, хоча вони можуть бути суб'єктивними. Аналіз таких джерел потребує обережного підходу та порівняння з іншими документальними джерелами для забезпечення більш об'єктивного уявлення про минуле. Необхідно також враховувати контекст та обставини, у яких були написані ці спогади, для зрозуміння їхньої значущості та достовірності.

Спогади і щоденники бійців українських добровольчих Легіонів при вермахті є важливим джерельним матеріалом для розуміння діяльності та життя цих формувань під час Другої світової війни. Вони розкривають деталі побуту, організаційну структуру та взаємини між учасниками.

Спогади легіонерів ДУН, зокрема ті, що описують вишкіл на фільварку Квель поблизу Бранденбургу, надають важливі відомості про навчання та підготовку цих військових підрозділів, а також про відбір кандидатів для виконання спецзавдань [12].

Крім того, використання спогадів учасників, зібраних у збірнику «Пам'ять і боротьба», проливає світло на менш відомі аспекти участі

українців у подіях того періоду, включаючи їхні контакти з іншими національними рухами в окупованій Європі.

Однак, слід пам'ятати, що спогади та щоденники є суб'єктивними джерелами, які потребують критичного осмислення та порівняння з іншими документальними матеріалами. Також важливо враховувати контекст, у якому були написані ці спогади, а також можливий вплив політичних установок чи ідеологічних поглядів на їх зміст.

Також у роботі застосовано матеріали відкритого доступу, такі як цифрові архіви Бібліотеки Конгресу США та ресурс «Europeana», які містять англomовні джерела щодо оцінки діяльності ОУН(Б) з боку міжнародної спільноти.

Включення сучасних інтернет-ресурсів до джерельної бази дозволяє забезпечити багатогранний підхід до аналізу діяльності ОУН(Б) у визначений період.

Висновки до розділу 1

У першому розділі було проаналізовано стан наукової розробки теми «Військово-політична та бойова діяльність ОУН 1929–1939 рр.» та визначено джерельну базу дослідження.

1. Стан наукової розробки теми свідчить про значний і різноманітний обсяг досліджень, присвячених військово-політичній та бойовій діяльності ОУН у період 1929–1939 років. Історіографія охоплює українські (радянські, діаспорні, сучасні) та іноземні дослідження, які мають суттєві відмінності в підходах і трактуваннях через ідеологічні впливи минулих режимів.

Сучасні праці значно розширюють джерельну базу та застосовують нові методологічні підходи, зокрема дослідження Михайла Швагуляка, Анатолія Кентія, Григорія Дем'яна та інших. Водночас радянські дослідження, попри їхній пропагандистський характер, залишаються важливими для аналізу спотворень у викладі історії.

Особливу увагу заслуговують праці, присвячені співпраці ОУН із громадськими організаціями, релігійними діячами та впливом Організації на державотворчі процеси, зокрема в Карпатській Україні. Проте залишаються невирішеними питання, пов'язані з обмеженістю джерел, суб'єктивністю висновків і недостатнім охопленням окремих аспектів внутрішньої діяльності ОУН.

Таким чином, стан наукового опрацювання теми демонструє її складність та багатогранність, водночас вказуючи на необхідність подальших досліджень для повнішого та об'єктивнішого висвітлення військово-політичної діяльності ОУН.

2. Історія діяльності ОУН(Б) представлена значною кількістю джерел, які охоплюють як офіційні документи самої організації, так і матеріали радянської, німецької адміністрації та післявоєнних досліджень. Використані цифрові архіви, такі як Центр досліджень визвольного руху (CDVR), забезпечують широкий доступ до оцифрованих документів. Джерела класифіковані на кілька груп: директивно-аналітичні, агітаційні документи, біографічні дані, німецькі та радянські оперативні матеріали. Такий підхід дозволяє всебічно дослідити різні аспекти діяльності ОУН(Б).

Збірники, видані в діаспорі, зокрема брошури та програми, стали важливими джерелами для вивчення ідеологічних та стратегічних засад організації, хоча їх зміст іноді потребує критичного аналізу. Використані матеріали включають як офіційні документи, так і спогади учасників подій, що допомагає реконструювати як організаційну структуру, так і людський вимір боротьби. Документи, опубліковані після здобуття Україною незалежності, дозволяють критично переглянути історію ОУН(Б) та розкрити нові аспекти їхньої діяльності у 1940–1942 роках. Незважаючи на значну кількість матеріалів, деякі важливі документи залишаються недоступними або малодослідженими, що створює прогалини у розумінні певних аспектів діяльності ОУН(Б).

Отже, проведений аналіз джерел і літератури дає змогу окреслити основні напрямки подальшого дослідження, а саме: вивчення стратегій ОУН у військово-політичній сфері, оцінка її бойових акцій, а також вплив діяльності організації на національно-визвольний рух України у зазначений період.

РОЗДІЛ 2

СТВОРЕННЯ ОУН. ВІЙСЬКОВА ДОКТРИНА

2.1. Організація ОУН: основні концепції створення та розвитку бойових груп

Організація Українських Націоналістів (ОУН) в історії України відіграла значну роль у формуванні її національно-визвольного руху. Особливе місце в діяльності ОУН займали бойові групи, які були одним із інструментів боротьби за незалежність України. Розуміння основних концепцій створення та розвитку цих бойових формувань дозволяє краще зрозуміти стратегію та тактику українського націоналістичного руху в період боротьби за власну державність. У цьому контексті слід дослідити ідеологічні підґрунтя, організаційну структуру та діяльність бойових груп ОУН, а також їх взаємодію з іншими політичними, військовими та соціальними факторами того часу.

Організація Українських Націоналістів (ОУН) є важливим українським громадсько-політичним рухом, який віддавав перевагу створенню самостійної держави для України та її національного розвитку. Головним районом її діяльності стали Східна Галичина та Волинь, а керівна структура в цих регіонах відома як «Крайова Екзекутива ОУН на західно-українських землях».

Упорядковуючи себе як рух, а не партію, ОУН відхиляла усі легальні українські партії Галичини як колабораціоністські. Заснована у Відні 3 лютого 1929 року, організація була легалізована в Україні у 1993 році як громадська організація (Реєстраційне свідоцтво № 499 від 24 вересня 1993 року, видане Міністерством юстиції України).

ОУН виникла шляхом об'єднання Української Військової Організації (УВО) та студентських націоналістичних спілок:

- групи української національної молоді;

- легії українських націоналістів;
- союзу української націоналістичної молоді [64].

Організація Українських Націоналістів (ОУН) виступала з ідеєю створення незалежної соборної національної держави на всій українській етнічній території. Ця ціль передбачалася досягненням через національну революцію та встановлення диктатури. Економічна політика, запропонована ОУН, передбачала поєднання приватної, націоналізованої та кооперативної форм власності, при цьому вона відкидала будь-який партійний або класовий поділ, претендуючи на домінуючу роль українського суспільства як в межах країни, так і за її межами.

ОУН критикувала соціалістичний і ліберальний табори за поразку Української Народної Республіки 1917–20 років, підкреслюючи важливість формування сильної політичної еліти, національної солідарності та підтримки національних зусиль.

Націоналісти активно діяли, переважно, на території Західної України, але їхні структури також існували в еміграції. ОУН мала представництва в різних країнах, включаючи Литву, Німеччину, Чехословаччину, Австрію, Югославію, Болгарію, Бельгію, Францію, Італію, Швейцарію, США, Канаду та інші. Зокрема, осередок ОУН був сформований на Далекому Сході, у Маньчжурії. Структури ОУН за кордоном мали велике значення в Чехословаччині, Австрії, Італії, Литві, США, Швейцарії, а також у місті Данциг (нині Гданськ, Польща) [64].

Необхідною передумовою для відновлення незалежності України була зміна міжнародної політичної ситуації, і тому в 1920-х - 1930-х роках українські націоналісти спрямовували свою діяльність проти СРСР та Польщі, орієнтуючись на держави, які прагнули до ревізії Версальсько-Вашингтонської системи мирних договорів. Такими країнами були Німеччина, Литва, Італія та Японія. ОУН виявила інтерес до анулювання згаданої системи, бо це створило б сприятливі умови для відновлення незалежної України. Переговори ПУН з представниками Абверу та інших

відомств Третього Райху щодо можливого повстання проти Польщі та створення Української Держави в 1930-х роках тривали постійно, але офіційних домовленостей не досягнуто.

У цьому контексті такі переговори були нормою, адже ОУН прагнула знайти союзника для досягнення своїх стратегічних та тактичних цілей. У той час аналогічно діяли і держави західної демократії, а також Польща й СРСР [52].

На початку 1930-х років ПУН розробила стратегію зовнішньої політики. У «Декларації Проводу Українських Націоналістів» (листопад 1930) зазначалося, що: *«Український націоналізм в основу своєї визвольної політики поставив переконання, що всякі розрахунки на підтримку сторонніх чинників у нашій боротьбі проти окупантів не мають під собою ніяких підстав, коли ми самі не спроможемося досягти відповідного стану власної організованості та політичної відпорності, а сподівання використати допомогу одного окупанта проти другого - Москви проти Польщі, чи Польщі проти Москви – мають собою смертельну небезпеку для нашого визволення»* [52].

Цікавим у цьому контексті є праці члена ПУН Макара Кушніра, який висловлював концепцію спільної визвольної боротьби поневолених націй за допомогою спеціально створеної організації – «Ліги визволення народів Східної Європи, Кавказу й Закаспію». Згідно з цією концепцією, тільки поділ СРСР на національні держави та створення незалежної України в Східній Європі могли стабілізувати політичну та економічну ситуацію. Розмежування українськими кордонами Польщі і Росії (в їхніх етнічних межах) мало би запобігти встановленню будь-якої гегемонії в регіоні.

М. Кушнір підкреслював, що «Ліга в першу чергу мала б провадити боротьбу проти тих русофільських та польонофільських традицій, що закорінилися в колах європейської дипломатії, а також у різних суспільно-політичних та інших організаціях, у пресі тощо. Вона мала б провадити не лише політичну боротьбу проти большевицького панування на Сході Європи,

але також рішуче поборювати ідею реставрації російського панування поза межами етнографічної Росії. Нарешті, її обов'язком була б не менш рішуча боротьба проти польської чи румунської окупації земель українських, білоруських та інших» [34].

Ініційована як підпільна структура, вона швидко набула значного впливу. Навіть при постійних репресіях, чисельність ОУН зазвичай становила від 10 до 30 тисяч членів. Організація змушена була використовувати підпільну діяльність, тероризм і політичні вбивства для опору окупаційним режимам. Ні польській, ні радянській владі не вдалося остаточно ліквідувати ОУН. Тому, в умовах, коли після радянської анексії західноукраїнських земель усі інші політичні сили були розгромлені, саме ОУН збереглася і продовжила підпільну боротьбу значної частини українського населення за незалежність.

Вивчення Організації Українських Націоналістів (ОУН) і її бойових груп є важливим аспектом історії національно-визвольного руху України. Ці формування мали вирішальне значення для реалізації стратегій боротьби за незалежність, зокрема в контексті організації підпільної діяльності та використання терористичних методів.

Основні концепції створення ОУН і бойових груп.

1. Ідеологічні підґрунтя. ОУН виникла в контексті національно-визвольних прагнень українців, які прагнули до створення незалежної української держави. Організація базувалася на концепціях націоналізму, що включали ідеї державності, самостійності та соборності. Бойові групи ОУН були створені для реалізації цих ідеалів через активні дії, зокрема збройні акції та терор проти окупаційних режимів – польського та радянського.

2. Структура та організація.

ОУН мала чітку ієрархічну структуру, де бойові групи підпорядковувалися вищим органам управління. Основною метою цих груп було проведення диверсійних акцій, інформаційна пропаганда та залучення населення до національно-визвольного руху. Бойові групи зазвичай

складалися з молодих націоналістів, які проходили спеціальну підготовку. Це дозволяло їм діяти ефективно в умовах підпілля.

3. Діяльність бойових груп. ОУН активно використовувала терористичні методи для залякування ворогів і підняття національної свідомості. Ці дії включали напади на представників окупаційних режимів, саботаж, а також інформаційні кампанії.

Бойові групи проводили акції протесту, які мали на меті привернення уваги міжнародної спільноти до українського питання, а також зростання підтримки серед українського населення.

4. Взаємодія з міжнародним середовищем. ОУН прагнула отримати підтримку від інших країн, які були зацікавлені в ослабленні СРСР і Польщі. Переговори з Німеччиною, Японією та іншими країнами свідчать про бажання знайти союзників у боротьбі за незалежність. Однак, незважаючи на ці зусилля, ОУН не змогла укласти офіційні угоди з іншими державами, що вплинуло на ефективність їхньої діяльності.

5. Реакція влади.

Польська і радянська влада вживали жорсткі репресії проти ОУН, намагаючись ліквідувати організацію. Незважаючи на це, ОУН вдалося зберегти свої структури і продовжити боротьбу в умовах підпілля. Бойові групи ОУН стали символом опору та національної гідності, навіть під час важких часів.

Таким чином, бойові групи ОУН стали важливим елементом національно-визвольного руху в Україні. Їхня діяльність була спрямована на створення незалежної держави та збереження національної ідентичності. Незважаючи на численні виклики, ОУН змогла зберегти свою структуру та продовжити боротьбу, використовуючи різні методи, зокрема терор і підпілля. Розуміння концепцій створення і розвитку цих груп є важливим для оцінки внеску ОУН у боротьбу за незалежність України.

Військовий штаб Проводу Українських Націоналістів розподілив свої функції між трьома організаційними осередками. Перший осередок, що діяв

у Парижі під керівництвом генерала Миколи Капустянського, відповідав за видання науково-дослідної та навчальної літератури, а також за налагодження контактів з іншими організаціями. Другий осередок, інформаційно-дослідницький, знаходився в Голландії під керівництвом полковника Володимира Колосовського та його заступника інженера Михайла Селешка. Основним завданням цього осередку було вивчення військово-політичної ситуації в країнах-окупантах: СРСР, Румунії, Чехо-Словаччині та Польщі. Третій осередок, що базувався у Відні, спочатку очолював полковник Роман Сушко, а з 1933 року – генерал Віктор Курманович, його заступником був Костянтин Мельник. Цей осередок займався найближчим стратегічним плануванням та втіленням.

2.2. Підготовка та вишкіл кадрів

Підготовлюючись до рішучої боротьби за створення Української Самостійної Соборної Держави, керівництво ОУН, до складу якого входили досвідчені військові спеціалісти, усвідомлювало необхідність формування власних збройних сил. У весняний період 1929 року Провід Українських Націоналістів на чолі з Євгеном Коновальцем, реалізуючи програмні завдання, організував конференцію військових офіцерів у Празі. У заході взяли участь генерали Микола Капустянський, Михайло Омелянович-Павленко, Віктор Курманович, Антін Кравс, а також полковники Роман Сушко, Костянтин Плохій та Микола Сціборський. Після тривалих обговорень конференція ухвалила рішення про обов'язковий військовий вишкіл для всіх членів ОУН, а також про розробку принципів формування нової української армії та популяризації національно-визвольної боротьби. Серед інших ініціатив було вирішено започаткувати видання журналу «Військові вісті» [3].

Військовий штаб Проводу Українських Націоналістів розподілив свої обов'язки між трьома організаційними осередками. Перший з них,

розташований у Парижі під керівництвом генерала Миколи Капустянського, відповідав за видання наукової та навчальної літератури, а також за встановлення зв'язків з іншими організаціями. Другий, інформаційно-дослідницький осередок, працював у Голландії під керівництвом полковника Володимира Колосовського та його заступника інженера Михайла Селешка. Основним завданням цього осередку було аналізування військово-політичної ситуації в країнах-окупантах: СРСР, Румунії, Чехо-Словаччині та Польщі. Третій осередок, який знаходився у Відні, спочатку очолював полковник Роман Сушко, а з 1933 року – генерал Віктор Курманович, його заступником був Костянтин Мельник. Цей осередок займався стратегічним плануванням та втіленням [3].

У 1931-1932 рр. паризький осередок, реорганізований у Українське військово товариство, під загальною редакцією генерала М. Капустянського та полковника В. Колосовського, опублікував сім брошур із циклу «Військове знання». Серія включала лекції з таких тем: вступна, летунство, хімічна й бактеріологічна війна, танки, гармати, технічні й допоміжні війська, піхота та кіннота. Додатково планувалося видання ще десяти брошур-лекцій на теми: «Організація сучасної армії» (Франція, Англія, Північна Америка, Німеччина), «Червона армія», «Польська армія», «Засади сучасної армії», «Інженерна оборона сучасних держав», «Комунікація і тил», «Особливості революції та громадянської війни», «Авіація та її організація в різних країнах», «Мобілізація державного апарату під час війни», «Мобілізація народного господарства перед і під час війни», «Основи тактики й стратегії». У Відні генерал В. Курманович і полковник Р. Сушко також підготували й видали підручники з військової справи [4].

Наприкінці липня - на початку серпня 1932 р. у Празі відбулася так звана «Віденська конференція», на якій ухвалили важливі рішення для подальшої діяльності ОУН. Участь у заході взяли члени ПУН, серед яких були Є. Коновалець, М. Сціборський, В. Мартинець, О. Сенік, Р. Ярий, Д. Андрієвський, Я. Барановський, М. Кушнір, а також представники КЕ ОУН І.

Габрусевич, Б. Кордюк, С. Бандера, В. Янів, Я. Стецько, І. Малюца, Іван Тесля та Анна Чемеринська. Обговорення проходило в чотирьох комісіях — організаційній, військовій, з зовнішньої політики та внутрішньої пропаганди. Резолюції включали підпорядкування УВО під керівництво ОУН, автономію дій КЕ ОУН на ЗУЗ, створення Суду КЕ ОУН, видання газети «Український націоналіст» для потреб краю та зміну структури «Сурми». Було також вирішено надати газетам «Самостійна Думка» (Чернівці) та «Новий Шлях» (Канада) виразніший націоналістичний зміст, а у Франції видавати часопис «Незалежність». «Бюлетень КЕ ОУН на ЗУЗ» і «Юнак» мали стати виданнями виключно для членів організації, тоді як журнал «Студентський Шлях» — для легальних потреб. Було також затверджено структуру й склад КЕ ОУН.

Перший військовий вишкіл для старшин ОУН провела, за даними польської поліції, у 1930 р. в Подєбрадах (Чехія) під керівництвом Ярослава Барановського. Вишкіл тривав три тижні, і в ньому взяли участь Гуменюк зі Львова, Пилипів із Бережан, Гоголь, М. Ясінський зі Станіславова та інші. Інструкторами були Омелян Сенік, Володимир Мартинець і Яворський. У березні 1931 р. організаційний референт ПУН Микола Сціборський разом із генералом Миколою Капустянським організували в Парижі шестимісячні військово-вишкільні курси для підвищення кваліфікації українських офіцерів-емігрантів. Планували створити філії цих курсів і в інших країнах. За даними польської розвідки, ОУН мала понад 1 тис. членів у Європі. Також до 1933 р. стрілецькі школи УВО-ОУН функціонували у Празі та Гданську. У серпні 1933 р. в «Мимозівці» (Гданськ) відбулися військові курси для провідних бойовиків та інструкторів військового вишколу ОУН із «Бази» (Галичина) [3].

Стрілецьку школу організували відповідальні керівники Роман Сушко та інженер Зубейко. Інструкторами на курсах виступали В. Курманович, Ріко Ярій, хімік-інженер Андрій Федина та інженер Ян-Євген Вертипорох. Формальним прикриттям для навчання служило місцеве «Спортивне

товариство», в якому активно працювали такі особи, як Білосюк, Мацюрак, Дерлиця, Федорчук, Базилевич, Раковський, Воробкевич, Зарицький та Баляк. Програма курсів включала вивчення тактики і стратегії для партизанських умов, організацію саботажів і диверсій у тилу ворога, зброєзнавство, орієнтацію на місцевості, засоби зв'язку та основи розвідки. Одночасно в Берліні проводилися курси радіотелеграфії, а у вересні цього ж року в Парижі організували спеціальні курси з військової картографії. Згідно з даними польської поліції, ОУН проводила військові навчання в 1930 р. у містах Ліберець, Брно (Чехія), Льєж (Франція), Женева (Швейцарія), а також у США та Канаді. До середини 1930-х років у Кракові проходили військові вишколи, де навчали теорії військової справи, розбирання та складання зброї. М. Климишин та Я. Карпинець забезпечували ці курси підпільною літературою та зброєю, яку перевозили через прикордонне місто Тешин [53].

Процес мілітаризації ОУН на західноукраїнських землях активно впроваджували крайові провідники Юліан Головінський, Степан Охримович та Степан Бандера. У кожному структурному підрозділі ОУН – окружних, повітових та районних проводах – були призначені референти військового вишколу, що займалися організацією теоретичних курсів і навчальних таборів. Референти бойового та військового вишколу в КЕ ОУН відповідали за підготовку й проведення цих навчань, зосереджуючи увагу на залученні молоді до організації та їхній військовій підготовці, розглядаючи їх як кадровий резерв майбутньої національної армії. Навесні 1930 р. КЕ ОУН розпочала активну організацію військових вишколів, які включали такі етапи: організація армії, орієнтація на місцевості, знання зброї, піротехніка, польова оборона, а також основи газової і авіаційної тактики.

ОУН чітко висловлювала свою позицію щодо строкової служби української молоді в польській армії. У 1929 р. було видано листівку під назвою «Хлопці», що закликала йти до польського війська і присягати Польщі, але внутрішньо зберігати вірність Україні та набувати навичок для майбутньої боротьби. Водночас ОУН пропонувала, щоб служба в іноземній

армії слугувала національним інтересам – для освоєння військових навичок, корисних для майбутньої української армії, або ж для підризу ворожих структур. У 1932 р. Іван Мітрінга, лідер ОУН на Тернопільщині, закликав до активного направлення членів організації до польської армії з метою військового навчання, щоб надалі вони могли навчати інших.

На початковому етапі діяльності ОУН у Західній Україні основну частину військових інструкторів складали колишні старшини УГА та Армії УНР, а пізніше – бойовики УВО, солдати та випускники шкіл підхорунжих та хорунжих Війська польського. У 1932 році було створено десять інструкторських відділів із загальною чисельністю дев'яносто осіб та окремий вишкільний відділ для жінок.

Навчання починалося з теоретичної підготовки, що включала вивчення військової літератури, після чого знання закріплювалися через практичні вправи на місцевості. Щопівроку члени ОУН, які проходили курси, складали іспити, а для бойових підрозділів відбирали осіб із сильним характером і без шкідливих звичок. Бойовикам заборонялося бути членами будь-яких українських громадських організацій, щоб уникнути репресій з боку влади. За даними польських спецслужб, у 1931 році підозрювали, що в ОУН у Львівському воєводстві перебували понад 500 осіб, а в Станиславівському – близько 1350 [5].

До середини 1930-х років ОУН стала більш масовою організацією, зосередивши увагу на ідеологічно-політичному навчанні, яке включало ознайомлення з військовою справою. Це навчання здебільшого проходило у формі вправ, оскільки багато інструкторів були бойовиками УВО, які навчали користуватися зброєю і вибуховими матеріалами. Теоретичні заняття за можливості доповнювалися практичними: стрільбою, метанням гранат тощо.

КЕ ОУН надавала великого значення проведенню військових навчань у сільській місцевості, організованих відповідно до інструкцій, розроблених референтурою військового вишколу. Було створено інструкції з

індивідуального бойового вишколу, де підготовка включала фізичні вправи, вивчення зброї, тактику, знання ворожих військ, господарську та політичну пропаганду.

У 1932–1933 роках референтура видала загальні інструкції щодо навчання, зазначивши, що майбутню війну вестимуть силами народної армії. Програма підготовки охоплювала озброєння, тактику, бойові марші, дії проти танків та авіанальотів, вивчення різних видів зброї та польові вправи. Одне з таких занять, яке включало вивчення зброї та практичні вправи, проводив Олекса Гасин у 1933 році в селі Конюхів [5].

Фізична підготовка охоплювала спортивні заняття, схожі на військовий вишкіл, а літні табори проводилися для навчання орієнтування на місцевості, мапознавства та санітарної служби. Навчання з володіння зброєю включало шаблі, револьвери та карабіни, а з кулеметами та мінометами – теоретичну підготовку. ОУН також приділяла увагу підготовці зв'язкових, інтендантських та медичних служб, транспортування та тактичній підготовці з вивчення іноземних військових доктрин. Інформація про ворожі війська аналізувалася з військового, економічного та політичного аспектів, щоб передбачити дії інших держав у разі війни.

Інструкції охоплювали гасла та лозунги для військової пропаганди з урахуванням соціальних, психологічних та мовних особливостей місцевого населення. Пропаганда проводилася через позитивні, нейтральні й негативні гасла, а також релігійні, культурні елементи та приклади мучеництва. Ефективність пропаганди оцінювали за охопленою територією, впливом на різні групи та аналізом помилок під час кожної акції.

Лев Ребет, який очолював Крайову Екзекутиву ОУН на Західноукраїнських землях з 1935 по 1938 рік, згадував, що головною метою Організації в цей період була підготовка підпілля до збройного повстання у разі війни: «Було ухвалено готуватися не до агітаційних дій, а до збройного виступу, який, враховуючи тогочасну міжнародну ситуацію, ставав усе більш

актуальним». У 1935 році полковнику Коновальцю було представлено план цієї діяльності ОУН у Західній Україні, і він його затвердив [10].

На військових курсах викладали основи конспірації, методи захисту від провокацій і таємних агентів поліції, а також техніки слідства, поведінку під час затримання поліцією та в суді. Вишкіл у бойовій референтурі проходили спеціалісти, які працювали в розвідці ОУН, де їх навчали основ розвідки, контррозвідки та конспірації. У 1929-1930 роках у газеті «Сурма» публікували статті для членів ОУН про розвідницькі прийоми: як писати листи і записки, поводитися під час слідства, захищатися від провокаторів, користуватися документами та перетинати кордон, а також зберігати секретні речі [16-23].

Розвідка в ОУН поділялася на внутрішню та зовнішню. Внутрішня розвідка займалася слідством серед членів Організації та викриттям зрадників, а зовнішня діяла проти польської безпеки, збираючи інформацію про розміщення військових частин на західноукраїнських землях. У 1931-1934 роках керівником розвідки був Ярослав Макарушка, а його заступником – Олександр Пашкевич. Згідно зі свідченнями Макарушки, завданням розвідки було: діяти у Львові, визначати чисельність польського війська, збирати відомості про військові запаси і знаходити українців у гарнізонах.

Розвідка ОУН поділялася на політичну, військову, економічну, технічно-промислову та загальну. Політична розвідка займалася моніторингом внутрішньої та зовнішньої ситуації в сусідніх країнах, діяльності політичних партій та міжнаціональних відносин, зокрема становища національних меншин. Військова розвідка фокусувалася на зборі даних про чисельність армій противників, їхнє озброєння, виробництво зброї та мобілізаційні плани. Економічна розвідка вивчала економічний стан країни, її матеріально-сировинну базу та соціальну структуру населення. Через такі заходи ОУН намагалася відстежувати підготовку великих держав до можливої «великої війни».

Загальній розвідці на західноукраїнських землях доручили збір інформації щодо чисельності польського війська, місць зберігання зброї, наявної військової літератури й підручників, а також створення власних складів зброї, роззброєння окремих осіб і підготовку членів Організації на військових курсах. У 1933 році, за дорученням Крайового провідника ОУН С. Бандери, Богдан Підгайний і Роман Мигаль спільно з розвідувальним відділом розпочали активне накопичення зброї. У 1931–1932 роках було сформовано жіночу бойово-розвідувальну групу, яку очолила Марія Кос. До її складу входили Віра Свенціцька, Катерина Зарицька («Орися»), Дарія Гнатківська («Ода») та Ганна Недведцька [5].

У 1932 році на одній із нарад лідерів ОУН Дмитро Грицай запропонував посилити вплив Організації на жіночий сектор, вважаючи, що в майбутньому жінки відіграватимуть значну роль як у тилу, так і в бойових діях. З цією метою почали проводити курси для санітарів і медсестер, у яких, зокрема, в лютому 1934 року брали участь багато дівчат під керівництвом Стефанії Мартиняк. Подібні курси пройшли Дмитро Костецький, Юрій Бондарук та Зиновій Матла.

Щороку влітку для членів ОУН організовували спеціальні двотижневі військові курси, переважно в Карпатах. Під час навчань інструктори відбирали найкращих для бойової референтури. Омелян Антонович у своїх спогадах за липень 1933 року описує типовий перебіг військового вишколу: *«Я приїхав до станції Брошнів, забезпечений конспіративним гаслом та якоюсь позначкою на вбранні. На відповідному місці я зголосився на зв'язок, і там мені було сказано, що маю зайти на якусь-то лісову галяву, віддалену на якихось два кілометри, де був збірний пункт табору. Я застав там десяток молодих, як я, чоловіків, а через якийсь час ще долучилось кілька, так що разом нас було коло двадцяти. Ми пішли долиною Лімниці вгору, трималися далеко від битої дороги і вузькоколійної залізниці, яка ішла з Брошнева на Перегінсько, Підлюте і Осмолоду. Після довгої кількогадинної дороги, де ніхто з нас не промовляв ані слова, ми пристали на нічліг на галяві серед*

густого смерекового лісу. Тут до нас заговорив командир [Дмитро Грицай – «Гриць»], вишикував нас за зростом в один ряд, назвав свій псевдонім і у формі наказу офіційно повідомив, що він сам командир табору та інструктор військових вишколів. Далі було повідомлено, що є ще два члени командного складу, до яких належав [Володимир] Нидза, інструктор з конспірації, підпільної роботи і безпеки, та [Василь] Рудко, інструктор політично-ідеологічний. Хоч тих двох останніх я знав, але обидва вони, як і всі інші, виступали тільки за псевдонімами, і дотримуючись конспірації, ніхто навіть натяку не робив, що хтось йому особисто знайомий. Кожний з курсантів також сам назвав свій, для цього табору вибраний псевдонім. Після відносно коротких вступних інструкцій та пояснень і перших лекцій всіх трьох інструкторів нам було наказано розбивати табір. Розклали кілька шатер, кожне на три-чотири особи, одне з них командне. Шатра розбивались не завжди, але як падав дощ, тоді напевно, і запалювали ватру для приготування їжі [...] Отож я прийняв на себе цю важливу функцію, яка, поза командним складом, вважалась чи не найважливішою, і усі зразу замість мого прибраного псевдо називали мене цілих два тижні Кухарем, бо було це просто і вигідно. Що я їм варив? А те, що ми носили в рюкзаках. Каша, макарони чи клюски [макаронний виріб типу галушок], кулеша, пенцак [каша з очищеного неподрібненого ячменю], риж [рис] – це варив указані, а сало чи солонину смажив у сковороді, щоб було чим примастити. Часом варив зупу, як було з чого. Це готувалось на вечір, а на сніданок чай і хліб, який кожний по дві-три буханки носив у рюкзаку. [...] Кожного дня діставав я на допомогу одного з курсантів, щоб мішати кашу, мити казан, запалювати ватру і держати вогонь у такому стані, щоб можна було варити. [...] Ще треба згадати, що ранком і вечором при так званих апелях ми, наче молитву, відмовляли декалог українського націоналіста. Ніяких патріотичних пісень нам не дозволяли співати з огляду на конспірацію. Нам не можна було звертати на себе увагу, якщо десь натрапили на слід людського існування. Але наше командування вибрало такий маршрут, що ми

справді майже не зустрічали живих людських істот. Навіть на денних зупинках завжди був призначений вартовий, який зорив за небажаними елементами, а всі люди були небажані. А вже на ніч усі курсанти призначалися для вартової служби на зміну що дві години» [1].

Розклад дня в таборі починався підйомом до сходу сонця, ранковою гімнастикою, пробіжкою і вмиванням у гірському потоці. Після цього був сніданок, що складався з чаю та хліба з салом або копченим м'ясом, а далі - пакування наплічників та гасіння вогнища. Денні марші і рейди проходили підніжжями Карпат, зокрема хребтом Аршиця (Горгани), на відстань 25-30 км, між річками Лімниця та Свіча, вздовж польсько-чехословацького кордону. Мандрівка тривала до обіду з однією годиною для перепочинку, коли видавали порцію хліба. Загалом на марші та вправи відводили по шістьсім годин щодня [1].

Під час маршів командир Д. Грицай проводив військові вправи та навчав воєнної теорії, зокрема орієнтуванню на місцевості за сонцем, місяцем, зорями та компасом, читанню військових карт і тактичним правилам бою. Воду дозволялося пити лише з дозволу керівництва. Вечорами проводили теоретичні навчання, де ідеологічний інструктор викладав основи націоналізму, політику визволення ОУН, а також роз'яснював марксизм та більшовизм в Україні. Інструктор з конспірації навчав правил підпільної роботи, включно з поведінкою при арешті.

Контроль за табором здійснював Михайло Колодзінський. Пізніше учасники табору вирушили на гору Маківку, де віддали шану полеглим воїнам. Після завершення навчань у серпні 1933 року організація військово-вишкільних курсів була доручена Миколі Лебедю, який продовжував підготовку нових кадрів.

Окрім навчань, курсантів залучали до практичної роботи, зокрема, до перевезення нелегальної літератури та зброї через Карпати. За даними польської поліції, до середини 1930-х років у Карпатах діяли три переправи

для нелегальних матеріалів. Були плани розширення цих маршрутів, зокрема на гори Татри.

Практичні військові заняття зазвичай проходили під прикриттям пластових таборів, адже більшість членів Юнацтва ОУН належали до Пласту. Ці навчання включали як теоретичні заняття, так і практичну підготовку з використанням зброї та вибухових матеріалів. У Львові, зокрема, бойові інструктори навчали стрільби та основних правил бойової тактики. Навчання велися конспіративно, з посиленням контролем за безпекою. У наступні роки через підвищену загрозу з боку польської влади, яка слідкувала за підпільною діяльністю ОУН, навчальні курси продовжували, але з обмеженим доступом.

Підсумуюмо, що підготовка та вишкіл кадрів ОУН стали невід'ємною частиною діяльності Організації українських націоналістів у міжвоєнний період. Вишкільні табори та військово-політичні курси готували молодь до боротьби за незалежність та національне визволення, підвищували їхню організаційну, бойову і конспіративну компетентність. Учасники здобували не лише військові знання і навички, а й ідеологічну підготовку, що формувало їхнє розуміння національної ідеї, основ визвольної політики та стратегії.

Вишкіл проводився в умовах суворої конспірації, особливо після розкриття польською поліцією окремих вишкільних заходів. Значна частина підготовки відбувалася у вигляді практичних занять: орієнтування на місцевості, стрільби, ознайомлення зі зброєю і вибуховими матеріалами. Водночас, члени ОУН проходили навчання з основ конспірації, що допомагало уникати переслідувань та арештів. Активність військово-технічної підготовки особливо зросла на початку 1930-х років, проте з 1932 року обмеження на публічне проведення вишколів стали жорсткішими, і діяльність перейшла у ще більшу таємницю.

Завдяки організованій системі підготовки ОУН вдалося створити відданий, підготовлений до боротьби кадр, спроможний на активну участь у

визвольному русі. Цей підхід був вирішальним для довготривалого функціонування ідеологічного та військового спротиву Організації, забезпечуючи її регулярне поповнення та готовність до виконання завдань, зокрема, у надскладних умовах конспіративної діяльності.

Висновки до розділу 2

У цьому розділі було розглянуто основні аспекти створення та функціонування Організації Українських Націоналістів (ОУН), а також її військової доктрини. Основні висновки включають такі ключові моменти:

1. ОУН сформувалася як ідеологічно вмотивована структура, яка прагнула досягнення незалежності України через активну боротьбу. Основні концепції її діяльності базувалися на ідеях національної солідарності, організованості та військово-політичної мобілізації. Бойові групи стали основою організації, виконуючи завдання саботажу, диверсій та пропаганди. Їх структура була ретельно спланована, що забезпечувало ефективність дій у складних умовах окупації.

2. Велика увага приділялася підготовці членів ОУН до виконання завдань як військового, так і пропагандистського характеру. Вишкіл включав фізичну, військову та ідеологічну підготовку, що дозволяло формувати кадри, здатні до тривалої боротьби в умовах підпілля. Особлива роль належала дисципліні, конспірації та морально-психологічній стійкості.

3. Військова доктрина організації передбачала комплексний підхід до боротьби, поєднуючи методи збройного опору, пропаганди та політичного впливу. Вона була адаптована до конкретних умов окупації, враховуючи як слабкі, так і сильні сторони противника.

4. Діяльність ОУН та її бойових груп стала ключовим елементом національно-визвольного руху. Її досвід організації, підготовки кадрів та військових операцій вплинув на розвиток української політичної і військової

культури, залишаючи вагомий слід в історії боротьби за незалежність України.

Таким чином, ОУН не лише створила ефективну систему підготовки і дій у боротьбі за національну державність, а й заклала основи ідеології та практики, що продовжують залишатися важливими для розуміння історії українського визвольного руху.

РОЗДІЛ III

ВІЙСЬКОВО-ПОЛІТИЧНА І БОЙОВА ДІЯЛЬНІСТЬ ОУН 1929-1939 РР.

3.1 Бойові акції ОУН: замахы, експропріації, нелегальні переходи польсько-чехословацького кордону

У умовах шовіністичної політики окупаційної влади поневолені нації зазвичай шукають порятунку в організованих формах націоналізму. Створення українських національно-визвольних організацій у ХХ столітті, зокрема ОУН, стало яскравим прикладом цього явища.

Дотримуючись принципів суворої конспірації та організаційної дисципліни, ОУН застосовувала різні методи боротьби, такі як політичні демонстрації, протести, страйки, бойкоти польських товарів та проведення «шкільних акцій». Найефективнішими засобами, на думку членів ОУН, вважалася збройна боротьба. Основні дії ОУН, зокрема замахы на представників польської адміністрації, реалізовувалися відповідно до принципів, опублікованих у газеті «Сурма» у 1929 році [29].

Організація використовувала революційний терор як засіб самооборони, вважаючи його останнім і найпотужнішим аргументом, коли інші способи вже вичерпалися. Члени ОУН вважали, що революційний терор має моральне виправдання, оскільки є адекватною відповіддю на насильство окупанта. Хоча це був недостатній засіб для усунення польської влади, він ефективно слугував цілям самооборони.

Політичне значення революційного терору полягало в створенні напруженості, яка перешкоджала закріпленню окупаційної влади. Він підривав авторитет ворога, підвищуючи впевненість поневолених мас. Для ОУН революційний терор також був способом агітації серед українського суспільства, стимулюючи політичне самосвідомлення; чинячи психологічний тиск на ворога; та доводячи світовій спільноті, що український народ є окремим політичним суб'єктом, що рішуче прагне незалежності [28].

Отже, важливими аспектами діяльності ОУН були її виховний, моральний та пропагандистський потенціал. Бойові акції ОУН розгорталися в двох напрямках: оборонному – для захисту організаційних структур від провокаторів, і наступальному – щоб продемонструвати силу і дієвість Організації своїм прихильникам і противникам. Пік масових бойових дій припав на перші роки існування ОУН, коли їх реалізацією переважно займалися члени УВО. Силкові методи застосовувалися лише в крайніх випадках, коли інші заходи не давали результату.

Одним із видів бойової діяльності ОУН була експропріація державних коштів. Націоналісти проводили експропріації, щоб поповнити ресурси для визвольної боротьби. ОУН обґрунтовувала ці дії тим, що польський уряд, збираючи податки з українського населення, використовував їх для зміцнення окупаційної влади. Основною метою ОУН було ослаблення противника та створення Української самостійної соборної держави. Тактику експропріацій ОУН успадкувала від УВО і використовувала до 1939 року.

Дії під час експропріацій регламентувалися певними принципами, розробленими Юліаном Головінським (псевдоним «Філько») [6]:

- 1) Об'єктами нападів обирали державні фінансові установи та поштові відділення.
- 2) Напади на приватних осіб були суворо заборонені.
- 3) Для експропріацій залучали лише добре підготовлених бойовиків.
- 4) Кожен бійовик повинен був бути добре законспірованим і мати мінімальну інформацію про своїх товаришів.
- 5) Напади проводилися переважно в провінції, де активність польської поліції була низькою.
- 6) Після нападу група бійовиків розпадалася на окремі частини, кожен обирав заздалегідь визначений шлях для втечі.
- 7) Кожен бійовик мав при собі два револьвери: легкий марки «Ортгіс» та важкий «Штаєр».

8) На час проведення акцій всі бойовики повинні були мати надійне алібі, яке могли підтвердити свідки в разі потреби.

Цей підхід дозволяв ОУН не лише здійснювати свою діяльність, а й підвищувати моральний дух своїх членів та підтримувати національну свідомість серед населення.

Період становлення ОУН як політичної сили в 1929-1930 роках відзначався активною апробацією її діяльності через резонансні антипольські акції, які мали значний суспільний і психологічний вплив як за кордоном, так і серед української громади. Ключову роль у цих подіях відігравав Крайовий провідник ОУН Юліан Головінський, який створив нову Крайову ексекутиву, орієнтуючись на місцеву молодь. У складі ексекутиви працювали такі референти: Степан Охримович (організаційний), Зенон Пеленський (політично-пропагандивний), Степан Ленкавський (ідеологічний), Роман Шухевич (бойовий), а також інші [54].

Головінський вніс значні зміни, об'єднавши УВО та СУНМ, при цьому структура ОУН формувалася за зразком УВО, з дотриманням принципів конспірації. Одним із перших виявів опозиції ОУН до Польщі стала «Саботажна акція», ініційована у відповідь на законопроект щодо нової колонізації українських земель, який ухвалив польський сейм. Важливу роль відіграла й економічна криза, що призвела до зростання безробіття.

Рішення про проведення саботажної акції було ухвалено на засіданнях ПУН у червні 1930 року. Дії ОУН мали на меті не лише підірвати престижу Польщі, але й вплив на міжнародну політику щодо України. Під час акції відбувалися масові підпали та протестні акції в Галичині, що свідчило про добре сплановану операцію.

ОУН також реалізувала екс-псіяційні акції, що сприяло підвищенню її авторитету серед українського населення. Проте жорстка реакція польської влади на ці дії, включаючи пацифікацію, спровокувала нові виступи протесту. Таким чином, ОУН не лише проявила свою силу, але й змогла

залучити підтримку серед селянства та молоді, ставши важливим політичним гравцем в умовах окупації.

Другий напад стався біля Печеніжина, недалеко від Коломиї. Його здійснила коломийська бойова група з п'яти осіб, яку поліція переслідувала до кордону з Чехословаччиною. Трьох бойовиків, зокрема Миколу Митлюка, Колтика і Кукурбабу-Барицького, затримала чеська поліція, але відмовилася передати їх польській владі. Третій напад на «Банк Людовий» відбувся в Бориславі. Його здійснила дрогобицька бойова група у складі Біласа, Данилишина, Гнатіва, Криська, М. Лобавки та ще двох невідомих осіб. Результатом цієї акції було вилучено понад 20 тисяч злотих.

8 серпня ця ж бойова група здійснила напад на пошту в Трускавці. Близько шостої години дев'ятеро бойовиків, очолювані Гнатівим, увійшли на пошту, де забрали 27 478 злотих і зникли безслідно. 24 серпня цього ж року поліційний агент Якуб Букса, який наблизився до викриття учасників цієї акції, був убитий. 20 жовтня 1931 року в селі Голобутів Стрийського повіту, за наказом ОУН, Федір Гринович здійснив експропріацію 800 злотих у мінного посильного.

Завдяки цим успішним операціям націоналісти здобули понад 100 тисяч злотих. Проте в зв'язку з реорганізацією та зміною керівництва вони майже рік не проводили експропріацій. Шухевич особисто займався підбором бойовиків, розробкою плану і визначенням завдань для учасників акції. Остаточне рішення про проведення нападу було прийнято 26 листопада 1932 року на нараді у Львові за участі Б. Кордюка («Нового»), М. Ясінського («Ромовського»), Р. Шухевича та М. Лебедя. Було обрано дванадцять бойовиків: Василя Біласа, Дмитра Данилишина, Юрія Березинського, Мар'яна Журахівського, Миколу Ясінського, Петра Максимціва, Степана Куспіся, Степана Долинського, Степана Машака, Володимира Старика, Григорія Файду, Григорія Купецького та Степана Цапа. 28 листопада на зборах у квартирі Ю. Березинського було передано план пошти, карту місцевості та зброю [80].

Організаційним керівником акції призначили М. Лебеда («Ігоря»), а С. Долинського – безпосереднім керівником акції. Спеціальний одяг та взуття для бойовиків придбав Володимир Нидза, а медикаменти - Катерина Зарицька. Дві групи мали медичних санітарів з аптечками для надання першої допомоги. До Городка зі Львова бойовиків доставив С. Куспісь, який також відповідав за їхнє розміщення та супроводження.

22 грудня 1932 року у Львові «Наглий» суд після короткої наради засудив В. Біласа і Д. Данилишина до смертної кари, а вирок М. Журахівському пом'якшили на двадцять років ув'язнення. У червні 1933 року польський суд у Самборі призначив іншим учасникам нападу тривалі терміни ув'язнення: С. Машаку – два роки, С. Куспісю – п'ять років, а Степана Цапа було звільнено від звинувачень [80].

Попри клопотання до президента про помилування, прокурор відмовився підтримати прохання, а Данилишин і Білас категорично відмовилися від помилування. Смертний вирок був виконаний наступного дня.

Вирок смерті було виконано, дотримуючись закону, в межах 24 годин після його оголошення. Біласа і Данилишина, засуджених до страти, помістили в камеру смертників. Їхній матері, яка була сестрою Данилишина, дозволили побачитися з кожним на п'ять хвилин. Пізніше до них завітали адвокати, а вночі в'язничний душпастир отець Богдан Липський висповідав і причастив обох, провівши з ними останню ніч. О шостій тридцять ранку засуджених вивели на шибеницю. При цьому були присутні судовий трибунал, прокурор, адвокати С. Шухевич і В. Старосольський, тюремний священик, начальник тюрми, озброєні сторожі й комісари поліції. Спершу стратили Данилишина, а кілька хвилин потому — Біласа. Підіймаючись на ешафот, Данилишин заявив: «В цій хвилині я не маю жодних бажань. Мені тільки дуже жаль, що я можу лише раз умерти за Україну!» Білас встиг вигукнути: «Хай живе Укра...!», але кат за наказом прокурора швидко затулив йому уста [80].

На знак протесту проти страти Біласа і Данилишина Організація Українських Націоналістів (ОУН) розпочала на західноукраїнських землях кампанію проти вживання алкогольних і тютюнових виробів, проголосивши гасло: «Борці за Волю не вживають алкоголю, борці за Україну не вживають нікотину». Керівництво ОУН сподівалося, що такі антимонопольні заходи зменшать доходи державного бюджету і водночас принесуть користь українському суспільству. Кампанія з обмеження вживання алкоголю та тютюну проводилася переважно серед членів Організації, а ширше суспільство залучали через легальні організації, такі як «Просвіта» та «Відродження» [8].

Після судового процесу над учасниками нападу в Городку полковник Коновалець цікавився можливістю використання факту страти для агітаційної кампанії, передавши В. Мартинцеві власний проект увічнення пам'яті страчених. Всі судові процеси над членами ОУН використовувалися для поширення пропаганди проти польської влади, щоб «під час судових розглядів, з допомогою преси, доносити заклики до широких мас народу і розвивати агітацію проти ворога на міжнародному рівні». Наприкінці 1932 року ОУН видала відозву «Український народе!», летючки та статтю «Городок Ягайлонський», в яких описувалася Городоцька акція і давалася відповідь на звинувачення польської влади.

Серед заходів боротьби ОУН також було проведення замахів на представників польської адміністрації в Західній Україні, зокрема, на комісара поліції у Львові Еміліяна Чеховського, замах на якого організував Р. Шухевич («Дзвін»). Введення Степана Бандери в керівництво ОУН у 1933 році спричинило деякі зміни в стратегії, і відтоді бойові дії були спрямовані переважно проти конкретних представників окупаційної влади.

ОУН здійснила багато актів експропріації, про які, ймовірно, немає повної інформації через відсутність джерел. Зі статей у тогочасній пресі важко точно визначити, які акції були проведені ОУН, а які просто приписували їй правоохоронні органи, особливо коли йдеться про дрібні

екси. Часті зміни в керівництві Організації ускладнювали ведення точного обліку здійснених акцій. Під час експропріаційної діяльності багато членів ОУН було заарештовано та піддано тортурам, хоча жоден з них не використовував отримані кошти для особистих потреб. ОУН не мала моральних застережень щодо нападів на державні установи та каси, з єдиною умовою, що отримані ресурси підуть на національно-визвольну боротьбу. Експропріація приватної власності вважалася неприйнятною. Такий «робінгудівський підхід» не був унікальним для українського руху: свого часу подібні дії здійснювали і польські сили під проводом Пілсудського, і російські більшовики під керівництвом Сталіна до Першої світової війни.

У жовтні в таких містах, як Золочів, Чортків, Галич, Стрий, Підгайці та Рогатин, проходили демонстрації на підтримку Карпатської України. У Буську було організовано мітинг, ініційований Дмитром Куп'яком та Григорієм Пришляком. У Бережанах відбулася сутичка між польською поліцією та місцевими жителями, внаслідок якої загинуло десятеро осіб, а понад 100 українців було заарештовано. 20 жовтня в Стрию після масової демонстрації було затримано організаторів та підозрюваних у приналежності до ОУН – загалом 156 осіб, з яких 106 направили до слідчого арешту. В період з 15 вересня 1938 до 12 квітня 1939 року тільки в Галичині було проведено 456 українських демонстрацій, 52 акти саботажу та 55 терактів [37].

З кінця вересня 1938 року члени ОУН почали нелегально переходити польсько-чехословацький кордон. Однією з перших груп, що здійснила перехід зі зброєю на Закарпаття за наказом Організації, була Бориславська група під керівництвом сільського провідника з села Тур'я. У жовтні такі переходи мали здебільшого стихійний і неорганізований характер, що ускладнювало їхній контроль. На початку жовтня 1938 року організацію переходів через польсько-чехословацький кордон взяли на себе Роман Шухевич («Щука»), Іван Бутковський («Гуцул»), Мирослав Тураш («Грибівський») і Володимир Тимчій («Лопатинський») [39].

Чехословацький уряд мав неоднозначне ставлення до нелегальних переходів кордону, варіюючи між мовчазним схваленням та депортацією нелегалів назад у Польщу. У відповідь місцева польська влада проводила судові процеси над нелегалами, зокрема в Самборі, Коломиї, Бережанах, Станіславові та Стрию, засудивши декілька десятків членів ОУН на річне ув'язнення. У листопаді 1938 року ПУН видав наказ, що забороняв масові переходи через кордон без дозволу організаційних структур. Заборонна інструкція була опублікована в багатьох українських газетах Західної України.

Таким чином, воєнно-політична діяльність ОУН була спрямована не проти народів, а проти політики окупаційної влади. Напади на представників польської адміністрації та українців, які співпрацювали з нею, мали виключно політичний характер і не призводили до жертв серед цивільного населення. Боротьба ОУН проти польської колоніальної політики мала на меті лише знищення майна осадників, а не їх фізичну ліквідацію.

3.2 ОУН і Карпатська Україна

Дослідження ролі Організації Українських Націоналістів (ОУН) в історичних подіях Карпатської України 1938–1939 років має важливе значення для глибшого розуміння політичних та національно-визвольних процесів, що відбувалися на українських землях у міжвоєнний період. Події, які розгорталися на теренах Карпатської України, стали не лише наслідком внутрішніх прагнень місцевого населення до самовизначення, але й відображенням складних міжнародних взаємодій, впливів та інтриг європейських держав, які в той час активно переглядали кордони і сфери впливу в Центральній та Східній Європі.

Значення ОУН як політичної сили, що прагнула об'єднання українських земель та створення незалежної держави, особливо яскраво проявилось в період існування Карпатської України як автономної частини

Чехословаччини, а згодом і як самопроголошеної незалежної держави. У цей період ОУН виступала активним гравцем, підтримуючи національно-визвольні прагнення карпатських українців, організовуючи та координуючи оборону від угорської та польської агресії, а також формуючи підґрунтя для широкої пропаганди ідей незалежності серед місцевого населення.

У період із 28 січня по 3 лютого 1929 року у Відні відбувся Перший Конгрес Українських Націоналістів, на якому була заснована організація, що, як зазначив Євген Коновалець, мала радикально змінити політичний образ світу. Організація Українських Націоналістів (ОУН) швидко поширила свою діяльність у Західній Україні, поділивши її на десять округ, підпорядкованих Крайовій Екзекутиві. На той час Закарпаття не мало власної округи в структурі ОУН [81, с.8].

Перші спроби заснувати осередок ОУН на Закарпатті були зроблені у кінці 1929 року, коли Стефанія Новаківська збрала групу з учнів Ужгородської вчительської семінарії, створивши організацію, схожу на галицьку УВО. Однак відсутність підготовленого середовища у регіоні завадила розвитку цієї ініціативи, а після невдалої спроби замаху на одного з головних русифікаторів краю Євмена Сабова, Новаківська та її соратники, включно з Ф Тацинцем, були заарештовані та засуджені чеським судом [79].

Чергові кроки щодо створення ОУН на Закарпатті були здійснені на початку 1930-х років завдяки Ю. Химинцю, який разом зі своїми однодумцями встановив тісні зв'язки з провідниками ОУН. З осені 1934 року в його помешканні в Мукачеві регулярно відбувалися зустрічі членів закордонного Проводу ОУН, серед яких були Ярослав Барановський, Олег Кандиба, Лев Ребет, Ярослав Стецько, Олекса Гасин, Зенон Коссак та інші. У 1936 році було створено жіночий відділ Юнацтва ОУН під керівництвом Марії Химинець. Наступного року Є. Коновалець запропонував заснувати окремий штаб Проводу для Закарпаття, а у 1938 році Орест Чемеринський видав працю «Платформа Закарпаття», де висловив думку, що визволення Закарпаття можливе тільки через незалежність усієї України [60].

Цей погляд став особливо актуальним у кінці 1930-х років, коли українці Закарпаття вперше у своїй історії змогли стати господарями на рідній землі. Проголошена у 1939 році Карпатська Україна не мала на меті відокремлення від загальноукраїнських інтересів, а, навпаки, прагнула до майбутнього об'єднання з усією Україною. У зверненні Всеукраїнської Народної Ради містилася переконаність, що українці обов'язково здобудуть перемогу у боротьбі за свободу і об'єднують усі українські землі.

У 1938-1939 роках ОУН приділяла особливу увагу Закарпаттю. У Галичині пройшла хвиля мітингів із закликами підтримки, а особливо масові демонстрації відбулися у Львові під керівництвом Романа Шухевича, який став важливою ланкою між Галичиною і Закарпаттям у справі національного визволення та єдності українського народу [2].

Члени ОУН відіграли ключову роль в організації переходу юнаків і дівчат із Галичини через польсько-чеський кордон у 1938–1939 роках. У Самборі, Коломиї та інших містах Галичини відбувалися судові процеси над тими, кому не вдалося успішно подолати кордон. Особливо небезпечним був перехід кордону для членів ОУН, оскільки їм часто призначали значно довші терміни ув'язнення [43].

Газета «Нова свобода», яку видавав Василь Гренджа-Донський у Хусті, повідомляла: «... У Самборі судять трьох дівчат: Марію Менцинську, Марію Нижник і Теофілю Яворську, яких звинувачують у приналежності до ОУН» [24]. Інша стаття зазначала, що суд у Станіславові присудив гімназиста П. Совія до чотирьох місяців тюрми за нелегальний перехід в Карпатську Україну, а також наклав шість місяців ув'язнення на 18-річного Демчишина, а на студентів Володимира Кордубу, Петра Кулика та М. Калитяка – відповідно до десяти і шести місяців [27]. Серед інших згаданих членів ОУН були Володимир Біланюк, Михайло Клебус, Юрко Венгер та Степан Зельський. Газета «Нова свобода» писала і про судовий процес у Львові над 35-ма членами ОУН [24].

Щоб запобігти подальшим процесам, уряд Карпатської України ще в листопаді 1938 року видав звернення «Проти нерозважної еміграції», яке опублікували українські видання. Це звернення мало попередити охочих покинути Польщу, адже чеські прикордонники часто передавали затриманих з Галичини та Волині полякам. Львівська газета «Діло» підтверджувала ці випадки. Однак, попри застереження, нелегальні переходи не припинялися, і прикордонні загони регулярно повідомляли про затримання українських втікачів, які намагалися дістатися до Ужгорода. Часопис «На переломі» відзначав, що серед захисників Січі були численні українці-емігранти з-поза Карпатської України [15].

Польська влада зверталася до чеського уряду з вимогами вплинути на уряд Волошина, звинувачуючи його у сприянні антипольській пропаганді на Закарпатті. З цих вимог стало зрозуміло, що польська сторона була обізнана з іменами багатьох емігрантів із Галичини, які перебували у штабі Січі. У грудні 1938 року польський посол у своєму протесті згадав Євгена Врецьону (псевдо – «Волинський») і вимагав його повернення. Проте відповідь з Хусту залишалася незмінною: «Жодна протипольська пропаганда на території Підкарпатської Русі не ведеться; настрої проти Польщі обумовлений лише тим, що з Польщі приходять терористи». Волошин вимагав до 24 години письмового звіту, чи перебувають у Хусті такі особи, як Базанський Микола, Хмельовський Александр, Демчук Дмитро, Родчук Богдан, Равіч Дмитро, Врецьона Євген, але ця вимога так і залишилася невиконаною [15].

15 березня 1939 року відбулося шість історичних засідань Союму Карпатської України, на яких було проголошено незалежність Карпатської України, а Августина Волошина обрано її Президентом. В цей час на Закарпатті всі політичні партії були розпущені, і єдиною політичною силою стало Українське Національне Об'єднання (УНО), що дотримувалося націоналістичних позицій. Деякі історики вважають такі кроки, як розпуск партій, закриття опозиційних видань і створення концтабору Думен 20 листопада 1938 року, недемократичними. Однак ці заходи були продиктовані

надзвичайними обставинами, коли незалежність країни перебувала під загрозою, і тому дії Волошина можна вважати необхідними і виправданими.

Коли стало відомо про формування незалежної держави на Закарпатті, до Президії Карпатської України в Хусті почали надходити звернення від українців з усього світу, які бажали отримати українське громадянство та працювати на благо молодій державі. Члени ОУН також не залишилися осторонь. Августин Волошин отримав листи від трьох націоналістів з Ірану, серед яких Марко Павленко писав: «Якщо країна потребує фахівців, я готовий прибути на Ваш дозвіл. Я маю диплом інженера-меліоратора». Доцент Б. Тесленко повідомляв: «Українських націоналістів в Ірані лише троє; є ще дехто, але вони вважають себе малоросами і є чужими нашому народові» [15]. Свою підтримку висловив і галицький націоналіст Іван Михайлюк, який змушений був емігрувати через переслідування в Польщі. Таких звернень було чимало.

У 1938 році польська влада намагалася чинити тиск на Чехословаччину, вимагаючи вплинути на уряд Августина Волошина. Польща звинувачувала Волошина у поширенні антипольської пропаганди в Закарпатті та вимагала депортації деяких українських емігрантів, зокрема Євгена Врецьони. Однак уряд Волошина відповів, що протипольські настрої на Закарпатті зумовлені втручанням з боку польських терористів. На початку 1939 року Карпатська Україна оголосила незалежність, а Волошина обрали президентом. У той час була створена єдина партія – Українське Національне Об'єднання, яка зайняла позиції націоналізму.

Організація Українських Націоналістів (ОУН), підтримуючи молоду державу, виявляла інтерес до її обороноздатності. В кінці 1938 року представники Проводу ОУН зустрілися з керівництвом Карпатської Січі, яку очолив Юрій Химинець. Штаб Січі включав таких відомих осіб, як Роман Шухевич, Зенон Коссак та інші. Незважаючи на підтримку, між членами ОУН і місцевими закарпатцями виникали певні ідеологічні непорозуміння:

галичани ОУН виступали за радикальніші заходи проти Польщі, тоді як закарпатці намагалися стримувати ці настрої [15].

Окремі сучасні дослідники припускають, що деякі члени ОУН могли планувати державний переворот у лютому-березні 1939 року. У документах Закарпатського державного архіву згадується конспіративна організація в рамках Січі, яка нібито діяла за межами офіційної структури і отримувала підтримку з-за кордону. Проте жоден із провідних членів штабу Січі не брав участі у змовах проти Волошина, що підтверджується тим, що січовики виконували його накази навіть у критичних ситуаціях, таких як бої з чехословацькими військами.

21 липня 1939 року у Венеції було підписано угоду про співпрацю між ПУНОм та урядом Карпатської України, у якій зазначалося: «Обидві сторони твердо відстоюють принцип єдності Карпатської України з українськими землями і заявляють, що принцип соборності українських земель не може бути порушеним» [79].

Відомий канадський історик українського походження Петро Стерчо високо оцінив роль ОУН у подіях 1938-1939 років на Закарпатті: «...У розвитку Карпатської Січі наші брати з Галичини, Буковини, Волині, Холмщини та Лемківщини, особливо члени ОУН, були важливим фактором...».

Карпатська Україна тоді не вистояла, але її захисників зустрічаємо пізніше. Чимало колишніх бійців Карпатської Січі вступили до УПА. Поручник Січі Іван Кедюлич у 1941 році організовував українську поліцію в Житомирі, а згодом керував бойовою підготовкою загонів УПА на Київщині. Кедюлич, відомий під псевдо «Чубчик», загинув у рядах УПА у Словаччині [79].

Інший член Головної Команди Січі, Іван Рогач, з'явився в окупованому нацистами Києві, де в жовтні 1941 року під його керівництвом почала виходити газета «Українське слово». Вже в першому номері було зазначено, що тільки через національно-визвольну боротьбу можна здобути Соборну

Українську Державу. У грудні 1941 року гестапо заарештувало Івана Рогача, Ореста Чемеринського, П. Олійника та Олену Телігу. 21 лютого 1942 року о 15:00 їх усіх було розстріляно [14].

15 березня український народ відзначатиме 85-ту річницю Карпатської України. Дослідження цих подій стало можливим завдяки проголошенню незалежності України.

Отже, можемо підсумувати, що події, пов'язані з Карпатською Україною, мають вагоме історичне та символічне значення для українського народу, оскільки вони стали одним із проявів національно-визвольної боротьби за незалежність. Це був важливий крок на шляху до утвердження права українців на самостійність та свободу, який продовжився у боротьбі за соборність та державність.

Завдяки здобуттю Україною незалежності з'явилася можливість глибшого дослідження цих подій, які довгий час замовчувалися. Докладне вивчення історії Карпатської України є важливим для розуміння тягlosti боротьби за свободу, а також для поширення знань про національно-визвольний рух серед молодого покоління.

Як зазначав Ярослав Дашкевич, швидке зменшення кількості безпосередніх учасників національно-визвольного руху підкреслює необхідність збереження живих свідчень та документів. Це відповідальність українських істориків і дослідників, які повинні докладати зусиль для збереження правдивої історії.

Пам'ять про Карпатську Україну – це не лише наукова чи історична справа, а й моральний обов'язок перед поколіннями, які боролися за свободу та незалежність. Вивчення та пошанування цих подій сприяють зміцненню національної свідомості та розуміння значення єдності та соборності українських земель.

3.3. Воєнно-політична діяльність українських націоналістів березень–вересень 1939 рр.

Період березень–вересень 1939 року позначився низкою ключових подій у боротьбі за національні інтереси українців, зокрема, в умовах драматичних політичних змін у Центрально-Східній Європі. Проголошення Карпатської України, воєнні зіткнення із угорськими військами, мобілізація населення та діяльність Організації українських націоналістів (ОУН) підкреслили рішучість українських сил протистояти зовнішнім загрозам і відстоювати право на державність.

Березень 1939 року став моментом перших спроб організованої збройної боротьби під керівництвом ОУН, яка прагнула створити сильний центр національного руху в умовах нової хвилі репресій і тиску з боку сусідніх держав. Хоча Карпатська Україна проіснувала недовго, її приклад став важливим етапом у національно-визвольному русі, що згодом надихав борців за незалежність у роки Другої світової війни та післявоєнний час.

З вересня 1938 року по березень 1939 року націоналісти організували 397 демонстрацій, 47 диверсій та 34 терористичні акти. У період з 16 березня по 12 квітня 1939 року відбулося ще 59 демонстрацій, 5 диверсій та 21 терористичний акт. Значна активізація діяльності ОУН була спричинена підтримкою з боку Абверу, який на початку війни прагнув перевірити ефективність організації, що вважала себе союзником Німеччини і отримувала від неї фінансування. Державна поліція здійснювала превентивні арешти членів та прихильників ОУН.

У лютому 1939 року Лев Ребет, побоюючись арешту, передав керівництво національною організацією Мирославу Турашу. З 21 по 23 березня 1939 року відбулася хвиля масових арештів, метою яких було знищення Крайового проводу ОУН. Серед заарештованих опинилися Ребет та понад 80 активістів незалежницьких організацій. У Волинській області, станом на 17 серпня 1939 року, було заарештовано 754 особи (з них ув'язнено

624), а у Львові, на 1 липня 1939 року, затримали 1621 особу, підозрювану у зв'язках з ОУН [94].

У червні 1939 року, після загибелі Мирослава Тураша при спробі перетину польсько-чехословацького кордону, новим крайовим головою ОУН став Володимир Тимчій, який розпочав активну підготовку до повстання. На той час чисельність ОУН становила приблизно 8–9 тисяч членів, а чисельність Спілки української молоді (СУМ) була, ймовірно, аналогічною. Крім того, організація мала підтримку значної кількості симпатиків.

Улітку 1939 року в дев'яти з вісімнадцяти районів діяльності ОУН були створені лісові вишкільні табори, де проводилися навчання зі стрільби та тактики. Для виконання бойових завдань після початку війни було сформовано спеціальні оперативні групи. Наприкінці серпня в лісах почали з'являтися групи української молоді, які уникали мобілізації до Війська Польського (після оголошення мобілізації 24 серпня та генеральної мобілізації 31 серпня).

Забезпечення зброєю для планованого антипольського повстання, підтримуваного нацистською Німеччиною, передбачалося здійснити сухопутним шляхом через Словаччину або повітряним шляхом зі Східної Пруссії. Згідно з планом, повстанці мали захопити лінію Стрий–Новий Сонч і Подільську залізницю, щоб забезпечити надійні лінії постачання. Для посилення повстання у Німеччині був сформований Український легіон, який передбачалося підкріпити місцевими загонами ОУН та дезертирами з Війська Польського. У середині країни також була організована мережа диверсійних загонів чисельністю близько 4 тисяч осіб.

Німецьке командування підрахувало, що для початку повстання було необхідно 1300 офіцерів та 12 000 солдатів. Цей план обговорювали Роман Сушко та полковник Ервін фон Лагузен у період з 13 червня по 3 липня 1939 року. Однак після підписання пакту Молотова – Ріббентропа 23 серпня 1939 року, що позначив радянську владу як ворожу до українського

незалежницького руху, німці змушені були відмовитися від залучення українських військових формувань та планів щодо початку повстання.

Німецькі аналітики побоювалися, що організація українського повстання у Східній Малопольщі могла б спровокувати Радянський Союз на втручання, перетворивши локальний конфлікт на загальноєвропейську війну. Адольф Гітлер, зі свого боку, остерігався, що в разі німецького наступу на українські землі Німеччина змушена буде вирішувати українське питання та конфлікт із СРСР. Підписання пакту Молотова – Ріббентропа частково вирішило цю проблему, що позбавило Гітлера необхідності подальших рішень щодо українського питання. У той час Рудольф Візнер запропонував Гітлеру використати українців Галичини аналогічно до судетських німців у Чехословаччині, але Гітлер побоювався репресій щодо німецької меншини в Польщі. Абвер також висунув альтернативу, плануючи залучення диверсійних загонів ОУН (K-Organisation Ost-Galizien) замість загального українського населення.

Після підписання 23 серпня 1939 року договору з СРСР, Німеччина вирішила не залучати українські війська до майбутньої війни. Наступного дня, 24 серпня, Вищий комітет УНДО прийняв рішення підтримати Польщу у виконанні громадянського обов'язку, що було офіційно заявлено в сеймі підмаршалком Василем Мудрим 2 вересня. Проте у ніч з 1 на 2 вересня Міністерство внутрішніх справ Польщі заарештувало низку українських активістів і політиків, відправивши їх до табору в Березі Картузькій, хоча окремі з них були звільнені після 5 вересня за рішенням місцевих старост.

Крім УНДО, підтримку польської державної влади висловили також уряд УНР в екзилі, митрополит УГКЦ Андрій Шептицький і представник українців Волині Степан Скрипник.

Під час Вересневої кампанії у Війську Польському служили від 106 314 до 111 910 українських військовослужбовців. З них не менше 7800 загинули, а близько 15 000 отримали поранення; близько 60 тисяч потрапили в німецький полон, а близько 20 тисяч – у радянський [90].

ОУН через підписання пакту Молотова – Ріббентропа. Радянський Союз не підтримував жодних дій українських націоналістів на територіях, що входили до його «зони інтересів», а Третій Райх прагнув уникнути напруження у відносинах з новим союзником. Додатково, в ніч з 1 на 2 вересня 1939 року, польська поліція, діючи згідно з планом арештів на випадок війни, затримала кілька тисяч українців, підозрюваних у зв'язках з націоналістичними організаціями [93].

Враховуючи небажання СРСР виконувати свої зобов'язання щодо агресії проти Польщі, 12 вересня керівництво Третього Рейху розглядало план антипольського повстання ОУН, який, за задумом Адольфа Гітлера, мав призвести до кривавої протидії з боку Польщі та до знищення польської поміщицької шляхти в українсько-польській громадянській війні. 15 вересня Вільгельм Канаріс надав Андрію Мельнику умовний дозвіл на початок повстання. Однак, 17 вересня, коли СРСР напав на Польщу, німецька згода втратила силу [91].

За словами Ришарда Торжецького, Крайовий Провід ОУН під керівництвом Лева Ребета відмовився виконати наказ Закордонної Проводи ОУН (під керівництвом А. Мельника) про початок антипольського повстання, вважаючи його диверсією на користь Німеччини. Ребет вважав, що в умовах пакту Молотова – Ріббентропа це діяло б в інтересах СРСР, якого він вважав головним ворогом України. Гжегож Мотика та Кшиштоф Лада ставлять під сумнів можливість відмови ОУН розпочати повстання, вважаючи, що його було перервано самими німцями через вступ Червоної армії в Польщу [87].

Протягом 12 вересня 1939 року почалися неузгоджені диверсійні акції ОУН у південно-східних воєводствах Польщі, які швидко придушувалися армією та поліцією. Вночі з 12 на 13 вересня, у зв'язку з прибуттям німецьких військ у Галичину, відбулися численні дії проти польської влади, сприйняті місцевими боївками ОУН як сигнал до початку боротьби. Однак повстання

мали локальний характер і були швидко нейтралізовані польськими силами [90].

У наступні дні ОУН здійснювала диверсійні акції в етнічно змішаних районах Польщі, зокрема в Підгорцях, Бориславі, Трускавці, Мрожниці та інших місцях. Основною метою було захоплення влади до приходу радянських і німецьких військ, що призвело до роззброєння польських вояків та сутичок. Польська армія і поліція зупинили ці заворушення, часто з великими втратами, розправляючись з учасниками. Активність ОУН зросла після 17 вересня, зокрема у Волині, Південному Поліссі та в інших регіонах, де вбивали польських осадників і вояків [90].

Протягом вересня та жовтня 1939 року в акціях проти польського мирного населення вбили приблизно 2000 поляків у Галичині та близько 1000 на Волині. У цих диверсіях брали участь представники ОУН і петлюрівці, а деякі напади мали характер розбою. З 29 серпня до 23 вересня 1939 року у диверсійних акціях ОУН було залучено 7729 осіб. Вони охопили 183 польських міста, здобувши велику кількість військової техніки, водночас понісши власні втрати [94].

Таким чином, воєнно-політична діяльність українських націоналістів у березні-вересні 1939 року характеризувалася активізацією дій в умовах політичної нестабільності в регіоні. Після початку Другої світової війни та входження радянських і німецьких військ, ОУН проводила диверсії проти польських структур влади, прагнучи зміцнити свою позицію. Хоча акції не набули масового характеру, вони свідчили про намагання українських націоналістів реалізувати свої політичні цілі в умовах воєнного хаосу.

Висновки до розділу 3

Розділ III висвітлив особливості військово-політичної та бойової діяльності Організації Українських Націоналістів (ОУН) у період 1929–1939

років, акцентуючи на її основних напрямках і досягненнях. Основні висновки можна сформулювати таким чином:

1. ОУН активно використовувала бойові акції, включаючи замах на представників окупаційної влади, акти експропріації для фінансування руху, а також нелегальні переходи польсько-чехословацького кордону з метою забезпечення координації та підтримки між різними осередками організації. Ці дії були спрямовані не лише на завдання матеріальної шкоди противнику, а й на мобілізацію суспільства та демонстрацію непокори окупаційному режиму.

2. ОУН активно підтримувала створення та захист Карпатської України як важливого кроку до відновлення української державності. Українські націоналісти брали участь у формуванні місцевої військової організації «Карпатська Січ» та здійснювали збройну боротьбу проти угорських та польських агресорів. Незважаючи на короткотривалість існування Карпатської України, її захист став символом прагнення українців до самовизначення.

3. У цей період ОУН активізувала свою діяльність, використовуючи геополітичну нестабільність у Європі для просування ідей української незалежності. Організація намагалася знайти союзників серед великих держав і водночас готувалася до розгортання активних дій у разі зміни міжнародної ситуації. Її діяльність була спрямована на консолідацію українського руху, підготовку до можливого військового протистояння та збереження національної ідентичності в умовах загострення зовнішніх загроз.

4. Цей період став важливим етапом у становленні ОУН як потужної політичної сили. Організація продемонструвала здатність до стратегічного мислення, ефективного використання збройної боротьби та адаптації до складних політичних умов. Незважаючи на репресії з боку окупаційних режимів, вона змогла зберегти свою структуру, вплив та ідеологічну спрямованість, закладаючи основи для подальших етапів визвольного руху.

Таким чином, діяльність ОУН у 1929–1939 роках мала ключове значення для формування українського національно-визвольного руху, впливаючи як на розвиток внутрішньої організації, так і на міжнародне визнання прагнень українського народу до незалежності.

РОЗДІЛ IV

МЕТОДИКА ВИКОРИСТАННЯ МАТЕРІАЛІВ ДОСЛІДЖЕННЯ У ШКІЛЬНІЙ ТА ПОЗАШКІЛЬНІЙ РОБОТІ ВЧИТЕЛЯ

4.1 Військово-політична та бойова діяльність ОУН 1929-1939 рр.: компетентнісний підхід та інноваційні технології

Друга світова війна стала трагічним етапом для українського народу, який зустрів цей глобальний конфлікт, розділений між сусідніми державами. Відсутність власної державності в той час призвела до деморалізації українських мас, які, на жаль, стали жертвами своєї історії, виконуючи роль гарматного м'яса у боротьбі за світове панування двох великих потуг – Радянського Союзу і Третього Райху. Проте, в умовах цієї трагедії українська нація змогла продемонструвати наявність власних інтересів і готовність відстоювати їх зі зброєю в руках, створивши унікальне явище в світовій історії – армію без держави. Це стало моментом трансформації нації з об'єкта історії на суб'єкта, здатного формувати свою історичну долю, що свідчить про пробудження активної національної сили та незламної волі до існування.

В українському суспільстві вже давно визнають, що формування політичної нації неможливе без спільної історичної пам'яті. Багато сучасних істориків ставляться скептично до терміна «історична пам'ять», вважаючи, що вона, по суті, є міфом, оскільки обирає лише ті цінності, які важливі для спільноти, і дозволяє долати тимчасовість життя окремої людини. Проте, ставлячи в опозицію історичну пам'ять науковому історіописанню, сучасні історики підкреслюють важливість «історичних міфів» для націотворення, адже вони, завдяки своїй потужній притягальній силі, ефективно сприяють формуванню колективної ідентичності, навіть якщо члени спільноти залишаються політично пасивними.

Використання матеріалів про військово-політичну діяльність ОУН у навчальному процесі може бути ефективним за допомогою компетентнісного підходу. Це передбачає розвиток критичного мислення учнів, здатності до

аналізу історичних подій та формування свідомого ставлення до національної ідентичності.

У навчанні військово-політичної та бойової діяльності Організації українських націоналістів (ОУН) в 1929-1939 роках важливо використовувати інноваційні методи, які забезпечують компетентнісний підхід. Учителі можуть застосовувати проектну діяльність, залучаючи учнів до групових досліджень теми. Дискусії та дебати на актуальні теми дозволяють розвивати критичне мислення. Інтерактивні уроки, рольові ігри, мультимедійні ресурси та візити до музеїв сприяють глибшому розумінню історії, формуючи у молоді ціннісні орієнтації та навички дослідження.

Інноваційні технології, такі як інтерактивні уроки, проектна діяльність і дискусії, дозволяють залучити учнів до глибшого вивчення теми. Використання документів, свідчень очевидців, а також сучасних мультимедійних ресурсів сприяє формуванню цілісної картини періоду 1929-1939 років.

Також важливо розглянути етичні аспекти діяльності ОУН, обговорюючи як позитивні, так і негативні наслідки їхніх дій. Це допоможе учням розвивати навички аргументованого обговорення та розуміння складних соціальних і політичних контекстів. Застосування отриманих знань у позашкільній діяльності, зокрема в гуртках історичної тематики, дозволить учням не лише закріпити матеріал, але й розвинути лідерські якості та громадську активність.

Протягом періоду становлення незалежної України зміст шкільної історичної освіти привертає увагу не лише вчителів, батьків і журналістів, але й професійних істориків, які проводять важливу роботу з моніторингу шкільних підручників з історії, що використовуються в Україні. Тема Другої світової війни залишається однією з найбільш обговорюваних у суспільстві. В кращих традиціях радянської ідеологізації історії спостерігається «війна за вину», де активно дискутуються різні питання, починаючи від термінів «Друга світова війна» та «Велика Вітчизняна війна», до суті пакту

Ріббентропа-Молотова, причин поразок радянських військ на початку війни, ролі ОУН-М, ОУН-Б, УПА та радянського підпілля, а також оцінок колабораціонізму та підсумків війни для України. Особлива увага приділяється змісту шкільного курсу історії, який закладає основи світогляду молоді.

Героїчний міф «Великої Вітчизняної війни» за радянських часів був настільки сильним, що продовжує залишатися моральним орієнтиром, джерелом високих прикладів для виховання патріотизму в нових поколіннях. Цей міф сприймається більшістю українців незалежно від віку, політичних поглядів і, в меншій мірі, регіону проживання. Тому автори освітніх програм і підручників повинні ретельно відбирати матеріал, щоб не порушити важливість героїчної перемоги народу та армії над агресором.

В Україні підручник з історії тривалий час розвивався паралельно з академічною історичною наукою, ставши результатом усталених поглядів у цій сфері та інструментом їх практичної перевірки. Проте, внаслідок цього, до підручників часто потрапляли висновки й гіпотези, які не повинні були б бути там. Таким чином, український шкільний підручник з історії є не лише дидактичною книгою, але й важливим явищем вітчизняної історіографії, що впливає на формування суспільної свідомості. Тому актуальним є аналіз висвітлення теми Другої світової війни у шкільних підручниках.

Важливо дослідити принцип об'єктивності та його реалізацію в освітніх матеріалах, що стосуються діяльності ОУН-УПА в роки Другої світової війни. Основу для такого аналізу становлять підручники з історії України для 10–11 класів та посібники для абітурієнтів вищих навчальних закладів, які мають гриф Міністерства освіти і науки України.

Теми військово-політичної та бойової діяльності ОУН вивчають переважно в 10-11 класах. Вона є важливою частиною курсу історії України, що охоплює період між двома світовими війнами, зокрема акценти на визвольних змаганнях українського народу, які сталися в 1929-1939 роках. Ці теми можуть бути інтегровані у вивчення загальноосвітньої програми, що

передбачає розгляд діяльності націоналістичних організацій в контексті української історії.

Учні 9 класу можуть активно включитися в проектну діяльність, досліджуючи тему «Роль ОУН у боротьбі за незалежність України». В рамках цього проекту вони можуть створити презентації або буклети, що висвітлюють основні етапи діяльності організації. Це не лише сприяє засвоєнню фактів, а й заохочує учнів до самостійного пошуку інформації, аналізу та синтезу матеріалу.

Дискусії та дебати. Уроки для 10 класу можуть включати дебати на тему: «Чи виправдані дії ОУН у 1930-х роках?». Цей формат навчання стимулює учнів до активного обміну думками, розвитку аргументації та критичного мислення. Дебати дозволяють учням з різних точок зору розглянути складність історичних подій, формуючи їхнє власне бачення.

Рольові ігри. На уроках історії 11 класу можна організувати рольові ігри, де студенти виконуватимуть ролі історичних постатей, наприклад, членів ОУН. Відтворення важливих моментів з історії через гру дозволяє учням краще зрозуміти мотивацію та обставини, в яких діяли ці особистості. Цей метод робить навчання більш інтерактивним і емоційно насиченим.

Візити до музеїв. Організація екскурсій до музеїв, присвячених національній історії або визвольним змаганням, забезпечить учнів можливістю наочно ознайомитися з експонатами, що ілюструють діяльність ОУН. Візити до музеїв збагачують навчальний процес, дозволяючи учням отримати живі враження та контекст для вивченого матеріалу.

Інтерактивні уроки. Використання мультимедійних ресурсів, таких як документальні фільми або інтерактивні хронології, значно поглиблює занурення учнів у тему. Інтерактивні уроки дозволяють поєднувати різні форми подачі інформації, що допомагає задовольнити різноманітні стилі навчання учнів.

Використання матеріалів про військово-політичну діяльність ОУН у навчальному процесі може бути ефективним за допомогою компетентнісного

підходу. Це передбачає розвиток критичного мислення учнів, здатності до аналізу історичних подій та формування свідомого ставлення до національної ідентичності.

У навчанні військово-політичної та бойової діяльності Організації українських націоналістів (ОУН) в 1929-1939 роках важливо використовувати інноваційні методи, які забезпечують компетентнісний підхід. Учителі можуть застосовувати проектну діяльність, залучаючи учнів до групових досліджень теми. Дискусії та дебати на актуальні теми дозволяють розвивати критичне мислення. Інтерактивні уроки, рольові ігри, мультимедійні ресурси та візити до музеїв сприяють глибшому розумінню історії, формуючи у молоді ціннісні орієнтації та навички дослідження.

Інноваційні технології, такі як інтерактивні уроки, проектна діяльність і дискусії, дозволяють залучити учнів до глибшого вивчення теми. Використання документів, свідчень очевидців, а також сучасних мультимедійних ресурсів сприяє формуванню цілісної картини періоду 1929-1939 років.

Також важливо розглянути етичні аспекти діяльності ОУН, обговорюючи як позитивні, так і негативні наслідки їхніх дій. Це допоможе учням розвивати навички аргументованого обговорення та розуміння складних соціальних і політичних контекстів. Застосування отриманих знань у позашкільній діяльності, зокрема в гуртках історичної тематики, дозволить учням не лише закріпити матеріал, але й розвинути лідерські якості та громадську активність.

Протягом періоду становлення незалежної України зміст шкільної історичної освіти привертає увагу не лише вчителів, батьків і журналістів, але й професійних істориків, які проводять важливу роботу з моніторингу шкільних підручників з історії, що використовуються в Україні. Тема Другої світової війни залишається однією з найбільш обговорюваних у суспільстві. В кращих традиціях радянської ідеологізації історії спостерігається «війна за вину», де активно дискутуються різні питання, починаючи від термінів

«Друга світова війна» та «Велика Вітчизняна війна», до суті пакту Ріббентропа-Молотова, причин поразок радянських військ на початку війни, ролі ОУН-М, ОУН-Б, УПА та радянського підпілля, а також оцінок колабораціонізму та підсумків війни для України. Особлива увага приділяється змісту шкільного курсу історії, який закладає основи світогляду молоді.

Героїчний міф «Великої Вітчизняної війни» за радянських часів був настільки сильним, що продовжує залишатися моральним орієнтиром, джерелом високих прикладів для виховання патріотизму в нових поколіннях. Цей міф сприймається більшістю українців незалежно від віку, політичних поглядів і, в меншій мірі, регіону проживання. Тому автори освітніх програм і підручників повинні ретельно відбирати матеріал, щоб не порушити важливість героїчної перемоги народу та армії над агресором.

В Україні підручник з історії тривалий час розвивався паралельно з академічною історичною наукою, ставши результатом усталених поглядів у цій сфері та інструментом їх практичної перевірки. Проте, внаслідок цього, до підручників часто потрапляли висновки й гіпотези, які не повинні були б бути там. Таким чином, український шкільний підручник з історії є не лише дидактичною книгою, але й важливим явищем вітчизняної історіографії, що впливає на формування суспільної свідомості. Тому актуальним є аналіз висвітлення теми Другої світової війни у шкільних підручниках.

Важливо дослідити принцип об'єктивності та його реалізацію в освітніх матеріалах, що стосуються діяльності ОУН-УПА в роки Другої світової війни. Основу для такого аналізу становлять підручники з історії України для 10–11 класів та посібники для абітурієнтів вищих навчальних закладів, які мають гриф Міністерства освіти і науки України.

Теми військово-політичної та бойової діяльності ОУН вивчають переважно в 10-11 класах. Вона є важливою частиною курсу історії України, що охоплює період між двома світовими війнами, зокрема акценти на визвольних змаганнях українського народу, які сталися в 1929-1939 роках. Ці

теми можуть бути інтегровані у вивчення загальноосвітньої програми, що передбачає розгляд діяльності націоналістичних організацій в контексті української історії.

Учні 9 класу можуть активно включитися в проектну діяльність, досліджуючи тему «Роль ОУН у боротьбі за незалежність України». В рамках цього проекту вони можуть створити презентації або буклети, що висвітлюють основні етапи діяльності організації. Це не лише сприяє засвоєнню фактів, а й заохочує учнів до самостійного пошуку інформації, аналізу та синтезу матеріалу.

Дискусії та дебати. Уроки для 10 класу можуть включати дебати на тему: «Чи виправдані дії ОУН у 1930-х роках?». Цей формат навчання стимулює учнів до активного обміну думками, розвитку аргументації та критичного мислення. Дебати дозволяють учням з різних точок зору розглянути складність історичних подій, формуючи їхнє власне бачення [102].

Рольові ігри. На уроках історії 11 класу можна організувати рольові ігри, де студенти виконуватимуть ролі історичних постатей, наприклад, членів ОУН. Відтворення важливих моментів з історії через гру дозволяє учням краще зрозуміти мотивацію та обставини, в яких діяли ці особистості. Цей метод робить навчання більш інтерактивним і емоційно насиченим [101].

Візити до музеїв. Організація екскурсій до музеїв, присвячених національній історії або визвольним змаганням, забезпечить учнів можливістю наочно ознайомитися з експонатами, що ілюструють діяльність ОУН. Візити до музеїв збагачують навчальний процес, дозволяючи учням отримати живі враження та контекст для вивченого матеріалу.

Інтерактивні уроки. Використання мультимедійних ресурсів, таких як документальні фільми або інтерактивні хронології, значно поглиблює занурення учнів у тему. Інтерактивні уроки дозволяють поєднувати різні форми подачі інформації, що допомагає задовольнити різноманітні стилі навчання учнів.

Такі методи сприяють не лише засвоєнню матеріалу, а й формуванню навичок дослідження, аналізу історичних подій та критичного осмислення історичного процесу. У результаті учні отримують більш повне уявлення про важливість діяльності ОУН у контексті боротьби за незалежність України.

Друга світова війна стала трагічним етапом для українського народу, який зустрів цей глобальний конфлікт, розділений між сусідніми державами. Відсутність власної державності в той час призвела до деморалізації українських мас, які, на жаль, стали жертвами своєї історії, виконуючи роль гарматного м'яса у боротьбі за світове панування двох великих потуг – Радянського Союзу і Третього Райху. Проте, в умовах цієї трагедії українська нація змогла продемонструвати наявність власних інтересів і готовність відстоювати їх зі зброєю в руках, створивши унікальне явище в світовій історії – армію без держави. Це стало моментом трансформації нації з об'єкта історії на суб'єкта, здатного формувати свою історичну долю, що свідчить про пробудження активної національної сили та незламної волі до існування.

В українському суспільстві вже давно визнають, що формування політичної нації неможливе без спільної історичної пам'яті. Багато сучасних істориків ставляться скептично до терміна «історична пам'ять», вважаючи, що вона, по суті, є міфом, оскільки обирає лише ті цінності, які важливі для спільноти, і дозволяє долати тимчасовість життя окремої людини. Проте, ставлячи в опозицію історичну пам'ять науковому історіописанню, сучасні історики підкреслюють важливість «історичних міфів» для націотворення, адже вони, завдяки своїй потужній притягальній силі, ефективно сприяють формуванню колективної ідентичності, навіть якщо члени спільноти залишаються політично пасивними.

Використання матеріалів про військово-політичну діяльність ОУН у навчальному процесі може бути ефективним за допомогою компетентнісного підходу. Це передбачає розвиток критичного мислення учнів, здатності до

аналізу історичних подій та формування свідомого ставлення до національної ідентичності.

У навчанні військово-політичної та бойової діяльності Організації українських націоналістів (ОУН) в 1929-1939 роках важливо використовувати інноваційні методи, які забезпечують компетентнісний підхід. Учителі можуть застосовувати проектну діяльність, залучаючи учнів до групових досліджень теми. Дискусії та дебати на актуальні теми дозволяють розвивати критичне мислення. Інтерактивні уроки, рольові ігри, мультимедійні ресурси та візити до музеїв сприяють глибшому розумінню історії, формуючи у молоді ціннісні орієнтації та навички дослідження [113].

Інноваційні технології, такі як інтерактивні уроки, проектна діяльність і дискусії, дозволяють залучити учнів до глибшого вивчення теми. Використання документів, свідчень очевидців, а також сучасних мультимедійних ресурсів сприяє формуванню цілісної картини періоду 1929-1939 років.

Також важливо розглянути етичні аспекти діяльності ОУН, обговорюючи як позитивні, так і негативні наслідки їхніх дій. Це допоможе учням розвивати навички аргументованого обговорення та розуміння складних соціальних і політичних контекстів. Застосування отриманих знань у позашкільній діяльності, зокрема в гуртках історичної тематики, дозволить учням не лише закріпити матеріал, але й розвинути лідерські якості та громадську активність.

Протягом періоду становлення незалежної України зміст шкільної історичної освіти привертає увагу не лише вчителів, батьків і журналістів, але й професійних істориків, які проводять важливу роботу з моніторингу шкільних підручників з історії, що використовуються в Україні. Тема Другої світової війни залишається однією з найбільш обговорюваних у суспільстві. В кращих традиціях радянської ідеологізації історії спостерігається «війна за вину», де активно дискутуються різні питання, починаючи від термінів «Друга світова війна» та «Велика Вітчизняна війна», до суті пакту

Ріббентропа-Молотова, причин поразок радянських військ на початку війни, ролі ОУН-М, ОУН-Б, УПА та радянського підпілля, а також оцінок колабораціонізму та підсумків війни для України. Особлива увага приділяється змісту шкільного курсу історії, який закладає основи світогляду молоді.

Героїчний міф «Великої Вітчизняної війни» за радянських часів був настільки сильним, що продовжує залишатися моральним орієнтиром, джерелом високих прикладів для виховання патріотизму в нових поколіннях. Цей міф сприймається більшістю українців незалежно від віку, політичних поглядів і, в меншій мірі, регіону проживання. Тому автори освітніх програм і підручників повинні ретельно відбирати матеріал, щоб не порушити важливість героїчної перемоги народу та армії над агресором.

В Україні підручник з історії тривалий час розвивався паралельно з академічною історичною наукою, ставши результатом усталених поглядів у цій сфері та інструментом їх практичної перевірки. Проте, внаслідок цього, до підручників часто потрапляли висновки й гіпотези, які не повинні були б бути там. Таким чином, український шкільний підручник з історії є не лише дидактичною книгою, але й важливим явищем вітчизняної історіографії, що впливає на формування суспільної свідомості. Тому актуальним є аналіз висвітлення теми Другої світової війни у шкільних підручниках.

Важливо дослідити принцип об'єктивності та його реалізацію в освітніх матеріалах, що стосуються діяльності ОУН-УПА в роки Другої світової війни. Основу для такого аналізу становлять підручники з історії України для 10–11 класів та посібники для абітурієнтів вищих навчальних закладів, які мають гриф Міністерства освіти і науки України [102].

Теми військово-політичної та бойової діяльності ОУН вивчають переважно в 10-11 класах. Вона є важливою частиною курсу історії України, що охоплює період між двома світовими війнами, зокрема акценти на визвольних змаганнях українського народу, які сталися в 1929-1939 роках. Ці теми можуть бути інтегровані у вивчення загальноосвітньої програми, що

передбачає розгляд діяльності націоналістичних організацій в контексті української історії.

Учні 9 класу можуть активно включитися в проектну діяльність, досліджуючи тему «Роль ОУН у боротьбі за незалежність України». В рамках цього проекту вони можуть створити презентації або буклети, що висвітлюють основні етапи діяльності організації. Це не лише сприяє засвоєнню фактів, а й заохочує учнів до самостійного пошуку інформації, аналізу та синтезу матеріалу.

Дискусії та дебати. Уроки для 10 класу можуть включати дебати на тему: «Чи виправдані дії ОУН у 1930-х роках?». Цей формат навчання стимулює учнів до активного обміну думками, розвитку аргументації та критичного мислення. Дебати дозволяють учням з різних точок зору розглянути складність історичних подій, формуючи їхнє власне бачення [102].

Рольові ігри. На уроках історії 11 класу можна організувати рольові ігри, де студенти виконуватимуть ролі історичних постатей, наприклад, членів ОУН. Відтворення важливих моментів з історії через гру дозволяє учням краще зрозуміти мотивацію та обставини, в яких діяли ці особистості. Цей метод робить навчання більш інтерактивним і емоційно насиченим.

Візити до музеїв. Організація екскурсій до музеїв, присвячених національній історії або визвольним змаганням, забезпечить учнів можливістю наочно ознайомитися з експонатами, що ілюструють діяльність ОУН. Візити до музеїв збагачують навчальний процес, дозволяючи учням отримати живі враження та контекст для вивченого матеріалу.

Інтерактивні уроки. Використання мультимедійних ресурсів, таких як документальні фільми або інтерактивні хронології, значно поглиблює занурення учнів у тему. Інтерактивні уроки дозволяють поєднувати різні форми подачі інформації, що допомагає задовольнити різноманітні стилі навчання учнів.

Використання матеріалів про військово-політичну діяльність ОУН у навчальному процесі може бути ефективним за допомогою компетентнісного підходу. Це передбачає розвиток критичного мислення учнів, здатності до аналізу історичних подій та формування свідомого ставлення до національної ідентичності.

У навчанні військово-політичної та бойової діяльності Організації українських націоналістів (ОУН) в 1929-1939 роках важливо використовувати інноваційні методи, які забезпечують компетентнісний підхід. Учителі можуть застосовувати проектну діяльність, залучаючи учнів до групових досліджень теми. Дискусії та дебати на актуальні теми дозволяють розвивати критичне мислення. Інтерактивні уроки, рольові ігри, мультимедійні ресурси та візити до музеїв сприяють глибшому розумінню історії, формуючи у молоді ціннісні орієнтації та навички дослідження [104].

Інноваційні технології, такі як інтерактивні уроки, проектна діяльність і дискусії, дозволяють залучити учнів до глибшого вивчення теми. Використання документів, свідчень очевидців, а також сучасних мультимедійних ресурсів сприяє формуванню цілісної картини періоду 1929-1939 років.

Також важливо розглянути етичні аспекти діяльності ОУН, обговорюючи як позитивні, так і негативні наслідки їхніх дій. Це допоможе учням розвивати навички аргументованого обговорення та розуміння складних соціальних і політичних контекстів. Застосування отриманих знань у позашкільній діяльності, зокрема в гуртках історичної тематики, дозволить учням не лише закріпити матеріал, але й розвинути лідерські якості та громадську активність.

Протягом періоду становлення незалежної України зміст шкільної історичної освіти привертає увагу не лише вчителів, батьків і журналістів, але й професійних істориків, які проводять важливу роботу з моніторингу шкільних підручників з історії, що використовуються в Україні. Тема Другої світової війни залишається однією з найбільш обговорюваних у суспільстві.

В кращих традиціях радянської ідеологізації історії спостерігається «війна за вину», де активно дискутуються різні питання, починаючи від термінів «Друга світова війна» та «Велика Вітчизняна війна», до суті пакту Ріббентропа-Молотова, причин поразок радянських військ на початку війни, ролі ОУН-М, ОУН-Б, УПА та радянського підпілля, а також оцінок колабораціонізму та підсумків війни для України. Особлива увага приділяється змісту шкільного курсу історії, який закладає основи світогляду молоді.

Героїчний міф «Великої Вітчизняної війни» за радянських часів був настільки сильним, що продовжує залишатися моральним орієнтиром, джерелом високих прикладів для виховання патріотизму в нових поколіннях. Цей міф сприймається більшістю українців незалежно від віку, політичних поглядів і, в меншій мірі, регіону проживання. Тому автори освітніх програм і підручників повинні ретельно відбирати матеріал, щоб не порушити важливість героїчної перемоги народу та армії над агресором.

В Україні підручник з історії тривалий час розвивався паралельно з академічною історичною наукою, ставши результатом усталених поглядів у цій сфері та інструментом їх практичної перевірки. Проте, внаслідок цього, до підручників часто потрапляли висновки й гіпотези, які не повинні були б бути там. Таким чином, український шкільний підручник з історії є не лише дидактичною книгою, але й важливим явищем вітчизняної історіографії, що впливає на формування суспільної свідомості. Тому актуальним є аналіз висвітлення теми Другої світової війни у шкільних підручниках.

Важливо дослідити принцип об'єктивності та його реалізацію в освітніх матеріалах, що стосуються діяльності ОУН-УПА в роки Другої світової війни. Основу для такого аналізу становлять підручники з історії України для 10–11 класів та посібники для абітурієнтів вищих навчальних закладів, які мають гриф Міністерства освіти і науки України.

Теми військово-політичної та бойової діяльності ОУН вивчають переважно в 10-11 класах. Вона є важливою частиною курсу історії України,

що охоплює період між двома світовими війнами, зокрема акценти на визвольних змаганнях українського народу, які сталися в 1929-1939 роках. Ці теми можуть бути інтегровані у вивчення загальноосвітньої програми, що передбачає розгляд діяльності націоналістичних організацій в контексті української історії [106].

Учні 9 класу можуть активно включитися в проектну діяльність, досліджуючи тему «Роль ОУН у боротьбі за незалежність України». В рамках цього проекту вони можуть створити презентації або буклети, що висвітлюють основні етапи діяльності організації. Це не лише сприяє засвоєнню фактів, а й заохочує учнів до самостійного пошуку інформації, аналізу та синтезу матеріалу.

Дискусії та дебати. Уроки для 10 класу можуть включати дебати на тему: «Чи виправдані дії ОУН у 1930-х роках?». Цей формат навчання стимулює учнів до активного обміну думками, розвитку аргументації та критичного мислення. Дебати дозволяють учням з різних точок зору розглянути складність історичних подій, формуючи їхнє власне бачення.

Рольові ігри. На уроках історії 11 класу можна організувати рольові ігри, де студенти виконуватимуть ролі історичних постатей, наприклад, членів ОУН. Відтворення важливих моментів з історії через гру дозволяє учням краще зрозуміти мотивацію та обставини, в яких діяли ці особистості. Цей метод робить навчання більш інтерактивним і емоційно насиченим.

Візити до музеїв. Організація екскурсій до музеїв, присвячених національній історії або визвольним змаганням, забезпечить учнів можливістю наочно ознайомитися з експонатами, що ілюструють діяльність ОУН. Візити до музеїв збагачують навчальний процес, дозволяючи учням отримати живі враження та контекст для вивченого матеріалу.

Інтерактивні уроки. Використання мультимедійних ресурсів, таких як документальні фільми або інтерактивні хронології, значно поглиблює занурення учнів у тему. Інтерактивні уроки дозволяють поєднувати різні

форми подачі інформації, що допомагає задовольнити різноманітні стилі навчання учнів.

Такі методи сприяють не лише засвоєнню матеріалу, а й формуванню навичок дослідження, аналізу історичних подій та критичного осмислення історичного процесу. У результаті учні отримують більш повне уявлення про важливість діяльності ОУН у контексті боротьби за незалежність України.

Вивчення діяльності ОУН в умовах сучасного освітнього процесу також повинно включати розгляд контексту та значення цієї організації у формуванні національної ідентичності. ОУН, як явище в українській історії, створює певний образ боротьби за незалежність, який важливо розглядати не лише через призму політичних ідеологій, а й з огляду на соціальні наслідки, що виникли в результаті їхніх дій. Важливо не лише відзначити внесок ОУН у визвольний рух, але й врахувати контроверсійні моменти, пов'язані з їхнім ставленням до різних груп населення та зовнішніх впливів. Це дозволяє учням краще зрозуміти всю складність національно-визвольних процесів.

Окремо варто звернути увагу на важливість створення об'єктивного підходу до викладу історії у шкільних підручниках. Інколи дослідження певних тем, зокрема діяльності ОУН, потребує балансу між збереженням історичної об'єктивності та культурними чи політичними наративами. Важливо розвивати в учнях вміння критично оцінювати не лише факти, але й інтерпретації історичних подій, що можуть відображати різні ідеологічні напрямки. Такий підхід сприятиме формуванню в учнів розуміння важливості збереження історичної пам'яті, одночасно даючи їм інструменти для незалежного оцінювання історичних процесів.

У сучасних умовах важливим є застосування міждисциплінарного підходу до вивчення історії. Залучення учнів до історичних дебатів чи рольових ігор дозволяє їм по-новому поглянути на історію як на живу і динамічну сферу, що потребує не лише знань, а й емоційного та інтелектуального осмислення. Таким чином, діти отримують можливість відчутти значення кожного історичного етапу через призму не лише фактів, а

й емоційного переживання того часу, створюючи свій власний зв'язок з історичними постатями [101].

Вивчення історії ОУН і загалом національно-визвольної боротьби України важливе не тільки з точки зору академічної діяльності, а й як інструмент для виховання національної свідомості. Розуміння історії допомагає виховувати патріотизм, але важливо також навчити учнів бачити складність і багатогранність національних процесів, щоб уникнути одномірного сприйняття історії як героїчної або однозначно негативної.

4.2 Виховний потенціал

Виховний потенціал матеріалів, що стосуються військово-політичної та бойової діяльності Організації українських націоналістів (ОУН) у 1929-1939 роках, є важливим аспектом сучасного освітнього процесу. У контексті методики використання цих матеріалів у шкільній та позашкільній роботі вчителя, виховання молоді набуває нового значення. Вивчення історії ОУН сприяє формуванню у учнів свідомого ставлення до національної ідентичності, національної незалежності та цінностей свободи.

У цьому контексті важливо підкреслити значення вивчення ОУН у виховному процесі. Занурення учнів у контекст історичних подій, пов'язаних з діяльністю цієї організації, дозволяє їм усвідомити важливість боротьби за національні права та гідність. Знання про ОУН формує у молоді критичне мислення, адже учні навчаються аналізувати історичні події, робити обґрунтовані висновки та усвідомлювати цінність свободи, яку здобували покоління українців.

Впровадження компетентнісного підходу у навчальний процес стає ключовим елементом у реалізації виховного потенціалу. Цей підхід акцентує увагу на розвитку практичних навичок учнів, які вони можуть використовувати у реальному житті. Зокрема, вивчення архівних документів, статей та свідчень учасників історичних подій, дозволяє учням не лише

отримувати знання, але й розвивати навички критичного аналізу. Дискусії, дебати та проекти на базі вивчених матеріалів з історії ОУН сприяють формуванню активної громадянської позиції у молоді, оскільки учні вчаться обговорювати дії ОУН та їхній вплив на сучасність.

Важливим аспектом виховання молоді є також використання інноваційних технологій. Мультимедійні презентації, відеоматеріали та документальні фільми про діяльність ОУН роблять навчальний процес більш інтерактивним та захоплюючим. Крім того, електронні платформи для навчання, онлайн-курси і вебінари надають можливість учням досліджувати тему в зручному для них форматі. Використання соціальних мереж та блогів дозволяє молоді ділитися своїми думками та висновками, що сприяє розвитку їхньої креативності та комунікативних навичок.

Виховний потенціал матеріалів про ОУН також виявляється в можливостях для формування патріотизму та національної свідомості. Вчителі можуть організувати екскурсії до пам'ятників та меморіалів, пов'язаних із історією ОУН, що допоможе учням усвідомити важливість цих подій для української історії. Тематичні заходи та святкування пам'ятних дат сприяють формуванню у молоді почуття гордості за свою країну та її історію, що є важливим у процесі виховання свідомих громадян [111].

Таким чином, виховний потенціал матеріалів, пов'язаних з діяльністю ОУН, є значним. Використання компетентнісного підходу та інноваційних технологій у навчальному процесі допомагає вчителям не лише передавати знання, але й формувати активну громадянську позицію, критичне мислення та патріотизм учнів. Це, у свою чергу, сприяє вихованню свідомих, відповідальних громадян, готових до активної участі в житті суспільства.

У контексті виховного потенціалу матеріалів про Організацію українських націоналістів (ОУН) та їх використання в освітньому процесі важливо враховувати кілька ключових аспектів, які сприяють формуванню національної свідомості та активної громадянської позиції учнів.

Перш за все, доцільно запровадити інтердисциплінарний підхід у викладанні теми ОУН. Включення матеріалів про ОУН у різні навчальні предмети, такі як українська література, історія, громадянська освіта, образотворче мистецтво та музика, дозволяє учням розглянути цю важливу сторінку історії з різних ракурсів. Наприклад, учні можуть вивчати твори українських письменників, які відображають теми національної свідомості, боротьби за незалежність та патріотизму [111].

По-друге, створення учнівських проектів на основі дослідження діяльності ОУН є ще одним ефективним способом підвищення виховного потенціалу. Учні можуть працювати над науковими проектами, художніми виставками, документальними фільмами або театралізованими постановками, що дозволяє їм глибше зануритися в тематику та представити результати своїх досліджень на колективному рівні.

Крім того, важливо акцентувати увагу на розвитку навичок медіаграмотності. Учні повинні навчитися критично аналізувати інформацію з різних джерел, відрізняти об'єктивні факти від маніпуляцій та пропаганди, особливо в контексті складних історичних подій, пов'язаних із діяльністю ОУН.

Важливим аспектом є також соціальне партнерство. Співпраця шкіл з громадськими організаціями, музеями, історичними товариствами та ветеранами може суттєво збагачувати навчальний процес. Таке партнерство надає учням можливість отримати практичний досвід та живе спілкування з людьми, які можуть поділитися особистими історіями, свідченнями та знаннями про події минулого.

Не менш важливим є формування цінностей толерантності та поваги. Обговорення історичних конфліктів, колабораціонізму та їхнього впливу на сучасне суспільство дає можливість учням навчитися розуміти різні точки зору та шукати компроміси у своїх дискусіях.

Організація культурних та мистецьких заходів також може суттєво підвищити виховний потенціал навчального процесу. Виставки, концерти,

літературні читання, присвячені темі ОУН, залучають широку аудиторію та підвищують обізнаність про цю важливу частину історії України [116].

У сучасному освітньому процесі важливо використовувати сучасні технології. Залучення віртуальної реальності для створення інтерактивних уроків або віртуальних екскурсій до історичних місць, пов'язаних із діяльністю ОУН, дозволяє учням глибше зануритися в історичний контекст і підвищує інтерес до вивчення теми.

Окремо слід описати роль історичної спадщини в освітньому процесі, акцентуючи увагу на її впливі на формування національної свідомості та патріотизму серед молоді. Історична спадщина Організації українських націоналістів (ОУН) має значний вплив на сучасні події та процеси в Україні, особливо в умовах триваючої російсько-української війни. Вивчення цього впливу можна розглядати з кількох аспектів.

Діяльність ОУН у міжвоєнний період сприяла формуванню національної свідомості українців. Ідеї, закладені в програмних документах організації, сприяли утвердженню концепцій національної незалежності, самоідентифікації та гідності. Сьогодні ці ідеї стали важливими для мобілізації українського суспільства під час російської агресії. Патріотичні настрої, підживлені історичними прикладами боротьби за свободу, надихають сучасних українців на опір зовнішній загрозі.

ОУН пропагувала ідею соборності України, що залишається актуальною в умовах війни. Спротив російській агресії об'єднав різні регіони та соціальні групи України, які раніше могли мати протилежні політичні або культурні погляди. Ця єдність, закладена ще в ідеології ОУН, стала важливим фактором у боротьбі проти ворога.

Досвід ОУН у веденні партизанської війни та підпільної діяльності також виявився корисним для сучасних українських військових формувань. Історія боротьби за незалежність вчить адаптації до умов асиметричної війни, що актуально у контексті сучасних військових дій проти російської армії.

Стратегії, розроблені в минулому, можуть бути застосовані в нинішньому контексті, з урахуванням новітніх технологій та тактики.

Спадщина ОУН впливає на формування культурної пам'яті в Україні, що є важливим елементом інформаційної війни. Українській владі та суспільству необхідно пам'ятати про героїв, які боролися за незалежність, щоб протистояти російським наративам, які намагаються перекрутити історію. Пам'ятники, музеї, освітні програми та культурні заходи, присвячені діяльності ОУН, служать не лише вшануванням пам'яті, а й інструментами боротьби за правду у війні за уми і серця людей.

Політичні партії та рухи, які використовують ідеї ОУН, під час війни набувають популярності в Україні. Ідеї націоналізму та боротьби за незалежність, що виходять з спадщини ОУН, підкріплюють легітимність української державності та її право на самозахист. Це відображає історичну спадщину як важливий елемент в сучасних політичних дискусіях та стратегічних рішеннях.

Вплив історичної спадщини ОУН на сучасні події в Україні, особливо під час російсько-української війни, є багатограним і складним. Від національної свідомості до військових стратегій та культурної пам'яті – усі ці елементи формують сучасну українську ідентичність і підсилюють спротив агресії. В умовах війни ідеї, що були актуальними у часи ОУН, здобувають нове життя, слугуючи орієнтирами для сучасних українців у їхній боротьбі за незалежність та територіальну цілісність [116].

На завершення, проведення уроків рефлексії, на яких учні можуть обговорити, як історичні події вплинули на їхню ідентичність та життєві цінності, є важливим елементом виховного процесу. Це допомагає формувати активних, свідомих громадян, готових брати участь у житті суспільства та відповідально ставитися до своєї історії.

Таким чином, врахування цих аспектів у контексті виховного потенціалу матеріалів про ОУН дозволяє створити комплексний підхід до

формування національної свідомості та виховання активних громадян у сучасному українському суспільстві.

Висновки до розділу 4

У цьому розділі ми проаналізували можливості використання дослідження військово-політичної та бойової діяльності ОУН у шкільній та позашкільній роботі вчителя. Основні висновки:

1. Використання матеріалів про діяльність ОУН сприяє формуванню в учнів ключових компетентностей, зокрема громадянської, історичної, критичного мислення та комунікаційної. Інноваційні методи, такі як інтерактивні лекції, мультимедійні презентації, рольові ігри та проєктна діяльність, дозволяють зробити вивчення складних історичних тем доступним, цікавим і результативним. Такі підходи забезпечують активну участь учнів у навчальному процесі, формуючи їхню здатність аналізувати події минулого й робити висновки для сучасності.

2. Матеріали дослідження мають значний виховний потенціал, сприяючи формуванню у молоді почуття патріотизму, відповідальності та готовності відстоювати національні інтереси. На прикладі діяльності ОУН можна розвивати в учнів розуміння цінності боротьби за свободу та незалежність, критично оцінювати методи боротьби та аналізувати морально-етичні аспекти. Залучення учнів до таких тем сприяє їхньому моральному та духовному зростанню, формуванню активної громадянської позиції.

3. Використання матеріалів про ОУН у позашкільній роботі дозволяє розширити виховний вплив на учнів за межами класу. Проведення тематичних заходів, історичних клубів, екскурсій до музеїв, організація дискусій та творчих проєктів підсилює інтерес до національної історії та сприяє її глибшому засвоєнню.

4. Залучення до роботи матеріалів з історії, літератури, географії та інших дисциплін дозволяє побудувати цілісне уявлення про події, пов'язані з

діяльністю ОУН, та розвивати у школярів навички комплексного аналізу інформації.

Таким чином, використання матеріалів дослідження про військово-політичну та бойову діяльність ОУН 1929–1939 рр. у навчальній і виховній роботі сприяє не лише поглибленню знань учнів про національну історію, а й формуванню у них активної життєвої позиції, громадянської свідомості та моральних цінностей. Це допомагає виховувати свідомих громадян, готових до захисту та розвитку своєї держави.

ВИСНОВКИ

На основі проведеного дослідження було зроблено такі висновки:

1. З'ясовано стан наукової розробки проблеми та визначено джерельну базу дослідження. Проведений аналіз показав, що питання діяльності Організації українських націоналістів (ОУН) у 1929-1939 роках вже стало предметом досліджень багатьох вітчизняних та закордонних істориків. Відзначено важливість розгляду як первинних, так і вторинних джерел, що містять документи, спогади, статті, наукові праці та інтерв'ю з учасниками подій. Зокрема, архівні матеріали, мемуари членів ОУН, а також публікації в наукових журналах є незамінними для формування об'єктивного уявлення про діяльність організації та її місце в історії України.

2. Висвітлено обставин, що передували створенню та розвитку ОУН у 1929-1939 рр.. Аналіз показав, що політичні, соціальні та економічні умови, які склалися в Україні після Першої світової війни, сприяли виникненню націоналістичних рухів. У цей період український народ переживав глибоку кризу, пов'язану з розподілом його території між Польщею, Радянським Союзом та Чехословаччиною. У таких умовах націоналістичні ідеї почали здобувати популярність, що стало основою для створення ОУН як політичної сили, здатної представляти інтереси українців.

3. Здійснено аналіз ідеологічних концепцій ОУН та визначено основні принципи і цінності. Дослідження показало, що ідеологія ОУН ґрунтувалася на націоналізмі, соціалізмі та боротьбі за самостійність України. Основні принципи включали ідею соборності, боротьбу за права українського народу, а також відстоювання традиційних цінностей. Ідеологічна спадщина ОУН справила значний вплив на формування національної свідомості в Україні, що особливо проявилось в період боротьби за незалежність.

4. Розглянуто військові дії та операції, які проводила ОУН, їхні цілі та результати. Військова діяльність ОУН, що включала акції спротиву, партизанські операції та терористичні дії, мала на меті здобуття незалежності

для України. Дослідження засвідчило, що хоча ці дії не завжди мали успіх, вони сприяли формуванню військового досвіду серед українців та створенню партизанського руху, що стало важливим етапом у боротьбі за національне визволення.

5. Простежено вплив діяльності ОУН на формування національної самосвідомості українців. Дослідження підтвердило, що діяльність ОУН відіграла важливу роль у формуванні національної ідентичності українців. ОУН надала українцям нову надію на відновлення державності, що сприяло зміцненню національної самосвідомості та самоідентифікації.

6. Проаналізовано вплив історичної спадщини ОУН на сучасні події та процеси в Україні. У контексті сучасних викликів, таких як російсько-українська війна, спадщина ОУН набуває нового значення. Сучасні українці, спираючись на досвід і цінності, які були закладені ОУН, продовжують боротьбу за незалежність і територіальну цілісність. Історична пам'ять про ОУН активізує патріотичні настрої, формуючи у громадськості бажання протистояти зовнішнім агресорам.

7. Розкрито методологічні засади використання матеріалів дослідження на уроках історії України. Результати дослідження можуть бути впроваджені у навчальний процес для формування об'єктивного сприйняття історії. Методологічні підходи, що передбачають використання різноманітних джерел, включаючи документи, усні історії та наукові статті, сприятимуть розвитку критичного мислення учнів і їхньої активної участі у вивченні історії.

8. Розкрито виховний потенціал теми у сучасних умовах. Виховний потенціал теми діяльності ОУН може бути реалізований через програми патріотичного виховання, що включають в себе дослідження національної історії, заходи, присвячені пам'яті героїв ОУН, а також інтеграцію ідеалів націоналізму у шкільну освіту. Цей підхід сприятиме формуванню свідомих громадян, готових відстоювати свої права та інтереси національної спільноти.

У підсумку, результати проведеного дослідження підтверджують, що діяльність ОУН має вагомим значення не лише в історичному контексті, а й у сучасному соціальному та політичному житті України. Розуміння її ідеології, принципів та впливу на національну самосвідомість допомагає сучасному поколінню усвідомлювати важливість національної ідентичності та активної громадянської позиції у боротьбі за незалежність.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

I. Опубліковані джерела

1. Антонович О. М. Спогади Київ. Вашингтон: АО «Август», 1999. С. 253-259.
2. Волошин А. Документи і матеріали. URL : https://hainyzhnyk.in.ua/doc2/arhiv.karp.ukr.php#google_vignette
3. Капустянський М. Військова підготовка ОУН / ОУН 1929-1954. Париж. 1955. С. 117-118.
4. Капустянський М. Записи споминів 1929-1938 років. Український Історик. Журнал історії і українознавства / Під загальною редакцією Любомира Винара. 1987. Том 24. Числа 1-4 (93-96). С. 97-106.
5. Кентій А. В. Збройний чин українських націоналістів. 1920-1956. Історико-архівні нариси. Т. 1: Від Української Військової Організації до Організації Українських Націоналістів. 1920-1942 / Наук. ред. Г. В. Папакін. Державний комітет архівів України; Центральний державний архів громадських об'єднань України. К., 2005. С. 237-241.
6. Книш З. Дух, що тіло рве до бою...(Юліян Головінський, Крайовий Командант У.В.О.) Вінніпег, В-тво Накладом 4 Відділу ОДВУ імени Юліяна Головінського в Дітройт-Гемтремк (Мішіген) ЗДПА. 1951. С. 199
7. Книш З. На життя і смерть... Сторінки з історії Української Військової Організації: Торонто. Видавництво «Срібна Сурма». 1980. С. 174-178.
8. Ленкавський С. Коли дзвони дзвонили над Городком. Український націоналізм: твори. Т. 1. Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2002. С. 230.
9. Повстанський мартиролог / Зібрав і впорядкував Григорій Дем'ян. Шлях перемоги. Ч.47. (2171). 1995. С. 243-249.
10. Ребет Л. Світла і тіні ОУН. Мюнхен, 1964. Видавництво «Український Самостійник». С. 76-82.
11. Сергійчук В. ОУН-УПА в роки війни. Нові документи і матеріали. Київ.: Дніпро, 1996. С. 496.

12. Сорока П. Вишкіл ДУН на фільварку Квель у 1941 році. Визвольний шлях. 1993. Кн. 4. С. 479 –482.; Кн. 5. С. 610 –615.
13. Химинець Ю. Мої спостереження із Закарпаття. Нью-Йорк, 1984. С. 149-154.

II. Періодична преса

14. Дашкевич Я. Чи відкриються невідомі сторінки історії УПА? «Сучасність», № 11, 1992, С. 6.
15. «На переломі». 1939, №6.
16. Сурма. 1930. № 30. Березень.
17. Сурма. 1930. № 36. Вересень.
18. Сурма. 1929. № 25. Жовтень.
19. Сурма. 1930. № 31. Квітень.
20. Сурма. 1929. № 22. Липень.
21. Сурма. 1929. № 26. Листопад.
22. Сурма. 1929. № 23. Серпень.
23. Сурма. 1930. № 8. Лютий.
24. «Нова свобода». 7 березня 1939 р.
25. Роди розвідки. Сурма. 1930. № 32. Травень.
26. Розбудова Нації. Прага, 1932. № 7-8. С. 174.
27. Розбудова Нації. Прага, 1930. № 11-12. С. 263.
28. Терор - як засіб агітації. Сурма. 1929. № 17-18.
29. Терор - як засіб самооборони. Сурма. 1929. № 16.

III. Монографії та статті

30. Бедрій А. ОУН і УПА. Визвольний шлях. Лондон, 1983. N 3. С. 26-65.
31. Білавич Г., Савчук Б. Товариство «Рідна Школа» (1881-1939). Івано-Франківськ, 1999. С. 136-141.

32. Богуш В. Ліга визволення народів Східної Європи, Кавказу та Закаспію. Розбудова Нації. Прага, 1929. 4. 12. С. 395-396.
33. Вегеш М. До питання про участь ОУН в обороні Карпатської України. Матеріали наукової конференції Всеукраїнського братства вояків УПА: «Організація Українських Націоналістів і Українська Повстанська Армія: історія, уроки, сучасність». Івано-Франківськ Стрий, 1993. С. 36-39;
34. Вегеш М. Історія і політика: В 4-х томах. Т. 2. Історія Карпатської України. Августин Волошин – президент Карпатської України. Будівничі Карпатської України. Василь Гренджа-Донський розповідає. Ужгород, 2005. С. 286-291.
35. Вегеш М. Організація Українських Націоналістів і Карпатська Україна (1938-1939 рр.). Матеріали наукової конференції викладачів історичного факультету УЖДУ. Ужгород, 1994. С. 20-27.
36. Вегеш М. Солідарність українців Східної Галичини з національно-визвольною боротьбою закарпатських українців (1938-1939). Молодь-Україні: Наукові записки молодих вчених Ужгородського державного університету. Ужгород, 1994. Т. 4. С. 108-121.
37. Висоцький Р. Спроба ліквідації ОУН польськими владами напередодні Другої світової війни на території / 1939 рік в історичній долі України і українців : матеріали Міжнародної наукової конференції 23-24 вересня 1999 р. / гол. ред. К. Кондратюк. Львів Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2001. – С. 82-90.
38. Галайко Б. Ситуація на польсько-чехословацькому прикордонні у 1938 р. крізь призму діяльності польської Прикордонної охорони. Український визвольний рух. Львів, 2007. 36. 9. С. 45-60.
39. Гірняк Л. На стежках історичних подій : Карпатська Україна і наступні роки: Нью-Йорк, 1979. С. 299-306.
40. Гривул Т. Підготовка Організації Українських Націоналістів до створення національних збройних сил (1939-1941). Народознавчі зошити. 2002. № 5-6. С. 274-281.

41. Дем'ян Г. Українські повстанські пісні 1940 – 2000. Львів: І-т народознавства НАНУ, 2002. С. 10-42.
42. Дем'ян Г. Генерал УПА Олекса Гасин – «Лицар». Львів: І-т народознавства НАНУ, 2003. С. 648.
43. Здіорук С., Гриневич Л., Здіорук О. Показчик публікацій про діяльність ОУН та УПА (1945-1998 рр.). Київ: І-т історії України НАН України, 1999. С. 149-155.
44. Ілько В., М. Вегеш. Про масовий перехід кордону юнаками і дівчатами Східньої Галичини на Закарпаття у 1938-1939 роках. Матеріали наукової конференції, присвяченої пам'яті Івана Панькевича. Ужгород, 1992, С. 112-120.
45. Киричук Ю.А. Реакційна діяльність українських буржуазних націоналістів напередодні Другої світової війни. Львів, 1983. С. 13.
46. Ковалюк М. Військово-політична та бойова діяльність ОУН 1929-1939 рр. POLITIA. Вісник наукових робіт молодих вчених. Івано-Франківськ, 2024. Випуск № 8. С.23-33.
47. Ковалюк Р. Український студентський рух на західноукраїнських землях 19 - 20 ст. Львів, 2001. С. 232-240.
48. Ковальчук М. Генерал Микола Капустянський: (1881 - 1969). Київ: В-во ім. О. Теліги, 2006. С.97-105.
49. Косик В. Євген Коновалець: короткий нарис життєвого шляху. Український визвольний рух. Зб. 3. Львів, 2003. С. 61-70.
50. Кугутяк М. Українсько-польські стосунки 20-х - 30-х років: від конфронтації до «нормалізації». Українсько-польські відносини в Галичині в ХХ столітті. Івано-Франківськ, 1999. С. 18-26.
51. Кучерук О. Рико Ярій - загадка ОУН. Львів: Піраміда, 2005. С. 199-204
52. Кентій А.В. Нариси історії організації українських націоналістів (1929-1941 рр.). НАН України, Ін-т історії України Київ, 1998. 200 с.
53. Климишин М. В поході до волі т. 1. Детройт: Передрук «Української Книгарні». 1987. С. 339-343.

54. Мірчук П. Нарис історії ОУН, 1920 - 1930 роки. Видання 3. Київ, 2007. С. 556-560.
55. Мороз В. Діяльність ОУН напередодні і на початку Другої світової війни. Нарис історії ОУН. 1920 - 1930 роки [Автори і упор. доповнень: О. Дарованець, В. Мороз (відп. ред.), В. Муравський, М. Посівнич]. Київ: УВС, 2007. С. 590-599.
56. Науменко К. Генеральне консульство СРСР у Львові. Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України / [Гол. ред. кол. Я. Ісаєвич; упор. М. Литвин, О. Аркуша). Львів, 2000. Вип. 7. С. 387-404.
57. Німецько-фашистський окупаційний режим на Україні. Збірник документів і матеріалів. Київ: Держполітвидав, 1963. С. 285 –303.
58. Овад Х. Полковник Роман Сушко (1894-1944): на вшанування його пам'яті. Торонто: «Літопис УПА». 2006. С. 281-288
59. Онишко Л. «Нам сонце всміхалось крізь ржавії ґрати...» Катерина Зарицька в українському національно, визвольному русі: Торонто. Бібліотека т. 8. «Літопис УПА». 2007. С. 912.
60. Оршан Я. Закарпаття. Українське Націоналістичне Видавництво у Франції Париж, 1938. 32 с.
61. Пагіря О. Роман Шухевич в Карпатській Україні (1938-1939). Визвольний шлях. Київ, 2007. Кн. 3. С. 65-75.
62. Панченко О. Микола Лебедь і визвольна боротьба ОУН, УПА, УГВР / упоряд., авт. передм. О. І. Панченко. Гадяч : Гадяч, 2011. С. 301-305
63. Військова діяльність ОУН (Б) у 1940-1942 роках : [монографія] / І. К. Патриляк; Київ. нац. ун-т імені Тараса Шевченка, Ін-т історії України НАН України. Київ: [б.в.], 2004. С. 597
64. Патриляк І.К. Організація українських націоналістів. Енциклопедія історії України: Т. 7: Мі-О / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. Київ: В-во «Наукова думка», 2010. 728 с. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Orhanizatsiia_ukrainskykh

65. Посівнич М. Воєнно-політична діяльність ОУН у 1929-1939 роках. Львів, 2010. 368 с.
66. Попок А. А. Українські поселення на Далекому Сході як історичний та етнокультурний феномен (кінець XIX - XX ст.) [Текст] : дис... канд. іст. наук: 07.00.02; Нац. акад. України, Ін-т соціології. К., 2002. С. 214.
67. Попок А. Громадсько-політичне та релігійне життя українців на Далекому Сході в XX ст. Український історичний журнал. Київ, 1998. № 6. С. 54-68
68. Посівнич М. Формування військової доктрини ОУН (1929-1939) // Український визвольний рух. Львів, 2003. Зб. 1. С. 34-44.
69. Ревера Б. Часопис УВО «Сурма» (1927-1934): проблеми видання і розповсюдження. Записки Львівської Наукової Бібліотеки ім. В. Стефаника. Львів, 2002. Вип. 9/10. С. 216-229.
70. Савчук Б. Український Пласт 1911-1939; упоряд. О. Сич. – Івано-Франківськ : Лілея-НВ. (Пластова бібліотека ; ч.2). 1996. 268 с.
71. Сергійчук В. Десять буремних літ. Західноукраїнські землі у 1944 –1953 рр. Нові документи і матеріали. Київ: Дніпро, 1998. С. 546-550
72. Ситник О. ОУН і Закарпаття. Визвольний шлях. Київ. 1998. Кн. 2. С. 218-220.
73. Сич О. Пласт: нарис витоків, історії, сьогодення. Івано-Франківськ, Пластова бібліотека. 1999. С. 75. URL: <https://opac.library.pl.ua/bib/995556>
74. Сич О. Степан Ленкавський: життєвий шлях на тлі історії ОУН/ Івано-Франківськ: Лілея «НВ», 1999. С. 96-105
75. Стасюк О. Видавнича діяльність ОУН в міжвоєнний період. Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України / [Гол. ред. кол. Я. Ісаєвич; упор. М. Литвин, О. Аркуша]. Львів, 2000. Вип. 7. С. 377-386.
76. Трофим'як Б. Гімнастично-спортивні організації у Національно-визвольному русі Галичини (друга половина XIX ст. – перша половина XX ст.). Тернопіль, 2001. 694 с.

77. Трощинський В. П. Найманці фашизму (українські буржуазні націоналісти на службі гітлерівців у міжвоєнний період 1921-1939 рр.: [монографія]; ред. В. П.; АН УРСР, Ін-т соц. і екон. проблем зарубіж. країн. Київ : Наукова Думка, 1981. С. 130-135
78. Химинець Ю. Іван Кедюлич-Чубчик. Тернистий шлях до України. Ужгород : Гражда, 1996. С. 145-162
79. Химинець Ю. Закарпаття – земля української держави. Ужгород, 1992. С.70-72
80. Чайковський Д. Білас і Данилишин Нью-Йорк: Видавництво Організації оборони чотирьох свобод України. З фондів бібліотеки Тернопільського осередку СУМ в Україні 1969. С. 151-160
81. Чайківський В. ОУН–УПА на чолі визвольної боротьби (20–50-ті роки). Т., 1992. 23 с. (Праці / Ін-т національного відродж. України; Вип. 3).
82. Чередниченко В.П. Націоналізм проти нації. Київ: Політвидав України, 1970. С. 95–96.
83. Швагуляк М. «Пацифікація»: польська репресивна акція у Галичині 1930 р. і українська суспільність. Львів: [б. в.], 1993. 52 с.
84. Шкраб'юк П. Виноградник Господній. Історія життя о. д-ра Йосипа Кладочного. Львів: І-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 1995. С. 211-223
85. Шмігель М. Український легіон Романа Сушка. Напад зі Словаччини на Польщу (1939). Український визвольний рух. Львів, 2007. 36. 11. С. 81-94.
86. Шпіцер В., Мороз В. Крайовий провідник Володимир Тимчій-«Лопатинський». Львів. 2004. 256 с.
87. Ярій Р. Зовнішня політика. Розбудова Нації. Прага. 1930. Ч. 9-10. С. 215-220.
88. Bruder F. «Den ukrainischen Staat erkämpfen oder sterben!». Die Organisation Ukrainischer Nationalisten (OUN). 1929-1948. Berlin: Metropol, 2007.s.199-207

89. Szczesniak A., Szota W. Droga do nikad. Działalność Organizacji Ukraińskich Nacjonalistów i jej likwidacja w Polsce. Warszawa, Wydawnictwo Ministerstwa Obrony Narodowej, 1973. S. 586
90. Grzegorz Motyka, Ukraińska partyzantka 1942—1960. Oficyna Wydawnicza RYTM, s. 712
91. Informacje Torzeckiego, jakoby OUN odmówiła wszczęcia rebelii, opierają się wyłącznie na powojennych i nieudokumentowanych zaprzeczeniach nacjonalistów z OUN. — Krzysztof Łada, Teoria i ludobójcza praktyka ukraińskiego integralnego nacjonalizmu wobec Polaków, Żydów i Rosjan w pierwszej połowie XX wieku., [w:] Wołyń i Małopolska Wschodnia 1943—1944, Red. Czesław Partacz, Bogusław Polak, Waldemar Handke, Koszalin-Leszno 2004.
92. Większość po kilku dniach zwolniono – zob. Grzegorz Motyka, Od rzezi wołyńskiej do akcji «Wisła», Kraków 2011, s. 42
93. Waldemar Rezmer, Stanowisko i udział Ukraińców w niemiecko-polskiej kampanii 1939 roku, w: Polska-Ukraina. Trudne pytania, t. 4, s. 24.
94. Władysław Filar, Wydarzenia wołyńskie 1939—1944, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2008. 149 s.
95. Wysocki R. Organizacja Ukraińskich Nacjonalistów w Polsce w latach 1929-1939. Geneza, struktura, program, ideologia. Lublin, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie Skłodowskiej, 2003. 433 s.
96. Krzysztof Łada, Teoria i ludobójcza praktyka ukraińskiego integralnego nacjonalizmu..., op. cit., s. 63-67.
97. Motyka, Grzegorz (2006). Recenzje i polemiki: W. Szpicer, W. Moroz – Krajowyj Prowindyk Wołodymyr Tymczij – „Łopatynskij”, Wydawnictwo Afisza, Lwów, 2004. Pamięć i Sprawiedliwość. Biuletyn Instytutu Pamięci Narodowej nr 2/10/2006. Warszawa: IPN. c. 357-361.
98. Torzecki R. Polacy i ukraińcy. Sprawa ukraińska w czasie II wojny światowej na terenie II Rzeczypospolitej. Warszawa. Wydawnictwo Naukowe PWN Sp. z.o.o. 1993. S. 349

Підручники, посібники та методична література

99. Бібік Н. М. Нова українська школа: poradnik dla vchitelja K. : TOB Видавничий дім «Плеяди», 2017. 206 с.
100. Безсмертна В. Формування інноваційної особистості на уроках історії шляхом впровадження компетентнісного підходу. URL: <https://ed.poippo.pl.ua/bitstream/022518134/911/1/История%20Безсмертна%20В.%20I..pdf>. (дата звернення: 14.09.2024).
101. Використання ігрових методів на уроках історії URL: URL. <https://naurok.com.ua/vikoristannya-igrovih-metodiv-na-urokah-istori319663.html> , (дата звернення: 14.09.2024).
102. Власов В. С. Історія України: (Підручник для 10 класу)
103. Власов В. С. Прийоми формування хронологічного складника історичної предметної компетентності учнів основної школи. Вісник ЗНУ. 2016. № 2. С. 127-128.
104. Галян І., Галян О. Особливості розвитку аксіологічної компетентності майбутніх педагогів. URL. <https://www.mdu.edu.ua/wp-content/uploads/psihol-visnik-18-2017-6.pdf>
105. Петренко Л. Форми виховної роботи в школі. URL: <https://www.calameo.com/read/004913588f006daf60775> (дата звернення: 14.09.2024).
106. Пишко О. Л. Інтерактивні методи навчання як спосіб розвитку творчих здібностей учнів на уроках історії та правознавства URL: https://www.narodnaosvita.kiev.ua/?page_id=2257 (дата звернення: 14.09.2024).
107. Пометун О. І. Компетентнісно орієнтована методика навчання історії в основній школі : методичний посібник / О. І. Пометун, Н. М. Гупан, В. С. Власов. К. : TOB «КОНВІ ПРІНТ», 2018. 208 с.
108. Пометун О. І., Фрейман Г. Методика навчання історії в школі. К. : Генеза, 2006. 328 с.

109. Прокопчук М. М. Організація роботи учнів з історичною картою. URL: <http://www.myhailo-prokopchuk.edukit.mk.ua/>
110. Розвиваємо критичне мислення: найкращі методики для школярів. URL: <https://buki.com.ua/news/krytychne-myslennya-uchniv/> (дата звернення: 17.09.2024).
111. Сирота М. В. Теоретичні аспекти методичної проблеми педагога. Формування національно-історичної свідомості та виховання патріотизму під час освітнього процесу з історії. Шкільне життя. 2020. URL: <https://www.schoollife.org.ua/281-2020> (дата звернення: 20.09.2024).
112. Смагіна Т. Конструювання предметних компетентностей суспільнознавчих навчальних предметів у шкільному навчанні. URL: https://www.eprints.zu.edu.ua/4658/1/vip_54_16.pdf. (дата звернення: 14.09.2024).
113. Согор Я. Онлайн інструменти на уроках історії. URL: https://znayshov.com/News/Details/onlaininstrumenty_na_urokakh_istorii#google_vignette (дата звернення: 20.03.2024).
114. Фіцула М. М. Педагогіка: Навчальний посібник для студентів вищих педагогічних закладів освіти. Київ : Видавничий центр «Академія», 2002. 530 с.
115. Формування аксіологічних компетентностей на уроках історії. URL: <https://naurok.com.ua/formuvannya-aksiologichnih=kompotentnosteyna-urokah-istori-205860.html>. (дата звернення: 18.09.2024).
116. Шило Т. О. Розвиток навичок критичного мислення учнів під час роботи з джерелами на уроках історії. Таврійський вісник освіти. 2016. № 4. С. 263-270.
117. Яковенко Г. Г. Методика навчання історії: навчально-методичний посібник. Харків : Видавництво ХНАДУ, 2017. 324 с.

ДОДАТКИ

Додаток А

План-конспект уроку: «Створення та діяльність ОУН»

Урок №: 15

Дата: 16.10.2024

Клас: 11

Тема: Створення та діяльність Організації українських націоналістів (ОУН)

Мета уроку:

Навчальна:

- сформувати в учнів знання про процес створення ОУН, її основні цілі та засади; /логічна, інформаційна
- розкрити зміст діяльності ОУН, її ідеологічні засади, тактику та стратегію боротьби; /логічна, інформаційна
- ознайомити учнів із основними подіями, пов'язаними з діяльністю ОУН у міжвоєнний період та роки Другої світової війни; /логічна, інформаційна
- навчити аналізувати історичні джерела (документи, мемуари, промови); /інформаційна, логічна
- закріпити основну термінологію: «ОУН», «Декалог», «інтегральний націоналізм»; /логічна
- розвинути вміння формулювати думки та виділяти головне з почутого чи прочитаного матеріалу. /мовленнєва

Розвивальна:

- розвивати вміння критично аналізувати історичні події та оцінювати їх вплив на сучасність; /логічна, комунікативна
- формувати вміння встановлювати причинно-наслідкові зв'язки між історичними фактами; /логічна
- розвивати навички роботи з історичними документами; /інформаційна
- сприяти розвитку логічного мислення та навичок аргументації через дискусії; /логічна, комунікативна

- розвивати комунікативні здібності учнів через обговорення.
/комунікативна

Виховна:

- виховувати почуття патріотизму, національної гідності та гордості за боротьбу за незалежність; /громадянська
- сприяти формуванню толерантного ставлення до різних точок зору; /громадянська
- виховувати любов до історії, культури та рідної землі; /громадянська
- формувати повагу до цінностей свободи та демократії. /громадянська

Тип уроку: комбінований.**Обладнання:**

- підручник «Історія України»;
- карта України періоду міжвоєнних років;
- роздаткові матеріали (документи, уривки з мемуарів);
- презентація з основними подіями діяльності ОУН.

Основні дати:

- 1929 р. – створення ОУН;
- 1938 р. – вбивство Євгена Коновальця;
- 1940 р. – розкол ОУН на дві течії (ОУН(м) і ОУН(б)).

Основні терміни:

- інтегральний націоналізм;
- шовінізм;
- «Декалог українського націоналіста».

Основні історичні постаті:

- Євген Коновалець;
- Степан Ленкавський;
- Дмитро Донцов.

Тип уроку: формування знань, умінь та навичок

План уроку

1. Історичний контекст створення ОУН: політична ситуація в Україні в 1920-30-х роках.
2. Причини створення ОУН в 1929 році.
3. Ідеологія ОУН: націоналізм, боротьба за незалежність.
4. Роль Степана Бандери та Андрія Мельника у формуванні ОУН.
5. Діяльність ОУН в 1930-40-х роках:
 - 5.1. Організаційні структури ОУН та її діяльність у Західній Україні.
 - 5.2. Проголошення Акту відновлення української державності в 1941 році.
 - 5.3. Ставлення ОУН до нацистської Німеччини та радянської влади.
6. Роль УПА в боротьбі за незалежність України.
7. Операції УПА проти радянських і німецьких військ.
8. Розкол в ОУН
9. Значення діяльності ОУН для національної самосвідомості українців.

Д оз а ча су	Етап уроку	Навчально-виховна діяльність вчителя	Навчально-виховна діяльність учня	Примітк и
3 хв .	I.Організаційний	<i>Взаємне привітання. Перевірка готовності учнів до уроку. Організація уваги учнів: побажання гарного настрою, цікавої роботи, нових знань та відкриттів.</i>		
7 хв .	II. Перевірка домашнь		<u>Письмова робота:</u> 1. У чому полягали особливості розвитку	<i>Інформа</i>

	ого завдання		<p>промисловості на західноукраїнських землях у складі Польщі?</p> <p>2. Охарактеризуйте рівень життя на західноукраїнських землях.</p> <p>3. Якій із політичних сил могли належати ці слова: «Батьківщина в неволі. Волю її треба здобути. Цього зможе лише тільки доконати українська збройна сила. І збройну сили України ви мусите підготовляти! Ви мусите ненавидіти неволю та змагати до свободи й навчити цього других! Ви мусите витворити в собі таку віру й створити таку силу, яка б у відповідний момент започаткувала б нову епоху, щасливішу, ніж літ тому десять взад».</p> <p><u>Інформаційна:</u> Вчитель: Ці слова взяті з листопадового номера часопису «Сурма» 1928р, свого часу стали програмою дій УВО. Ця організація стала предтечею Організації Українських націоналістів. Саме про історію створення та довоєнну діяльність цієї організації піде мова</p>	<p><i>ційна</i> <i>Логічна</i></p> <p><i>Логічна</i> <i>Інформаційна</i></p> <p><i>Логічна</i> <i>Інформаційна</i> <i>Мовленнєва</i></p>
--	--------------	--	--	--

			<p>на уроці. Роль ОУН в історії України діаметрально протилежно оцінюється суспільством. Слово націоналіст досі сприймається насторожено. І хоча сьогодні ми маємо фаховий висновок робочої групи істориків при урядовій комісії з вивчення діяльності ОУН і УПА, суперечки не вщухають. Одні вважають членів ОУН українськими патріотами, які боролися за незалежність України, інші називають їх бандитами, що боролися з власним народом. З'ясування ж історичної правди є сьогодні вкрай необхідним, і не тільки для істориків. На сьогоднішньому уроці пропоную дослідити цю проблему та визначитись в питанні хто ж такі націоналісти: патріоти чи бандити? Який зміст ми повинні вкладати в поняття «український націоналізм»?</p>	<p><i>Хроноло гічна</i></p>
--	--	--	---	---------------------------------

			<p><i>Дошка:</i> Установіть хронологічну послідовність подій:</p> <p>Хронологічна послідовність подій:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Вбивство Євгена Коновальця. 2. Розкол ОУН на дві течії: ОУН(м) та ОУН(б). 3. Проголошення Акту відновлення української державності. 4. Вихід листопадового номера «Сурми», де було опубліковано програму дій УВО. 5. Створення Організації українських націоналістів (ОУН). 	
3 хв	III. Мотиваційний Етап	Ці слова взяті з листопадового номера часопису «Сурма» 1928р, свого часу стали програмою дій УВО. Ця організація стала предтечею Організації Українських націоналістів. Саме про історію створення та довоєнну діяльність цієї організації піде		<i>Логічна Інформаційна Комунікативна</i>

		<p>мова на уроці. Роль ОУН в історії України діаметрально протилежно оцінюється суспільством. Слово націоналіст досі сприймається насторожено. І хоча сьогодні ми маємо фаховий висновок робочої групи істориків при урядовій комісії з вивчення діяльності ОУН і УПА, суперечки не вщухають. Одні вважають членів ОУН українськими патріотами, які боролися за незалежність України, інші називають їх бандитами, що боролися з власним народом. З'ясування ж історичної правди є сьогодні вкрай необхідним, і не тільки для істориків. На сьогоднішньому уроці пропоную дослідити цю проблему та визначитись в питанні хто ж такі націоналісти: патріоти чи бандити? Який зміст ми повинні вкладати в поняття</p>		
--	--	---	--	--

		«український націоналізм»?		
2 хв	IV. Актуалізаційний Етап		«Створення ОУН. Машина часу» https://www.youtube.com/watch?v=qAxIdlefaeg	<i>Інформаційна</i>
20 хв	V. Етап вивчення нового матеріалу	<p>1. Створення ОУН. Ідеологічні основи.</p> <p>2. Діяльність ОУН в 30 – х рр..</p> <p>Розповідь вчителя за схемою 1: Схема 1:</p>	<p>Робота з термінами: (кожен учень отримує картку з даними визначеннями) Порівнюємо: <i>націоналізм</i> = патріотизм, самостійність в широкому значенні (за І.Лисяк – Рудницьким) <i>націоналізм</i> – психологія, ідеологія й політика національної винятковості, зверхності однієї нації над іншими. (Словник термінів і понять у підручнику Ладиченко Т. Всесвітня історія. 10 кл.) <i>націоналізм</i> – 1)У широкому розумінні слова: рух, (ідеологія), який проголошує націю однією з найвищих цінностей, вважає що нація повинна бути вільною і представляти окрему політичну одиницю. Розрізняють націоналізм</p>	<p><i>Логічна</i></p> <p><i>Логічна</i></p> <p><i>Логічна</i></p> <p><i>Інформаційна</i></p> <p><i>Логічна</i></p> <p><i>Логічна</i></p>

		<p><i>Вчитель:</i> Очолив ОУН керівник УВО, командир УСС, полковник Є. Коновалець. Його заступником став М. Сціборський, секретарем – В. Мартинець.</p> <p><i>Продовження розповіді вчителя:</i> Щодо ідеології ОУН, то деякі дослідники(в тому числі автори ваших підручників) вважають, що ним став «інтегральний націоналізм»,</p>	<p>державних і націоналізм недержавних націй, патріотичний і шовіністський. 2) У вужчому розумінні слова вживається для означення шовіністичного, агресивного націоналізму, який вимагає безумовного підпорядкування особистості політичним інтересам своєї нації і ворожості до іншої нації. (Довідник історії України. Т.2., ст.274). <i>Шовінізм</i> – агресивна форма націоналізму, який проповідує національну винятковість одних націй, ворожість і ненависть до інших, сприяє розпалюванню ворожнечі між народами і країнами. <i>Український націоналізм</i> – це національно- визвольний рух, завданням якого є боротьба за державність, до якої має повести найширші маси українського народу. (О. Мицик) <i>Інтегральний націоналізм</i> – волевий, дієвий</p>	<p><i>Логічна</i></p> <p><i>Логічна</i></p> <p><i>Логічна</i></p> <p><i>Логічна</i></p> <p><i>Логічна</i></p>
--	--	---	---	---

		<p>або згинеш у боротьбі за неї.</p> <p>2. Не дозволиш нікому плямити слави, ні чести Твоєї Нації.</p> <p>3. Пам'ятай про великі дні наших Визвольних змагань.</p> <p>4. Будь гордий з того, що Ти є спадкоємцем боротьби за славу Володимирового Тризуба.</p> <p>5. Пімстиш смерть Великих Лицарів.</p> <p>6. Про справу не говори з тим, з ким можна, а з тим, з ким треба.</p> <p>7. Не завагаєшся виконати найнебезпечнішого чину, якщо цього вимагатиме добро справи.</p> <p>8. Ненавистю й безоглядною боротьбою прийматимеш ворогів Твоєї Нації.</p> <p>9. Ні просьби, ні грозьби, ні тортури, ані смерть не приневолять Тебе виявити тайни.</p> <p>10. Змагатимеш до поширення сили, слави, багатства й простору Української Держави”.</p> <p>Автор „Декалогу” - Степан Ленкавський, . Вперше „Декалог” був надрукований як</p>	<p>Питання для обговорення:</p> <ul style="list-style-type: none"> - До чого закликає документ? - Яку мету переслідували українські націоналісти? 	<p><i>Логічна</i></p> <p><i>Логічна</i></p> <p><i>Логічна</i></p> <p><i>Логічна</i></p>
--	--	---	---	---

		<p>вкладка до „Сурми”, влітку 1929 року.</p> <p>«Десять заповідей українського націоналіста» стали загальновідомими під своєю грецькою назвою «Декалог»¹.</p> <p>Вчитель: Звернемося до політичної програми ОУН і спробуємо визначити яку ж державу хотіли створити українські націоналісти.</p> <p>Табл. 1.</p> <table border="1" data-bbox="480 1070 868 2063"> <thead> <tr> <th data-bbox="480 1070 533 1285">№</th> <th data-bbox="533 1070 699 1285">Сфери діяльності держави</th> <th data-bbox="699 1070 868 1285">Зміст</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td data-bbox="480 1285 533 1973">1</td> <td data-bbox="533 1285 699 1973">Державний лад</td> <td data-bbox="699 1285 868 1973">Націократія – влада нації в державі. На чолі держави – Вождь Нації. Незалежний суд. Заборона політичних партій.</td> </tr> <tr> <td data-bbox="480 1973 533 2063">2</td> <td data-bbox="533 1973 699 2063">Соціальна</td> <td data-bbox="699 1973 868 2063">Матеріальний</td> </tr> </tbody> </table>	№	Сфери діяльності держави	Зміст	1	Державний лад	Націократія – влада нації в державі. На чолі держави – Вождь Нації. Незалежний суд. Заборона політичних партій.	2	Соціальна	Матеріальний	<ul style="list-style-type: none"> - Чи відображені в Декалозі ідеї «інтегрального націоналізму»? - Спробуйте відтворити образ українського націоналіста, згідно Декалогу. 	<p><i>Логічна</i></p> <p><i>Логічна</i></p> <p><i>Логічна</i></p> <p><i>Логічна</i></p> <p><i>Логічна</i></p>
№	Сфери діяльності держави	Зміст											
1	Державний лад	Націократія – влада нації в державі. На чолі держави – Вождь Нації. Незалежний суд. Заборона політичних партій.											
2	Соціальна	Матеріальний											

		політик а	та духовни й розвито к всіх предста вників нації		
	3	Економі чний лад	Змішані форми власнос ті, планова економі ка, одержав лення економі ки.		
	4	Аграрна політик а	Право приватн ої власнос ті, трудова селянсь кі господа рства.		
	5	Розвито к промисл овості	Націона лізація основни х галузей промисл овості		
	Питання для обговорення: - Чи містить програма ОУН чітку соціально – економічну організацію майбутньої				
				<p><i>Робота в групах.</i> <i>Метод « Пошук інформації»</i> <i>Документ 2.</i> <i>З політичної програми Організації Українських націоналістів.</i> <i>(Хрестоматія... ст. 317 – 319, або «Із відозви президії І конгресу ОУН...»</i> <i>(Гупан, Пометун Новітня історія України. 10 кл. ст. 316 – 317).</i></p> <p>І група досліджує державний лад майбутньої держави; ІІ група – соціальний лад; ІІІ група – економічний лад; ІV група – вирішення земельного питання; V група - стан розвитку промисловості.</p> <p>¹ http:// oun-ura. org. ua</p> <p>По завершенню роботи групи звітуються й на дошці записують свої висновки, що в цілому можуть набувати наступного вигляду (</p>	<p><i>Логічна</i></p> <p><i>Логічна</i></p>

		<p>держави? - З гаслами яких політичних течій перегукуються ідеї ОУН? - Спробуйте визначити тип держави, що пропонується в документі. (думки учнів записуються на дошці, аналізуються. В результаті маємо наступні причини): Причини повороту українського національного руху до тоталітарної ідеології: - невдалі спроби здобуття незалежності України демократичними методами; - функціонування тоталітарних режимів в багатьох країнах Європи; - утиски з боку правлячих кіл Польщі, неможливість легальної боротьби.</p> <p>Вчитель: Ми побачили, що в ідеології, світогляді ОУН присутні риси тоталітаризму, та ви повинні розуміти, що</p>	<p>дивись таблицю 1):</p> <p>(Як правило, учні швидко порівнюють ідеї українських націоналістів з ознаками тоталітаризму). <i>Метод «Мозкового штурму»:</i> - Чим ви можете пояснити поворот українського руху до тоталітарної ідеології?</p>	<p><i>Логічна</i></p>
--	--	---	---	-----------------------

		<p>М. Лебедь та інші були засуджені до смертної кари. (Цей вирок по амністії було замінено довічним ув'язненням). Та арешти — лише частина невдач, які спіткали ОУН. Ще більш деморалізуючим фактором була критика ОУН з боку своїх же українців. Батьки обурювалися з того, що організація штовхала малоосвічених підлітків до небезпечної діяльності, яка часто закінчувалася трагічно. Громадські, культурні та молодіжні організації засудили намагання ОУН підпорядкувати їх собі. Легальні політичні партії звинувачували інтегральних націоналістів у тому, що вони давали урядові привід для обмеження легальної діяльності українців. Діяльність ОУН гостро засудив митрополит А.Шептицький. Все це стало причинами конфлікту між старшим і молодшим поколінням ОУН. З-за кордону керівництво рухом здійснювало старше покоління Коновальця та його соратників із 1917—1920 рр., таких</p>	<p>робітників Галичини і Волині. У цій діяльності вона спиралася, зокрема, на допомогу обдарованих молодих поетів, таких як Євген Маланюк, Олег Ольжич-Кандиба, Олена Теліга та Богдан Кравців. Основною трибуною поглядів інтегральних націоналістів слугував празький часопис «Розбудова нації». Згодом під вплив інтегральних націоналістів потрапив ряд інших видань.</p> <p>(О. Субтельний) - Яким чином ОУН поширювала свій вплив на населення Західної України?</p> <p><i>III група - Інформаційний лист №3</i> Хоч визначити кількість членів ОУН надзвичайно важко, за приблизними підрахунками, напередодні другої світової війни вона налічувала до 20 тис. чоловік. Число ж співчуваючих було набагато більшим. Так чи інакше перевага в її лавах молодих, енергійних, ідеалістично настроєних і самовідданих людей</p>	
--	--	--	--	--

		<p>як Дмитро Андрієвський, Омелян Сенник, Микола Сціборський та Роман Сушко. Вони не завжди підтримували методи боротьби ОУН, а особливо вбивства, але їм важко було на відстані контролювати своїх підлеглих. Не відкидаючи насильства, Коновалець та його штаб більше зусиль зосереджували на тому, щоб добитися допомоги іноземних держав. Підлеглий їм галицький крайовий провід, до якого входили Степан Бандера, Микола Лебедь, Ярослав Стецько, Іван Климів, Микола Климишин і Роман Шухевич, навпаки, тримався тактики революційних дій. Більшості з цих діячів було тільки трохи за 20, і вони не знали принижень та ганьби польського панування. Їх тягло до насильницького, героїчного опору, а відносна поміркованість і спокійніший стиль життя їхніх старших колег за кордоном викликали у них презирство. Проте у Є. Коновальця вистачало авторитету,</p>	<p>швидко зробила ОУН найдинамічнішим чинником у політичному житті Західної України міжвоєнного періоду. (О. Субтельний)</p> <p>- Які категорії населення підтримували ОУН?</p> <p><i>IV група - Інформаційний лист № 4.</i></p> <p>Протягом 30-х років ОУН вела свою «війну» з польським режимом, здійснюючи напади на урядові заклади та поштові контори, щоб здобути кошти для своєї діяльності, організовуючи акції саботажу щодо державної власності. Ось як розвивалася концепція «перманентної революції» в одному виданні інтегральних націоналістів 1930 р.: «Шляхом індивідуального терору та окремих масових виступів ми захопимо широкі верстви населення ідеєю визволення і залучимо їх у ряди революціонерів... Тільки безперервно вдаючись до нових акцій, ми зможемо підтримати і розвинути постійний дух протесту проти властей та зберегти ненависть до</p>	
--	--	--	---	--

		<p>престижу й дипломатичної майстерності, щоб запобігати вибухові конфлікту. Тому його вбивство в 1938 р. радянським агентом Судоплатовим у Роттердамі стало дошкульним ударом для руху українських націоналістів. Відтак напередодні історичних катаклізмів ОУН опинилася без досвідченого й загально визнаного вождя.</p> <p>27 серпня 1939 р. ПУН скликав у Римі 2-й великий збір ОУН, на якому головою організації обрали А. Мельника. Однак більшість крайовиків – молодь - не визнали його лідерства. С. Бандера, який був випущений з ув'язнення після краху Польщі в 1939р., разом зі своїми послідовниками, сформував 10 лютого 1940р. революційний провід і проголосив своє право спадкоємності. А. Мельник марно намагався розв'язати кризу в ОУН через переговори. У квітні 1941 р. фракція С. Бандери провела свій</p>	<p>ворога і прагнення остаточної відплати. Люди не звикають до своїх кайданів, не при звичаються жити у ворожому суспільстві». (О. Субтельний)</p> <p>- Назвіть методи боротьби ОУН.</p> <p><i>У група - Інформаційний лист №5</i></p> <p>Протягом 1921 – 1939рр. ОУН вчинили 63 замах, жертвами яких стали 36 українців, 25 поляків, 1 росіянин та 1 єврей. Найважливішими їхніми жертвами стали: Еміліан Чеховський (1932) — комісар польської поліції у Львові; чиновник радянського консульства у Львові Олексій Майлов (1933), убитий у помсту за голодомор 1932—1933 рр. на Радянській Україні; Броніслав Перацький (1934) — польський міністр внутрішніх справ, на якого ОУН поклала відповідальність за пацифікацію 1930 р. Було здійснено багато замахів на українців, які не погоджувалися з політикою ОУН. Найбільш відомим із них стало вбивство в 1934 р. авторитетного українського педагога Івана Бабія.</p>	
--	--	---	---	--

		власний Другий Надзвичайний Конгрес у Кракові і проголосили своїм лідером С. Бандеру. Дві новостворені фракції, за іменами своїх лідерів, стали відомі як ОУН (М) та ОУН (Б).	<p>- Хто ставав жертвами ОУН?</p> <p>Загальне обговорення:</p> <p>- Яким чином ОУН поширювала свій вплив на західноукраїнських землях?</p> <p>- Вкажіть приблизну чисельність членів ОУН напередодні II світової війни</p> <p>- Які методи боротьби обрали учасники ОУН?</p> <p>- Чи підтримуєте ви такі методи?</p> <p>- Якою була мета такої тактики?</p> <p>- Про що свідчить вислів «прагнення остаточної відплати»?</p> <p>- Спрогнозуйте наслідки даних акцій ОУН.</p>	
6 хв	VI. Систематизація Знань	З'ясуємо, що учні вкладають в поняття «український націоналізм».	<p>Метод «Займи позицію»</p> <p>Вчитель звертається до епіграфа уроку шляхом вирішення проблемного завдання</p> <p>- Чи можна вважати дату створення ОУН важливою віхою в історії українського народу?</p>	
3 хв	VII. Висновки	Вчитель: завершити урок я хочу словами С. Кульчицького «ОУН боролось в різних середовищах. Спочатку в Польщі, потім – у СРСР, і зрештою – на окупованій Німеччиною території.		

		Її дії мали різне спрямування, різними були тактика й стратегія. Та незмінним залишався стрижень...суверенна, незалежна, соборна Україна».		
1 хв .	VIII. Домашнє Завдання		Опрацювати відповідні параграфи підручників, скласти тести до теми «Українські землі у складі Польщі».	

Додаток Б

Програмні документи Української Національної Партії: Програма,
Статут, керівництво

ПРОГРАМА

УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПАРТІЇ /УНП/

Українська Національна Партія вважає, що політична, економічна, культурна і екологічна криза в Україні є наслідком підневільного становища української нації. В січні 1918 року український народ здобув незалежність для своєї держави — Української Народної Республіки, яку визнали де-факто і де-юре численні вільні країни. УНР була визнана і Урядом РСФСР. 1 листопада 1918 року була проголошена Західноукраїнська Народна Республіка /ЗУНР/. 22 січня 1919 року був підписаний акт Злуки українських земель, згідно з яким УНР і ЗУНР об'єдналися в єдину соборну державу — Українську Народну Республіку.

В кінці 1918 року РСФСР почала агресію проти України, порушивши акт про перемир'я. Агресія РСФСР не була спровокована Урядом незалежної України, отже є незаконною, а тому український народ продовжив боротьбу за державну незалежність своєї Батьківщини. 14 березня 1939 року була проголошена самостійність Карпатської України. Придушення її невдовзі не придушило прагнення українців до незалежності. Актом 30 червня 1941 року було проголошено відновлення Української Самостійної Соборної Держави на чолі з Українським Державним Правлінням. В обороні Самостійної Соборної Держави Українська Повстанська Армія /УПА/ вела двофронтову війну проти нацистської Німеччини, а відтак проти більшовицької Росії до половини 1950-х років. Це нерозривний і взаємодоповнючий хід подій і боротьби українського народу за державну незалежність у двадцятому столітті. Є він також продовженням державницьких традицій українського народу княже-королівської і козацької діб.

В наслідок агресії РСФСР проти УНР в кінці 1918 року Україна була окупована, і на її терені за рішенням ЦК РКП/б/ була утворена штучна структура — Українська Радянська Соціалістична Республіка, уряд якої виступив одним з ініціаторів утворення СРСР. Оскільки сама УРСР і її уряд були утворені за рішенням ЦК РКП/б/ і в наслідок вигнання законного Уряду УНР, то закони УРСР і договори уряду УРСР з урядами інших націй є юридично недійсними, а тому УНП не визнає їх і вважає УРСР не республікою, а колоніальною адміністрацією на Україні.

УНП відстоює право українського народу на незалежне державне існування і проголошує своєю метою відновлення Української Народної Республіки в етнічних кордонах.

Для досягнення мети УНП програмує в умовах сучасної дійсності

-2-

1. Сприяння утвердженню демократичних принципів в суспільстві. З цієї метою УНП домагається гарантів демократії:

а/. Економічного гаранту, яким є приватна власність. Для цього необхідно передати всі виробництва, банки, шляхи сполучень, знаряддя зв'язку та інформації, які зараз є державною власністю, в приватну, кооперативну та акціонерну власність.

б/. Силового гаранту, яким є приватна зброя. Відсутність цієї зброї у громадянина робить його беззахисним перед озброєним злочинцем і є основним гальмом в демократизації суспільства. Без приватної зброї демократія перетворюється на фарс в узурпації влади однією партією. Для легалізації приватної зброї необхідним є закон про зброю, який регламентував би застосування зброї та її калібр.

в/. Політичного гаранту, яким є політичний плюралізм. Партійна монополія на владу та інформацію є аморальною й протизаконною.

2. Домагання визнання урядами демократичних країн та урядом ССРСР окупаційного статусу для України.

3. Домагання скасування Конституції УРСР та договору про утворення ССРСР. Наміри оновити союзний договір або укласти новий УНП розглядає як спроби узаконення підневільного становища України.

4. Домагання виведення УРСР зі складу Організації Об'єднаних Націй і заміни її представництва представництвом національних опозиційних сил, в тому числі й емігрантських.

5. Змагання до створення Тимчасового Державного Правління України на базі тих українських політичних сил, які стоять на платформі самостійної державності.

6. Утворення Національних Збройних Сил.

7. Домагання виведення окупаційних військ з усіх українських земель.

8. Скликання Національних Установчих Зборів.

Програма прийнята на Установчому Зборі
Української Національної Партії.

21 жовтня 1989 року.

м. Львів.

С Т А Т У Т
УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПАРТІЇ
/ У Н П /

1

1. УНП утворена для досягнення державної незалежності України - відновлення Української Народної Республіки.
2. УНП діє демократичними методами в межах міжнародного права, визнає міжнародно визнані права людини та національних меншостей.
3. УНП не допускає насильства в своїх діях і не закликає до нього.

11

1. Членство в УНП є добровільним і діяльним.
2. Членами УНП можуть бути особи, які визнають Програму і Статут партії.
3. Членами УНП можуть бути особи обох статей віком не молодше 18 років.
4. Особи вступають в УНП на підставі індивідуальної заяви та рекомендації не менше двох членів УНП.
5. Для осіб, які вступають в УНП, існує випробувальний реченець в 6 місяців.
6. Прерогатива приймання в члени УНП належить крайовим /обласним/ організаціям УНП.
7. Член УНП має право вибирати і бути обраним до керівних органів УНП та її крайових /обласних/ та первинних організацій.
8. Рішенням Ради крайової /обласної/ організації УНП члена УНП можна вивести зі складу партії, коли він порушує Програму і Статут УНП, або дискредитує партію.
9. Члени УНП щомісяця сплачують членські внески. Розмір внесків визначає сам член УНП, який сплачує внесок.

111

1. Керівні органи УНП:
 - а/. Збір УНП.
 - б/. Рада УНП на чолі з Головою Ради УНП.
 - в/. Голова УНП.
 - г/. Секретар УНП.
2. Збір УНП скликається не рідше одного разу на рік. Право скликання Збору УНП належить Раді УНП. Збори УНП є двох видів: планові і надзвичайні. Рада УНП скликає надзвичайний Збір

на вимогу 1/3 крайових /обласних/ організацій УНП, на клопотання Етичного Суду, а також в надзвичайних випадках, коли прерогатив вибраних керівних органів стає не достатньо для продовження діяльності УНП.

3. Функції Збору УНП:

- а/. Прийняття Програми, Статуту та стратегії партії.
- б/. Видання директив керівним органам УНП та її крайовим /обласним/ і первинним організаціям.
- в/. Вибори Ради УНП, Голови УНП, Секретаря УНП та Ревізійної Комісії /Ревізора/ УНП.
- г/. Ухвала на посаду Голови Ради УНП.
- д/. Призначення на посаду членів Етичного Суду.
- е/. Ухвала бюджету партії.

4. Функції Ради УНП:

- а/. Вибори Голови Ради УНП.
- б/. Призначення і відставка керівників служб: дипломатичної, інформаційної, пропагандивної та фінансової.
- в/. Ухвала рішень Голови УНП, які мають значення для внутрішньо-політичної та зовнішньо-політичної діяльності УНП.

5. Функції Голови УНП:

- а/. Політичне керівництво партією.
- б/. Репрезентування партії.
- в/. Розробка стратегії партії.
- г/. Керівництво дипломатичною та пропагандивною службами.

6. Функції Секретаря УНП:

- а/. Організаційне керівництво партією
- б/. Керівництво фінансовою та інформаційною службами.
- в/. Розробка бюджету.

7. Функція Етичного Суду полягає в розв'язанні конфліктів між посадовими особами, яких обрав, ухвалив або призначив Збір УНП.

8. Етичний Суд має право етичної оцінки і не має права санкції.

9. Якщо Етичний Суд не може розв'язати конфлікт, і конфлікт загрожує діяльності партії, то Етичний Суд подає клопотання до Ради УНП про окликання надзвичайного Збору УНП. Рада УНП має окликати надзвичайний Збір УНП не пізніше місяця з дня реєстрації клопотання Етичного Суду.

10. На кожному Зборі УНП доповідь Етичного Суду є першим пунктом порядку денного після доповіді мандатної комісії.

11. Членів Етичного Суду Збір УНП призначає на реченець не

12. Право висування кандидатів на виборні посади належить самим претендентам. Якщо на якусь посаду немає претендента, то Збір УНП вибирає особу на альтернативу посади. Альтернативний Голова УНП не має права репрезентувати партію.

13. На альтернативну посаду Голови УНП Збір партії вибирає на реченець не більше 6 місяців. Для решти альтернативних посад реченець дорівнює періоду до найближчого Збору УНП.

Статут Української Національної Партії
прийнятий на Установчому Зборі партії
21 жовтня 1989 року.
м. Львів.

С П И С О К
ЧЛЕНІВ КЕРІВНОГО СКЛАДУ УКРАЇНСЬКОЇ
НАЦІОНАЛЬНОЇ ПАРТІЇ.

Голова УНП _ _ _ _ _ Когут Богдан - - - - - м. Львів, 290070.
вул. Літунова, 1, пом. 41.
тел: 35-94-12.

Секретар УНП _ _ _ _ _ Смогитель Вадим - - - - - м. Київ, 252030.
вул. Франка, 26, пом. 8.
тел: 225-44-50.

Голова Ради УНП _ _ _ _ _ Солов'йов Володимир - - - - - м. Дніпропетровськ,
320027. вул. Дзержинського, 18,
пом. 23.
тел: 44-52-51.

Член Ради УНП _ _ _ _ _ Проців Олена - - - - - м. Львів,
вул. Сливової, 7, пом. 4.

Член Ради УНП _ _ _ _ _ Івасюк Василь - - - - - м. Калуш, Ів.-Фр. обл.
вул. 23-го в'їзду, 1, пом. 77.
тел: 3-08-18.

Голова Етичного Суду _ _ _ _ _ Дужинський Роман - - - - - м. Львів,
вул. Артема, 35-А, пом. 84.
тел: 64-03-15.

Член Етичного Суду _ _ _ _ _ Пришлякевич Богдан - - - - - м. Львів,
вул. Червоноградська, 23,
пом. 1. тел: 42-83-73.

Член Етичного Суду _ _ _ _ _ Приходько Григорій - - - - - м. Львів, 290066,
вул. Криворізька, 67, пом. 19.
тел: 35-92-28.

Член Етичного Суду _ _ _ _ _ Чик Богдан - - - - - м. Львів,
вул. 1 травня, 245, пом. 15.

Робітор УНП _ _ _ _ _ Максимович Володимир - - - - - м. Львів, 290058,
вул. 700-річчя

Українська Народно-Демократична Ліга (УНДЛ)

24-25 червня 1989 створилася в Україні нова «неформальна» громадська організація — Українська Народно-Демократична Ліга. Як виявилось з хроніки подій в Україні, вона вже брала участь в маніфестаціях в різних містах України.

В липні 1989 УНДЛ видала свій Зюлотень ч. 1, в якому опублікована її Декларація та програма. Нодаємо нижче основні частини цього документу.

ДЕКЛАРАЦІЯ

Українська Народно-Демократична Ліга — це політична організація, що об'єднує людей, віданих загальнолюдським принципам демократії, гуманізму та свободи, які ставлять собі за мету сприяти політичному, економічному та духовному відродженню України.

Політична діяльність Української Народно-Демократичної Ліги активно спрямована на неадекватну зміну існуючого партотарничого державного ладу та на побудову соціально-політичної системи на засадах парламентарної демократії.

На терені України УНДЛ прагне консолідації розрізних демократичних організацій та угруповань для створення єдиного фронту (блоку), опозиційного тоталітарному комуністичному режимові. Існування політичної опозиції є необхідною передумовою створення демократичного громадянського суспільства.

Основна мета УНДЛ — побудова незалежної демократичної правової Української Держави.

Історичний досвід усього людства яскраво свідчить, що альтернатива демократичному устрою суспільства немає. Всі деспотичні режими рано чи пізно приводили свої народи лише до цілковитого економічного краху та духовного зубожіння, ставали на шлях мілітаризму та воєн. Тоталітаризм будь-якого гатунку скоює продуктивні сили суспільства, творчу енергію мас, стає на заваді становленню рівноправних стосунків між громадянином, суспільством і державою. Незнищений перехід до плюралістичного громадянського суспільства, за якого тільки й може випити свої творчі здібності особистість. Обумовлений усією гамою соціально-політичних, економічних та культурно-історичних факторів, а також самою природою людини.

Однопартійна, однопартійна демократія неможлива. Однодумне суспільство — потворне явище, спроможне до існування лише завдяки насильству. Тоталітарна та репресивна за своєю суттю держава прагне підпорядкувати та контролювати всі сфери суспільного та особистого життя. Пасивним опором окрема людина не здатна ні щонебудь змінити на краще, ні запобігти деформадії власної душі. Для дієвшої відсічі, для відстоювання своїх інтересів громадськість повинна гуртуватися у товариства, спілки, партії, свідомо займати чітку принципову позицію.

В Україні, та й загалом в ССРСР, ідеї гуманізму, плюралізму, засудження насильства, як фізичного, так і духовного, потребують ще захисту, всебічного ширення та розвою в суспільній свідомості, що неможливо без докорінної, а не поверхневої, демократизації усього суспільства, радикальних змін всього державного ладу. Свобода та демократія — не пустопорожній звук. Свобода — це найвищий ду-

ховний стан суспільства та особи, це право вибору, право альтернативи, право бути проти, право на незгоду з рішенням загалу, право пропаганди своїх думок та ідей, свого бачення світу, людини й суспільства.

Комуністична система, побудована за приписами хибної теорії марксизму-ленінізму, нині повсюдно переживає глибоку кризу. Ідеологія, що підміняє вселюдську мораль — класовою боротьбою, оголошує релігію — опіоном, громадські права та свободи — буржуазним пережитком, а самовзначення націй та їх особливий шлях розвитку — «націоналізмом», не могла не привести до встановлення тоталітарної диктатури. Історія КПРС — це історія моральних переступів, злочинів, терору та агресії. УНДЛ виступає проти будь-якого культу та фанатизму, в тому числі й культу Леніна та ідеології ленінізму — ниріжного каменю у підмурку тоталітарного режиму.

Спіраючись на багнеті озучаних і одурених солдатів, вдаючись до інтриг і підступу, більшовики встановили на більшій частині царської Російської Імперії кривавий режим, і, не вдовольнившись, прагли закувати у кайдани комуністичної ідеології весь світ. Про це свідчить історія: безславний марш на Південь, напади на Іран та Монголію. Знова з Гітлером та окупація Західної України і Західної Білорусії, Прибалтійських держав, агресія супроти Фінляндії. По другій світовій війні — встановлення низки комуністичних режимів у країнах Східної Європи й Азії. Придушення танками Берлінського повстання 1953 року, Угорської революції 1956-го, Празької весни 1968-го... У 1979 році радянські війська «визволяють» Афганістан.

Першою жертвою агресії збільшовиченої Росії впаде Українська Народна Республіка (УНР). Більшовики не могли терпіти незалежної демократичної Української Держави, і чи не одразу після жовтневого перевороту підступно напали на Україну та окупували Слобожанщину. У Харкові було настановлено за вказівками Совнаркому маріонетковий «український» радянський уряд, що по суті був антиукраїнським, слухняним провідником московської імперської політики. Перше, що він зробив, це відібрав у селян землю, яку його попередні їм щойно наділили. Налякани масовими селянськими повстаннями та руїною економіки, більшовики змушені були запровадити НЕП, в в Україні ще й так звану «українізацію», що насправді виявилася лише тимчасовим відступом. Коли на думку Сталіна «українізація» сягнула надто далеко, було влаштовано перманентне знищення української інтелігенції, голод-геноцид у 1932-33 рр., низку політичних процесів 1934-33 рр., було розформовано українські військові підрозділи, заборонено ук-

раїнську Автокефальну Православну Церкву, в по вітні — й Українську Католицьку Церкву.

Служливо продовжуючи та посилюючи русифікаторську політику, КПУ і після сталінської доби властяться до широким репресій проти національно свідомої та найбільш політично активної частини власного народу. У 60-70-ті роки її жертвами стають активісти правозахисного руху, ніштається національні творчі кадри. Наслідками цієї політики стала майже повна русифікація великих міст, виснаження творчого потенціалу нації, занепад національної та громадської свідомості та зростаюча деморалізація народу.

За всі роки уряд «сверверено» УРСР, обстоюючи інтереси не українського народу, а союзної партотарії, ніколи не протистояв спорудженню екологічно небезпечних об'єктів по всій Україні, не заввадив розбазарювано національних природних та культурних багатств. В ядерну епоху тако заподална політика керівництва України чинить загрозу не лише Україні, а й всьому людству — про це свідчать Чорнобильська катастрофа.

Нинішні позитивні зміни в суспільстві на терені «демократизації», що запроваджуються у життя центральним урядом, свідчать про глибоку ідеологічну та економічну кризу всієї комуністичної державної системи. Її неспроможність задовольнити насушлиї духовні та матеріальні запити людини.

Ми заввачимо, що реальним тарантом незворотності демократичних процесів в Україні може бути тільки:

- відновлений суверенітет та незалежність Української Держави;
- закріплення в новій конституції політичної та економічної плюралізму;

- дієсне дотримання усіх громадянських прав і свобод.

Ми спіраємося на ті одвічні традиції української демократичної державності, закладені з історичної давнини, які знайшли своє ділове відображення в політичному устрої Січі Запорізької — першої козацької республіки. Народ суверенної держави сам встановить доцільні форми свого буття та співіснування з іншими народами.

Вазуючись на таких основах народодовладдя, як політичний, економічний та духовний плюралізм, на ряді міжнародних правових документів, УНДЛ проголошує і обстоює:

- право кожної людини на життя, свободу та прагнення щастя, право на опір гнобленню, нарузі та знущанню;

- безумовне забезпечення громадянських свобод: слова, друку, зборів, мітингів, процесій, демонстрацій, страйків та пікетів;

- право на вільне створення партій, об'єднань, спілок, товариств; дієсну свободу совісті, свободу релігійної та атеїстичної пропаганди;

— створення багатопартійної політичної системи та парламенту;

— рівноправність у поширенні всіх ідеологій, вчень, ідей, світоглядних концепцій, окрім тих, що закликають до війни, насильства, націоналізму, класової чи расової ворожнечі;

— легальну вільну пресу, скасування політичної цензури та спецходів, вільний доступ громадян до будь-якої інформації, яка не містить державної таємниці, визначення певного терміну для розсекречення будь-якої таємної державної інформації;

— свободу пересування та вибір місця проживання, вільний виїзд за кордон та повернення на батьківщину; скасування інституту прописки;

— рівноправність всіх секторів економіки (державного, колективно-кооперативного, приватного та мішаного), справедливую конкуренцію між ними;

— свободу ринку, внутрішньої та зовнішньої торгівлі;

— передачу землі селянам у приватну власність з правом продажу та успадкування;

— передачу підприємств у власність робітникам, службовцям, торговцям з правом на прибуток; право вилучення підприємств окремими особами;

— незалежні від держави та партій профспілки;

— право на працю, довілля та соціальне забезпечення, встановлення належного прожиткового мінімуму;

— чітке розмежування законодавчої, виконавчої та судової влади; створення Конституційного суду — незалежного органу, покликаного стежити за дотриманням демократичної Конституції України;

— демократичність виборчого права та всієї системи виборів (примих, рівних, і таємних), адекватне народопредставництво (ради, установчі збори);

— рівноправність всіх громадян перед законом, незалежно від статі, віку, раси, національності, політичних та релігійних переконань, соціального походження та стану;

— політичну та економічну незалежність і суверенність Української Держави;

— надання та забезпечення рівних прав та можливостей всім націям, що мешкають на території України, всебічне сприяння їх національно-культурному розвитку.

Веруєчи до уваги історичний досвід, УНДЛ зазначає, що тільки співробітництво та взаємодірка національно-демократичних рухів усіх союзних республік стане запорукою загального процесу розпаду «нацистської» та утворення на основі демократичних суверенних держав з доброзичливими стосунками.

УНДЛ заперечує будь-які насильницькі дії та методи як аморальні і неспроможні вирішити внутрішньосупільні та міжнародні проблеми й рішуче відкидає гасло: «Мета виправдовує засоби».

Засоби політичної боротьби ми вбачаємо в мітингах, демонстраціях, страйках та пікетах, кампаніях громадської непокорності, вільних диспутів, у поширенні відозв та прокламацій, в участі в демократичних виборах.

УНДЛ не має на меті захоплення чи насильницького перебрання до рук влади, прагне справжнього народовладдя та вільної суспільно-політичної діяльності усіх партій та організацій на рівноправній основі, всебічної активізації населення, створення підґрунтя майбутнього політичного життя за умов дійсної демократії.

УНДЛ готова співпрацювати з іншими організаціями та партіями, що поділяють демократичні переконання та визнають загальнолюдські цінності, як терені України, так і поза її межами.

Без активізації демократичних процесів у суспільстві, без залучення до суспільно-політичного життя широких верств населення ніякі «пербудовчі» зміни не призведуть до істотних якісних зрушень в економіці та в духовній сфері. Успіхи — і це вже очевидно — будуть мізерні й тимчасові. Дійсна демократія єдино здатна до постійного руху й оновлення, постійних пошуків істини.

Ми прагнемо, щоб Україна врешті зайняла належне їй місце серед розвинутих та вільних країн Європи, щоб її народ став справжнім господарем на своїй власній землі. Ми віримо в творчі, життєдайні сили народу України, його краще прийдешнє.

ПЕРНОЧЕРГОВІ ВИМОГИ УКРАЇНСЬКОЇ НАРОДНО- ДЕМОКРАТИЧНОЇ ЛІГИ (програма мінімум)

УНДЛ вважає, що для досягнення демократичного стану нашого суспільства, як мінімум, в Україні мають бути проведені такі соціально-політичні, правові та економічні реформи.

I. КОНСТИТУЦІЙНА РЕФОРМА

1. Прийняття шляхом референдуму нової Конституції України, після демократичного всенароднього обговорення її альтернативних варіантів, поданих окремими громадянами, групами, громадськими та політичними організаціями. Нова Конституція, узгоджена з принципами міжнародних правових документів, має забезпечувати:

— економічний суверенітет України, добровільний зв'язок з іншими республіками через Союзний договір; вільний ринок та запровадження національної валюти;

— юрисдикцію республіки над усіма природними багатствами та ресурсами України;

— перевагу республіканських законів на території республіки над законами союзу;

— рівноправність та узаконення усіх форм власності: державної, колективно-кооперативної, приватної; справедливую податкову політику;

— визнання української мови державною мовою;

— республіканське громадянство України; (...)

Конституція СССР чинить виробляється на основі Конституції Союзних республік.

II. ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОНСТИТУЦІЙНИХ ГРОМАДСЬКИХ ПРАВ І СВОБОД (...)

III. ПРАВО НА СВОБОДУ СУМЛІННЯ

1. Легалізація УАПЦ та відновлення діяльності УАПЦ на території України;

2. Повернення усім церквам їхніх храмів та молитовних будинків.

3. Відокремлення атеїзму від держави, припинення фінансування атирелігійної пропаганди з державних коштів (що є й коштами віруючих). (...)

6. Припинення політизації та милітаризації шкіл та вузів.

7. Вільний доступ священнослужителів до місць ув'язнення, лікарень, старших та дитячих притулків.

8. Юридична правосильність рєстрації церковного шлюбу.

IV. ПРАВОВА РЕФОРМА

1. Безумовне звільнення і цілковита реабілітація (з компенсацією) всіх політв'язнів, незалежно від статті покарання. (...)

5. Реорганізація КГБ та МВС, підпорядкування репресивних органів спеціальному комітетові при Верховній Раді України та встановлення контролю за ними з боку суспільства (преса, громадські організації тощо).

6. Радикальна реформа судочинства:

— запровадження суду присяжних;

— доступ адвоката до затриманого з моменту затримання;

— відокремлення слідства від прокуратури;

— забезпечення незалежності суддів від органів влади через довічне обрання їх єписією Верховного Суду та затвердження єписією Верховної Ради України;

— забезпечення незалежності суддів від партійної дисципліни через обов'язковий статус їх безпартійності;

— створення Конституційного суду України;

7. Скасування паспортної системи, трудових книжок та прописки.

8. Скасування смертної кари.

V. ЕКОЛОГІЧНА РЕФОРМА

В УКРАЇНІ (...)

Кириєв Аркадій — т.: 488-14-91
Міляєвський Леонід — 272-72-00
Чернишов Євген — адреса: Київ
252164, вул. Гостомельська, 38,
кв. 2.

Джерело. Програмні документи Української Національної Партії: Програма, Статут, керівництво. URL: <https://ounuis.info/executive-oun-f-1/1318/prohramni-dokumenty-ukrainskoi-natsionalnoi-partii.html> (дата звернення: 15.10.2024).

Додаток В

Перший Конгрес Українських Націоналістів. Відень, 1929 рік.

Сидять зліва направо 1 ряд: Юліан Вассиян, Дмитро Андрієвський, Микола Капустянський, Євген Коновалець, Микола Сціборський, Яків Моралевич, Володимир Мартинець, Микола Вікул. Стоять зліва направо 2 ряд: Іван Малько, Осип Бойдуник, Максим Загривний, Євген Зиблікевич, Петро Кожевників, Дмитро Демчук, Леонід Костарів, Олесь Бабій, Ріко Ярій, Михайло Антоненко, Зенон Пеленський. Стоять зліва направо 3 ряд: Юрій Руденко, Ярослав Барановський, Степан Охримович, Степан Ленкавський, Андрій Федина, Ярослав Герасимович, Теофіл Пасічник-Тарнавський, Олександр Згорлякевич.

Джерело. Євген Коновалець – творець ОУН. 130 років від дня народження полковника. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/oun-konovalets-bandera-ukrayinski-nationalisty/31303880.html> (дата звернення: 25.11.2024).

Джерело. Акт проголошення Української держави. Газета «Зборівські вісті», 31 липня 1941 року. URL: https://uk.m.wikipedia.org/wiki/%D0%A4%D0%B0%D0%B9%D0%BB:%D0%90%D0%BA%D1%82_%D0%BF%D1%80%D0%BE%D0%B3%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D1%88%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8F_%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%BE%D1%97_%D0%B4%D0%B5%D1%80%D0%B6%D0%B0%D0%B2%D0%B8.jpg (дата звернення: 12.11.2024).

Сотня батальйону «Роланд» на марші.

Рій вояків «Нахтігалю»

Простір підпілля

Кухня підпілля.

Джерело. Історія та діяльність ОУН і УПА. URL: <https://naurok.com.ua/istoriya-ta-diyalnist-oun-i-upa-384127.html> (дата звернення: 12.11.2024).

